

NOVOŠTI HUBOČIJA

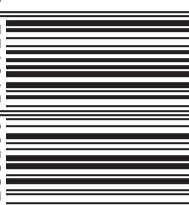
#1294

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 4. 10. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

402024

ISSN 1845-8955

Za koga radnička klasa glasa

Je li se radnička klasa širom Europe
okrenula (ekstremnoj) desnici ili su
posrijedi neki drugi trendovi?

str. 4-5..

Carstvo samovolje

Umjesto da najavi istragu o tome kako su do Šarića i Škorića došle tajne informacije ili da argumentira zašto ne kani istraživati ove slučajeve, glavni državni odvjetnik Ivan Turudić odlučio se za svađu s opozicijom i za diletantsko-političke poduke iz hrvatskog jezika

INSTALIRANJE na položaj glavnog državnog odvjetnika, očekivano, učinilo je IVANA TURUDIĆA još arogantnijim, drskijim i politički angažiranijim nego što je bio prije tog nesretnog događaja, premda mu nikad nije manjkalo rečenih svojstava. Odazvao se prošlotjednom pozivu parlamentarnog Odbora za pravosuđe u povodu sumnje da su JOSIP ŠKORIĆ, donedavni predsjednik Uprave Hrvatskih cesta i istaknuti član HDZ-a, i JOSIP ŠARIĆ, donedavni saborski zastupnik HDZ-a i gradonačelnik Otoka, doznali da su istražitelji stegli krug oko njih i da im slijedi hapšenje, pa su podnijeli ostavke prije nego što im je policija, po nalogu USKOK-a, došla na vrata. Turudić je pozvan da odgovori na pitanje je li iz USKOK-a, odnosno Državnog odvjetništva dojavljeno osumnjičenicima ili vrhu HDZ-a što se sprema, nakon čega su uslijedile naprasne ostavke. Šef DORH-a rezolutno je saopćio da informacije nisu

iscurile iz institucije kojom upravlja od kraja svibnja ove godine, mada o tome nisu provedeni nikakvi izvidi, niti će, prema Turudićevoj odluci, biti ikakvog istraživanja o tome kako su Škorić i Šarić saznali da će biti lišeni slobode. Pritom je, neometan logikom, optužio pojedine opozicijske zastupnike da donose zaključke o curenju iz DORH-a mimo ikakvih dokaza i utvrđenih činjenica.

Zašto su Škorić i Šarić uopće podnijeli ostavke uoči odvođenja u pritvor? Jedini smisao tog poteza jest u tome da se umanjiti politička šteta stranci kojoj pripadaju: politički ipak nije svejedno hapsi li se bivšeg ili sadašnjeg moćnika, odnosno za ANDREJA PLENKOVIĆA i HDZ elegantnije je i bezbolnije da iza rešetaka završe bivši, makar bili bivši odnedavno. Neki će reći da su Škorić i Šarić imali i vlastitu računnicu u podnošenju ostavki, jer da su tako eliminirali jedan razlog (mogućnost ponavljanja kaznenog djela) za određivanje istražnog zatvora. No

znali su da se taj razlog može lako poništiti podnošenjem ostavke neposredno po hapšenju, ali da istražni zatvor ne mogu izbjeći zbog drugog osnova – mogućnosti utjecaja na svjedoke. Škorić i Šarić, dakle, nisu imali ozbiljan lični motiv da se povuku s položaja, osim da olakšaju svojoj stranci i da se time možda preporuče za blaži pravosudni tretman. HDZ je, pak, imao jasan motiv da ih pogura prema ostavci.

Jesu li Šarić i Škorić mogli samostalno doći do zaključka da ih se istražuje i da neće moći eskivirati istražni zatvor? Vjerojatno jesu: mogli su to shvatiti na osnovu poslovne dokumentacije za koju su istražitelji bili zainteresirani, mogli su to zaključiti iz nečega što im je mogao prišapnuti netko od onih s kojima su obavljani razgovori u fazi izvida... Taj zaključak bio im je iskoristiv za eventualno uklanjanje dijela dokaza ili za neki drugi oblik opstruiranja istrage, ali ne i za odluku o preventivnom podnošenju

ostavke: na to ih je netko – u najmanju ruku – morao potaknuti, a Plenković i njegova stranka jedini su što su se kako-tako okoristili ostavkama Škorića i Šarića. Je li u to bio izravan umiješan Ivan Turudić ili netko s nižih razina u Državnom odvjetništvu ili USKOK-u? Nema čvrstih dokaza koji govore u prilog tome, ali logika i Turudićevo ponašanje pred Odborom za pravosuđe daju temelj indicijama da se radilo o duplom pasu: kad se već ne mogu zaustaviti dugotrajne i uznapredovale istrage protiv istaknutih HDZ-ovaca, može se odigrati tako da se što manje naškodi HDZ-u, to jest da se Plenkoviću olakša odgurivanje korupcije i zloupotreba od sebe i HDZ-a.

Umjesto da najavi istragu o tome kako su do Šarića i Škorića došle tajne informacije koje ih se itekako tiču – pa makar te istrage ne polučile rezultat, kao što nisu ni dosad – ili da argumentira zašto uopće ne kani istraživati ove slučajeve, glavni državni odvjetnik odlučio se za političku svađu s opozicijskim zastupnicima, za glumljenje uvrijeđenosti i diletantsko-političke poduke iz hrvatskog jezika te za proizvodnju dimne zavjese čiji je smisao bio da se zamagli srž problema. Turudić je, naravno, pritom nastupao koordinirano s HDZ-ovom većinom u Odboru za pravosuđe, što se ponajprije očitovalo u tome da je šef DORH-a – u dogovoru s HDZ-om – za dolazak izabrao dan u kojem mu druge obaveze nisu dopuštale da se u Saboru zadrži duže od jednog sata, a onda i u usklađenosti njegovih stavova s istupima HDZ-ovih zastupnika. Postavio se upravo onako kako se državni odvjetnik ne bi smio postavljati, naročito ne u Saboru, državnom tijelu koje bira i razrješuje DORH-ova čelnog čovjeka, bez obzira na to što je Turudić odlučio doživljavati svoju dužnost kao carstvo samovolje i nedodirljivosti. Tako se, uostalom, doživljavao i na svojim prethodnim – sudačkim – poslovima, pa se, među svim ostalim nepodopštinama, tajno sastajao s osumnjičenicima i javno lagao da tih susreta nije bilo. Zašto bi mijenjao model operiranja kad mu se dosad pokazao vrlo uspješnim... ■

Ivan Turudić na sjednici
Odbora za pravosuđe (Foto:
Patik Macek/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 04/10/2024

NOVOSTI
#1294

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišljević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

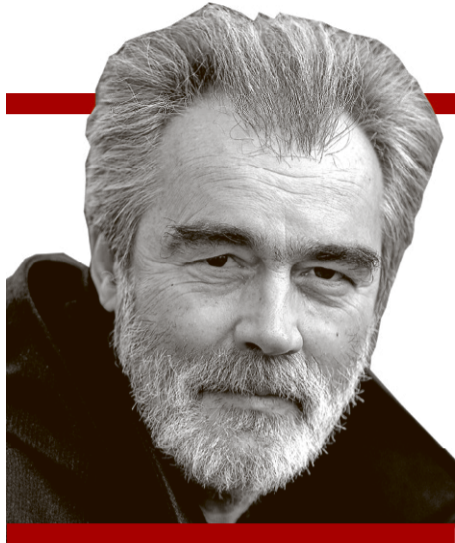
Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
I PODMETANJA

Hrvatski odgoj

PIŠE Viktor Ivančić

Dok s indignacijom odbacuje nepristojnu upotrebu srbizama u Saboru, državni tužilac Turudić, slično predsjedničkoj kandidatkinji Selak Raspudić, zna da je domoljubna matrica idealan predložak za prohibiranje istine: to što on čini nije besramno obmanjivanje javnosti, nego za-laganje za Hrvatsku

Hrvatski

KANDIDATKINJA za predsjednicu RH MARIJA SELAK RASPUDIĆ optužila je predsjednika RH ZORANA MILANOVIĆA da, govoreći istinu, ugrožava nacionalnu sigurnost. U političkim prepucavanjima, smatra Selak Raspudić, ne smije biti dozvoljeno 'javno iznositi informacije o borbenoj spremnosti naše vojske, čije nas otkrivanje čini ranjivima i stoga predstavlja sigurnosnu ugrozu'.

Milanović je, naime, u jednom intervjuu izjavio da piloti koji upravljaju vojnim helikopterima imaju znatno manji godišnji nalet nego što bi ga po planu trebali imati, a to je, po njegovu mišljenju, 'nedopustivo'. Tvrdnju je bolje uzeti sa zrnom soli, jer ju je predsjednik RH izrekao braneći se od optužbi da troši novac poreznih obveznika vozikajući se vojnim helikopterom kad god mu se prohtije, no u slučaju da je ona istinita – a po svemu sudeći jest – 'nedopustivo' ju je javno iznositi, tvrdi Selak Raspudić.

Istina koja šteti nacionalnoj sigurnosti mora biti zabranjena, upozorava pretendentica na prijestolje, podsjećajući da je i bivša predsjednica RH KOLINDA GRABAR-KITAROVIĆ ugrožavala Hrvatsku kada je 'javno iskazivala zabrinutost stanjem aviona MiG-21'. Paradoks je, dakako, u tome što su Milanović i Grabar Kitarović, govoreći o stanju vojnovog ljudstva i tehnike, također bili motivirani brigom za nacionalnu sigurnost. Držeći se istine, ovaj, pogodovali su mogućim okupatorima i neprijateljima ove zemlje, a takvih je napretek.

U duhu načela što ga je još početkom devedesetih, u doba prvobitne akumulacije državnosti, formulirala novinarka DUNJA UJEVIĆ, obznanivši da je spremna pisati neistinu ako je to u interesu Hrvatske, Marija Selak Raspudić odlučila je u predizbornoj kampanji promovirati laganje kao vrhovnu političku vrlinu. A kako je veza između politike i obmane takoreći notorna, tekovina s aromom tople vode, domoljubna matrica je ta koja anulira negativne konotacije i osigurava javnu prihvatljivost. Na stvari je dakle za-laganje za Hrvatsku.

Nešto drugačiji pristup složenoj problematici derogiranja istine njeguje državni tužilac IVAN TURUDIĆ: u njegovu fokusu nije nacionalna sigurnost, već nacionalna pristojnost.

Prije neki dan pojavio se na sjednici saborskog Odbora za pravosuđe kako bi tamo lagao da političkoj vlasti iz tužilaštva nisu dostavljane informacije o istragama protiv hadezeovaca JOSIPA ŠKORIĆA i JOSIPA ŠARIĆA, nego su ovi uoči hapšenja dali ostavke na svoje funkcije zahvaljujući providenju i nadnaravnim moćima. A onda je, na pitanje zastupnice URŠE RAUKAR hoće li istražiti 'kako su okrivljenici znali da će biti uhapšeni', odbrusio da je nedopustivo u hrvatskome parlamentarnom svetištu 'koristiti srpski jezik'. 'U Hrvatskoj se kaže 'uhićenje'', poučio je drsku zastupnicu, 'morali ste se pripremiti kada dolazite na ovakvo mjesto.'

Ivan Turudić inzistira da se o njegovim lažima raspravlja na čistome hrvatskom. Naučite se pristojnosti, gospodo! Ako vas gledam u oči i lažem, a to činim na pravilnome hrvatskom jeziku, najmanje što mogu očekivati je da se istim tim jezikom služite i kada moje laži propitujete, a ne da ovo časno mjesto skrnivate srbizmima. Ponašajte se pristojno!

Tu je dobro podsjetiti da je prije desetak godina današnji državni tužilac, a ondašnji predsjednik Županijskog suda u Zagrebu, predlagao da se u Kazneni zakon uvede 'kazneno djelo poricanja prirode Domovinskog rata'. Prema tom prijedlogu, kazna od tri do pet godina zatvora bila bi propisana za iznošenje teza 'poput onih da Domovinski rat nije bio obrambeni, da nije bila agresija nego građanski rat i da cilj Oluje i drugih operacija nije bilo oslobađanje nego etničko čišćenje', objašnjavao je Turudić.

Da je prijedlog usvojen, Hrvatska bi se oslobodila liberalno-demokratskih tričarija poput slobode mišljenja i izražavanja, a zauzvrat dobila paket zakonom zaštićenih neistina. Uzme li se, naime, u obzir stvarna 'priroda Domovinskog rata' – da je isti između

Odlučila je promovirati laganje kao vrhovnu političku vrlinu – Marija Selak Raspudić (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

ostaloga bio agresorski u BiH, ili da je jedan od ciljeva Oluje bio masovni progon srpskog stanovništva – nedvojbeno je da se Turudić zalagao za zakonsku obavezu obmanjivanja, koja bi važila za svakog građanina. 'Istina o Domovinskom ratu' može biti zaštićena jedino ako zajednički lažemo o njoj. Zakonskom prisilom postiglo bi se savršenstvo – da ovu krasnu zemlju nastanjuje četiri milijuna turudića.

Na osobnome planu, dok s indignacijom odbacuje nepristojnu upotrebu srbizama u Saboru, državni tužilac, slično predsjedničkoj kandidatkinji Selak Raspudić, zna da je domoljubna matrica idealan predložak za prohibiranje istine: to što on čini nije besramno varanje javnosti, nego za-laganje za Hrvatsku.

Odgoj

POPUT Ivana Turudića, i novinarka RTS-a VESNA KNEŽEVIĆ – koja žalom stalkera vrijedno slijedi moja novinarska bauljanja i redovno upozorava javnost na štete koje pritom sijem – osjetljiva je na jezična pitanja. No njoj ne smeta neprilična upotreba srbizama ili kroatizama, nego je uzrujava 'opsceni rječnik' (voli ga nazivati i 'fekalnim') kojim ja i meni slični trujemo javni prostor i unosimo nemir u bolje građanske familije, kakva je njena.

U članku što ga je nedavno objavila na Autografu i p-portalu pokušala me je prikazati oličenjem neprincipijelnosti, moj zazor

prema svim nacionalizmima osporiti kao 'grubu laž', te dokazati da sam prema srpskom nacionalizmu, eto, znatno manje milosrdan nego prema onom crnogorskom. 'Navest ću samo jedan primjer njegove hirovitosti...', piše gospođa Knežević.

Primjer glasi ovako: kada je u svibnju prošle godine jedan 13-godišnjak u Beogradu ubio deset ljudi, 'Viktorijanci su' – veli gospođa Knežević – 'podigli čitavu kampanju u kojoj se taj zločin tumačio kao konačni moralni bankrot VUČIĆEVE vlasti.' A kad je osam mjeseci ranije, u kolovozu 2022., v. BORILOVIĆ usmrtio jedanaest ljudi na Cetinju, 'o tome Ivančić i Viktorijanci nisu prozborili ni riječi': 'Nigdje nisam našla da je bilo tko od njih, bilo gdje taj zločin prokomentirao kao moralni bankrot ĐUKANOVIĆEVOG režima.'

Nezgodna okolnost je što ja nikada 'ni riječi' nisam napisao ni povodom beogradskog ni povodom cetinjskog zločina. Argument gospođe Knežević bi time bio zdrobljen, no ona drži da je dovoljno navesti kako su nešto napisali 'Viktorijanci' – kolektivni entitet što ga je konstruirala za difamacijske potrebe – da bi taj grijeh mogla pripisati meni osobno; da dakle smije izricati osudu na osnovu izmišljene optužbe i plasirati je kao 'samo jedan primjer NJEGOVE hirovitosti'. Za nekoga tko se toliko grozi 'opscenog rječnika' i drži do finih manira, to je šampionski nivo intelektualnog nepoštenja, podvaljivanje kakvog se ne bi postidjele ni ulične barabe.

K tome, na usputnu napomenu da se ostrvila na Novosti i mene – jer je u više navrata ovaj list častila kiblom banalnih uvreda – uzvraća tvrdnjom kako kukavički koristim Novosti kao grudobran. 'Za jednog izrazitog individualistu', veli, 'Ivančić pokazuje zapajnujući refleks da se u kriznim momentima zabije u neko kolektivno 'mi'. Zaista? Tko koga zabija u 'mi'? Zašto onda RTS-ovka moju 'izrazitu individualnost' poništava do mjere da zlodjela 'Viktorijanaca' stavlja na moj osobni konto, pripisujući mi tekstove koje nisam pisao, varajući čitatelje, što će reći da manipulira nekim apstraktnim kolektivnim 'mi' u svrhu lične diskvalifikacije? Ispada, ja povremeno psujem, a gospođa Knežević je neprestano nepristojna.

Osim što je neizrecivo glup, postupak je očito posljedica odgoja, tipičnog za krugove u kojima se polira građansko mediokritetstvo. Netko od formativne važnosti, mama, tata, guvernanta ili vjeroučitelj, gospođi je Knežević odavno usadio u glavu čelični kanon: Ne prostači dok lažeš! I ona se toga drži. Inzistira na učtivom ophođenju dok se odaje najprizemnijim podmetanjima.

S istom me motivacijom optužuje da napadam religije i nacije, premda se ja nacijama i religijama kao takvima nikada nisam bavio. Točno je, dođuše, da sam se s vremena na vrijeme kritički osvrtao na javna djelovanja predsjednika VUČIĆA i patrijarha PORFIRIJA, no za gospođu Knežević je to ista stvar: ismijavaš li predsjednika, vrijedaš srpsku naciju; dirneš li patrijarha, negiraš pravoslavnu vjeru... Kao i kod Turudića, kao i kod Selak Raspudić, domoljubni imperativi tu su da opravdaju diskreditiranje istine. U igri je naime za-laganje za Srbiju, misija koja faktički podrazumijeva intelektualnu i moralnu niskost.

A niskost je, osim svega, i dosta praktična. Krasi li te niskost, lakše ćeš Vučiću i Porfiriju ljubiti čizme. ■

Pred francuske predsjedničke izbore 2022. (Foto: Gao Jing/Xinhua/PIXSELL)

Demokratija vs. da se ljudi pitaju

Pojednostavljena teorija kaže da se radnička klasa diljem Europe okrenula (ekstremnoj) desnici. Iznošeni razlozi okreta variraju. Možemo ih podijeliti u tri skupine: za liberale riječ je o deficitu političke pismenosti i ljudima kojima je lako manipulirati, sama desnica taj trend smatra povratkom u normalan povijesni kolosijek, a ljevica je s njim na sto muka

NA popularnom YouTube kanalu 'Marka Žvaka' prije kojih mjesec dana objavljena je redovita tjedna 'epizoda' naslova 'Čovek po imenu Cveće'. Tema 'epizode' bila je radna akcija pošumljavanja predjela Peštera, nekih devet kilometara od Sjenice u Srbiji. Radna akcija je zapravo bila dio umjetničkog projekta kojim se evocirala povijest jugoslavenskih radnih akcija i samo se pošumljavanje tretiralo kao svojevrsni umjetnički postupak. Napomeni-

mo usput da se migriranje lijeve povijesti i motiva u kulturno-umjetničku sferu odvija istim i sličnim rutama već tridesetak godina i da se još čeka ispisana povijest suvremene ljevice suhoparnim bilježenjem prometa tim rutama. Doduše, iza ovog umjetničkog projekta ostat će stotine zasadenih sadnica crnog bora koji će u tom kraju, s obzirom na blizinu rudnika, imati značajnu ekološku i društvenu funkciju. Pred kamerom 'Marke Žvake' prodefilirali su sudionici radne akcije koji su varirali od starih radnoakcijaša iz Ju-

goslavije preko stručnih šumarskih kadrova do ljudi bliskih kulturnim krugovima. Svi su oni iznijeli motive koji su ih doveli na Pešter i neposredne dojmove, a najživopisniji među njima bio je onaj koji ih je dočekao.

Mještanim, seljak, potpisan kao 'brat Vele', poslužio je autorima priloga kao lokalni vodič i pripovjedač koji jamči autentični štih. Brat Vele pritom nije iznevjerio. Na upit snimatelja kako je primijetio dolazak ljudi s namjerom pošumljavanja, brat Vele je lakonski odgovorio predstavivši usput i oblik političke

vladavine koji i dalje važi na tom prostoru. Ustanovio je da je goste naprosto vidio i da tu na Pešteru svaki seljak obavlja i ulogu policajca i ima pravo da 'legitimira' goste. Pored još pokojeg detalja o obliku vladavine, brat Vele ju je na kraju sazeo i definirao antologijskom rečenicom, koja si nekim čudom još nije priskrbila viralni status, a glasi: 'Nema tu demokratije, ovde još ljudi se pitaju!'

Velina rečenica na prvu zvuči kao ishod zabune u glavi čovjeka koji ne barata dovoljno dobro značenjem osnovnih političkih

pojmovi. Ne označava li demokracija vladavinu ljudi, vladavinu naroda? Da, udžbenički označava, ali Vele jako dobro zna na što je mislio. Možda i predobro, s obzirom na to da je nehotično razložio ključni, kako stvarni tako i percipirani, problem suvremenog političkog života. Kad radi distinkciju između 'vladavine ljudi' i 'demokracije', potonju poistovjećuje s institucijama i posredovanošću društvenog života. A institucije mogu biti i jesu inertne, korumpirane i neadekvatno opremljene za realizaciju ljudskih potreba i interesa. Maknemo li se s Velinog Peštera, institucije možemo proširiti i izvan standardnog im semantičkog domašaja. Pored samih 'pravih' javnih institucija, možemo im pridružiti političke stranke, pogotovo tradicionalne, koje se više ne rukovode potrebama i interesima baze, već tržišnim ispitivanjima javnog mnijenja; mejnstrim medije koji neuspješno balansiraju između poslovnog modela zasnovanog na senzacionalizmu i patronizacije čitatelja zasnovane na kulturnoj hijerarhiji; ekonomiju kao takvu koja funkcionira kao navodno anonimna i autonomna sila koja se ne smije politički dirati kako ne bismo ostali bez ekonomije i svijeta kao takvog. Sve te institucije spadaju u Velinu 'demokratiju', a raskorak između njih i 'vladavine ljudi', radnog ili običnog naroda, čini prevladavajuću interpretacijsku optiku za razumijevanje rasta popularnosti ekstremne desnice širom Europe i sve izraženije sklonosti radničke klase toj opciji.

Pojednostavljena teorija kaže da se radnička klasa diljem Europe okrenula (ekstremnoj) desnici. Iznošeni razlozi okreta variraju. Možemo ih podijeliti u tri skupine, ovisno o političkoj pripadnosti onih koji ih iznose. Krenimo s onima koji misle da govore lišeni političke pristranosti, a naziva ih se liberalima ili centrom. Oni naprosto smatraju da se radi o deficitu političke pismenosti i ljudima kojima je lako manipulirati. Kao što su prije njima manipulirale stranke radikalne i socijaldemokratske ljevice, tako su danas izloženi manipulacijama ekstremne desnice. Postoji valjda kontinuirana neravnoteža u političkoj zajednici između onih koji su sposobni odlučivati i upravljati i onih koji su podložni praznim pričama i neuvjerljivim obećanjima o 'vladavini ljudi'. Ta se neravnoteža u određenim povijesnim periodima uspijeva maskirati, ali stalno prijeti, kao što je vidljivo iz teorija o dva totalitarizma koje danas definiraju horizont mogućeg političkog mišljenja. Unatoč brojnim upozorenjima analitičara i političara centra, rast ekstremne desnice se ne zaustavlja.

Što kažu na samoj ekstremnoj desnici? Kako oni vide navodnu sklonost radništva toj političkoj opciji? Pa smatraju je prirodnom i povratkom u normalne povijesne kolosijeke. Prvi korak u uspostavljanju kriterija normalnosti je transformacija klasne pripadnosti u socijalno-kulturnu. Ne radi se dakle o radnicima, već o običnim ljudima i njihovim frustracijama. Ekstremna desnica navodno te frustracije prepoznaje i daje im pravo političkog glasa koje im je, kažu, već desetljećima uskraćeno. A među uskraćena prava spadaju tako opušteni seksistički ispadi, uznemiravanje ljudi drukčije seksualne orijentacije, rasističke opaske i sve ono što je nekad davno bilo dio kulture i običaja, a sad je predmet cenzure 'woke' elite, koja se tako želi profilirati kao naprednija od narodnih masa. Ekstremna desnica, eto, samo želi vratiti to 'pravo na normalnost' koje se običnim ljudima uskraćuje.

Na ljevici pak s tim smo trendom na sto muka. Za potrebe ove skice možemo te muke reducirati na dva, donekle karikirana, pristupa. Prvi kaže da u pozadini trenda stoje legitimne frustracije i da se radi o kri-

vo usmjerenoj 'ljevičarskoj energiji'. Dakle, sve je već tu i samo treba ispravnu energiju kanalizirati u pravom smjeru. I pritom ne valja biti previše uplašen parafernacijama: usputne šovinističke opaske ili politike nisu relevantne ako se vrati primat klasnoj borbi. Mora se slušati što narod govori ili autentičnost kopni, a potencijali za politički uspjeh hlape. Dakle, ljevica bi trebala samo oslušivati bilo naroda, kao da to bilo nije već politički oblikovano, pogotovo u dektiranoj krivo usmjerenoj energiji. Drugi pristup skloniji je prihvaćanju privremenog političkog poraza i traženju novih klasnih saveza. Naprosto je radništvo isuviše 'kontaminirano' desnim utjecajem i bilo kakva suradnja donosi srozavanje prava neke druge društvene skupine, kao da su prava, ljudska i radnička, dio nekakve igre nulte sume koju je čovječanstvo otkrilo u drugoj polovici dvadesetog stoljeća i za to dobilo Nobelovu nagradu, a ne ishod specifičnih političkih borbi. Oba se pristupa ne mogu otrgnuti uspostavljenoj hijerarhiji autentičnosti unutar radničke klase prema kojoj bijeli, muški manualni radnik, makar i u penziji, predstavlja središnji kriterij političkog djelovanja: bilo da se radi o procjeni uvjerljivosti *castinga* serije na Netflixu, bilo o učincima zelenih politika. Pogotovo ako žive u deindustrijaliziranoj provinciji. Glas bi im u tom slučaju trebao valjda vrijediti dva.

Osnovni problem s tezom o okretu radničke klase prema ekstremnoj desnici jest njena empirijska nedorečenost. Podaci pokazuju da se većinski stav radničke klase prema političkoj ponudi, odavno lišenoj presudnih razlika kad su ekonomski programi posrijedi, svodi na apstinenciju. Uz povremene oscilacije, diljem Europe izlaznost na izbore u padu je već tridesetak godina, a najzaslužnija za taj trend je radnička klasa. Također, uvjerljivosti teze o zavodljivom pjevu desnice za radništvo pridonosi rast njene popularnosti u već spomenutoj deindustrijaliziranoj provinciji. Problem s tom procjenom leži u zanemarenom klasnom sastavu podrške desnici u tim krajevima: rast je prisutan, ali najzaslužnija je sitna buržoazija. Svi oni sitni obrtnici, majstori, vlasnici i vlasnice različitih salona i trgovina, baza su nove desnice. Međutim, pored navedenih 'metodoloških' problema, trend je svakako prisutan i treba ga objasniti, a da

Godine slabljenja sindikalnog pokreta, kompozicijske promjene na tržištu rada i milijarde utrošene u ideološki rad depolitizacije ekonomije naprosto su pokidale nekad prilično čvrste političke veze između radnog mjesta i parlamentarnih izbora

se pritom ne zapadne u 'klasizam' liberala, osloni na prirodnost desnice ili prikloni nestrpljivosti ili strahu ljevice koja što prije želi pronaći pobjedničku formulu bez obzira na (ne)održivost analitičkih premisa.

Veza između klasne pozadine i političkih sklonosti nije mehanička. Ali nije ni nasumična. Klasne rešetke i aspiracije doprinose (ne)uvjerljivosti pojedinih političkih opcija. Na naš jezik nedavno je prevedena studija američkog sociologa VIVEKA CHIBBERA 'Klasna matrica'. Pored ostalih doprinosa, Chibber razrađuje heuristički pojednostavljenu podjelu opcija koje stoje radniku na raspolaganju na radnom mjestu. On se pri pokušaju realizacije vlastitih interesa može okrenuti individualnim ili kolektivnim rješenjima. Individualna rješenja podrazumijevaju posvećenost individualnom napredovanju, snishodljiv odnos prema šefovima i eventualne pokušaje realizacije vlastitog poduzetničkog sna, ovisno o klasnoj propusnosti u pojedinim sektorima ili zamučivanju granica između radnika i sitne buržoazije kao što je to čest slučaj u gig-ekonomiji ili sitnim obrtima. Kolektivna rješenja zasni- vaju se na solidarnom i sindikalnom, pa i

političkom radu s kolegama i ta su rješenja, pogotovo u razdobljima poput ovog u kojem živimo, s nižom razinom sindikalne zaštite, često riskantnija i iziskuju veće troškove, materijalne i emocionalne. Zadatak lijevog sindikalnog i političkog rada jest da kolektivnu opciju radniku učini atraktivnijom. Ne radi se o tome da radnici ove izbore sebi postavljaju svakog jutra pred ogledalom, već se ponašaju sukladno intenzitetu klasne borbe koja se odvija neprestano, makar i u *sotto voce* obliku.

Premda Chibberova analiza sugerira donekle takav dojam, ne radi se o racionalnom izboru u društvenom vakuumu. Postoji cijeli niz drugih faktora koji određuju izbore radnika, kao što postoje i razni ideološki mehanizmi koji izbore na radnom mjestu integriraju u različite političke opcije. Na primjer, priklanjanje individualnim rješenjima na radnom mjestu može se 'kompenzirati' snažnijim oslanjanjem na obitelj ili etničku zajednicu kao svojevrsnu zamjenu za sindikat ili osiguravajuće društvo. Etnička pripadnost može poslužiti i kao dodatni integracijski moment pri odabiru kolektivnog rješenja. I onda lako prevesti u glas za nacionalističke stranke. Različiti izbori prilagođavanja i borbe na radnom mjestu mogu se naprosto izolirati od širih društvenih i političkih procesa, što je danas vjerojatno i najčešći slučaj. Godine slabljenja sindikalnog pokreta, kompozicijske promjene na tržištu rada i milijarde utrošene u ideološki rad depolitizacije ekonomije naprosto su pokidale nekad prilično čvrste političke veze između radnog mjesta i parlamentarnih izbora. Kao što smo napomenuli, prevladavajuća reakcija radničke klase jest demobilizacija i apstinencija. Prisutno je, dakako, i priklanjanje ekstremno desnim strankama.

Premda pojedine desne stranke promoviraju socijalnu retoriku i obećavaju zaštitu standarda, objašnjenje zasnovano na kooptaciji lijeve retorike u nacionalno-šovinističkom ruhu bilo bi prejednostavno. Zašto onda lijeve stranke ne bi polučivale slične rezultate s autentičnijom socijalnom retorikom? Čini se da odgovor leži u zamršenijim socijalnim i ideološkim kopčama između radnih mjesta i društveno-kulturne dinamike. S obzirom na to da su klasni sukobi uglavnom izgubili političku dimenziju, ali nisu samim tim i nestali, ekstremna je desnica ponudila njihov novi prijevod koji određenim segmentima radničke klase zvuči uvjerljivo. Na jednoj su strani takozvane političko-kulturne elite, navodna koalicija frakcija kapitala, urbanih srednjih klasa i različitih marginalnih skupina koje im služe kao svojevrsni kazališni rekviziti, rekao bi Vele - 'demokratija'. Te elite imaju slobodu i luksuz da 'izmisljaju rodove', da mogu birati biti što god žele kao da biologija ne postoji, da snate o ekološkim rješenjima u dalekoj budućnosti i da strane radnike tretiraju kao kazališnu kulisu koja potvrđuje njihovu progresivnost. S druge su strane obični ljudi okovani ekonomskim zakonitostima i strogo 'woke' cenzurom: ne smiju se ponašati kao obični ljudi jer će ih netko optužiti za rasizam ili šovinizam. Dok si neki mogu priuštiti i 'biološku mobilnost', drugi ne mogu ni socijalnu. Relativna uspješnost ove ideološke konstrukcije koja navodno teži tome 'da se i dalje ljudi pitaju', sugerira da se odnos radničke klase i desnice mora i dalje tumačiti klasnom optikom. Samo treba napomenuti da ta optika ne teži reduciranju kompleksnosti svijeta, već njegovom, da se vratimo na uvodnu epizodu, interpretacijskom pošumljanju. ■

Veza između klasne pozadine i političkih sklonosti nije mehanička (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

Urednica poslodavka

Katarinu Periša Čakarun, jednu od milijun milijardi urednika na HRT-u, premda među najvažnijima, sudovi su u sporu s novinarom proglasili poslodavkom, a oštećeni Hrvoje Zovko je analogno tome posloprimac, radnik obični

TAMAN nekako dok je Međunarodna misija za slobodu medija prošli tjedan završavala svoj neugodni izvještaj o stanju u Hrvatskoj, osvanula je u javnosti jedna više nego indikativna sudska odluka. Slučaj se tiče HRVOJA ZOVKA, inače predsjednika Hrvatskog novinarskog društva. Ima tome ravno šest godina, dakle, otkako taj naš kolega više-manje ne radi svoj posao, uz stanoviti prekid, jer mu je Hrvatska radiotelevizija udijelila izvanredni otkaz. Općinski radni sud u Zagrebu i Županijski sud u Rijeci vratili su ga nakratko bili s ovu stranu medijskog ogledala. No proljetos ih je osporio Vrhovni sud RH, dao za pravo HRT-u, a istu je preinaku ovih dana konačno amenovao Ustavni sud, institucija koja odavno nema puno veze s pravom, ali i dalje udara onim čekićem.

Vrhovni sud nije se pritom nimalo bavio propitivanjem ključnih činjenica iz događaja koji su prethodili otkazu. Zovko, u ono doba izvršni urednik na kanalu HTV4, jednog je dana bio podnio ostavku na tu funkciju. Prelila mu se čaša, jednostavno, nije podnio to što ne može odlučivati o izboru sugovornika u programu, ili konkretnije, što ga se cenzurira u korist HDZ-a. No tad ga je urednica Informativnog medijskog servisa KATARINA PERIŠA ČAKARUN, prva mu nadređena, pozvala na razgovor.

Svjedoci su potvrdili, a ni sam to nije opovrgavao, da je on u jednom trenutku zagalamio, opsovao kolegicu, čak udario po vratima na izlasku. I, da skratimo s forenzikom, taj njegov ispad preveden je u nasilnički, prijeteći čin, s vrijeđanjem poslodavca, nanošenjem opće štete i svim onim garnirungom koji obično prati slične pseudopravne aranžmane. Zapazimo presudnu riječ koja će nadalje upravljati ovim predmetom. Periša Čakarun, jedna od milijun milijardi urednika na HRT-u, premda među najvažnijima, proglašena je u ovome poslodavcem, a Hrvoje Zovko je analogno tome posloprimac, radnik obični. Poslodavce se ovdje ne smije ni krivo pogledati, oni su sakrosanktni. Jasno, mogao je i on nagaziti koga sebi podređenog, dati si malo na zlovolju dok je bio na uredničkoj funkciji, pa bi u toj relaciji on bio poslodavac, dok bi onaj donji morao strogo paziti kojim mu se tonom obraća. Ili uopće nije tako, jer takvo hijerarhiziranje među za-

poslenima nema veze s mozgom, s realnošću generalno, s pravom ni praksom.

Prva dva suda nisu pokušavala domisliti tu vrstu gadosti, nego su ustanovila da se ponašanje izvršnog urednika ne može, bez obzira na buku i bijes, okarakterizirati kao nasilno spram pretpostavljene. Štoviše, istaknuto je stajalište po kojem i psovka, iako jest posrijedi oblik verbalne agresije, može imati funkciju samoobrane, naročito ako ide odozdo nagore. Ako podređeni ima, na primjer, kao što nalaze ti sudovi, osjećaj da je cenzuriran, i bez obzira je li u pravu ili ne. Povrh svega je zaključeno da je nadređena osoba morala biti otvorenija prema kritici radnika, iz dva razloga: zato što je medijska urednica, i zato što je to javni servis.

Sljedeća dva suda nisu razmatrala ni taj rezon, ni ranije utvrđeno činjenično stanje, ni iskaze nekolicine involviranih svjedoka, za pravo ništa bitno od onoga što je poslužilo u prethodnom dijelu priče. Bez uvijanja potvrdili su urednicu IMS-a kao poslodavca i ocijenili da je Zovkov nastup dostatan razlog da se potvrdi odluka uprave HRT-a o njegovu otkazu, a cenzura i razmjernost disciplinske mjere i druga manje važna pitanja ostavljena su po strani. Nije ih omelo ni to što u svojim obrazloženjima improviziraju s dodatne tri kategorije, osim te jednoznačno poslodavne, a sve su veoma različite: direktor, nadređena osoba, suradnik. Periša Čakarun odjednom je tako prepoznata u liku poslodavačkog subjekta, utjelovljenje menadžerske instance, avatar gazde.

Ovdje možda treba napomenuti da to nema blage veze sa zakonom, ako i dalje vodimo računa o takvim podudaranjima, ili nas pravo više ne zanima. Ionako, s obzirom na to u što je prometnuto s odnosima moći u tržišnoj ekonomiji i liberalnoj demokraciji, znamo da najčešće biva iskorišteno za održanje vertikalno zadanih nejednakosti; riječju, nepravde. No sudovi se i dalje formalno vode i rukovode po zakonskom slovu, pa je interesantno vidjeti koliko oni sami zaista drže do njega.

U kapitalizmu, ovakvom ili onakvom, a to bi morale znati čak i one naše sramote od ustavnih sudaca na čelu s potpisnicom ove presude INGRID ANTIČEVIĆ MARINOVIĆ, minus ono troje stalnih odmetnika, predstavnik poslodavca može biti samo netko iz uprave. Drugim riječima, trgovačka društva i javni servisi, kao što je i sam HRT, imaju jasno ovlaštena imena u upravljačkoj strukturi, obavezane persone sa službenom odgovornošću koje predstavljaju pravnu osobu poslodavca. Nema tu prostora za proizvoljno tumačenje ni rastezanje pojmova. HRT ima svoju upravu, ravnateljstvo, šefove poslovnih jedinica, i s druge strane urednike, novinare, režisere, tehničare, administratore, itd. Nitko od njih ne može biti malo jedno, malo drugo. Naročito urednici u novinarstvu ne smiju preuzimati atribute poslodavca, otkaze dijeliti ili biti razlogom za dodjelu otkaza tako što ih je netko kritički spopao, a oni se nato zatekli u duševnoj boli.

Ne smiju, ali to očito nije razlog da ne postupaju sasvim obrnuto. Kako istaknutiji urednici na HRT-u, tako i suci, ili barem jedan glomazan dio pravosuđa, koji u svojim togama poput nekakvog svjetovnog klera udaraju ritam čitavome ovom izopačenom sistemu. I, dobro, znamo da pravice ne može istinski ni biti tamo gdje za sistemski modus operandi imamo principe konkurentnosti i antagonizacije, te nedodirljivosti privatnog interesa. Svejedno, važno je zadržati svijest o tome da je u pitanju ideološka varka, političko-iluzionistički konstrukt. To možemo najlakše pomoću raskrinkavanja njegovih unutarnjih kontradikcija i vanjskih nedosljednosti.

U ovom primjeru, pored jeftinog muljanja oko poslodavačkog statusa, Vrhovni sud i Ustavni, pod ruku, iznevjerili su još jedno evidentno zakonsko uporište. Zakon o radu, naime, definira okvir za izvanredni otkaz uz napomenu da je razlog takvoj odluci uprave opravdan ako, uvažavajući sve okolnosti i objektivne potrebe obje strana, nastavak radnog odnosa zaista nije moguć. Sama tzv. osobito teška povreda obaveza iz radnog odnosa nije dovoljna. Nije čak ni onda kad je utvrđena, a ovdje definitivno nije. No trećestupanjski sud ne samo da nije utvrdio tešku povredu, određenim pobijanjem nalaza nižih sudova, nego se na (ne)mogućnost nastavka radnog odnosa nije ni osvrnuo. A tek druga, kumulativna pretpostavka sadržajno zaokružuje osnovu za odluku o izvanrednom otkazu.

Ostaje vidjeti koliko onda cinično mora biti izmotavanje Ustavnog suda koji se ograničuje da po svom poslanju ne smije dirati u pravni tok sudskih postupaka. On je tu isključivo da zaštiti eventualno ugrožena nečija ljudska prava i ustavnost institucionalnih pozicija. Hrvoje Zovko ima priliku ponijeti takve formulacije na reveru poput značke, zaštićen u svojim ljudskopravnim slobodama do višegodišnjeg iscrpljivanja, jer čak i nasilnici imaju pravo na pravičan zakonski tretman.

Mi ostali, javnost naša zajednička, na raspolaganju pak imamo još jedan egzemplar iz povijesti sistemskog nasilja koje se zaodijeva kostimom upravo svoje zaštitničke suprotnosti. Istinski siledžijskim utoliko se pokazuje sistem koji raspolaže demokratskim, pravnim te institucionalnim legitimitetom onako kako mu kad paše. Zovko je stao na žulj vlastima, HDZ-u i partnerima; nastavio je tamo pocupkivati i nakon otkaza, iz HND-a. Katarina Periša Čakarun, to karikaturno utjelovljenje poslušništva jednoj stranci i njezinu širem, naročito materijalnom interesu, na svoju dužnost je namještena baš zato. Ona prva ne bi tamo bila da nije osvjedočene bliskosti toj vlasti. Javni medijski servis i pravosudni sustav, te Ustavni sud naposljetku, služe očuvanju te legitimacije pod svaku cijenu, obmanjujući javnost mimo svakog novinarskog i političkog integriteta.

Hrvoju Zovku preostaje dalje tražiti pravdu u Strasbourgu, na Europskom sudu za ljudska prava, ali ova država pokazala je više puta da ih takve korekcije, javnofinancijski nam krajnje štetne, uopće ne impresioniraju. No bit će zanimljivo ako bar taj sud objedini potpuniji kontekst predmeta. I to u tijesnoj vezi s onim internacionalno-organizacijskim uvidom na početku ovog teksta: RH postiže šampionske vrhunce po intenzitetu pritiska na novinare tzv. SLAPP tužbama, tj. onima koje pritisku jedino i služe. A posebno se među njima statistički ističu one koje protiv novinara vode njihovi vlastiti mediji i pripadnici samog pravosuđa. ■

Katarina Periša Čakarun
u vrijeme dok je bila
posloprimka (Foto: Goran
Jakuš/PIXSELL)

Иван Шипић на првом
сињском Ходу за живот у
липу ове године (Фото: Саша
Тадињац/НалоРiх/РiХSELL)

Намјена СТАНОВНИШТВА

Министар Иван Шипић именовано је четири посебна савјетника за демографију. Стјепан Штерц у томе већ има искуства, Дражен Живић је сурађивао с љубитељем Лубурића, Тадо Јурић сматра да 40 посто Хрвата подржава психопате на власти, а Зденко Штрига пише свој Маршалов план

У СТРУЧНОМ раду објављеном 2012. године демограф СТЈЕПАН ШТЕРЦ, дугогодишња медијска звијезда политичке деснице, али и мејнстрим телевизијских емисија, пише да 'ревитализацију становништва Хрватске неселективном и непланском имиграцијом кроз супституцију становништва, која мијења основни превладавајући народносни састав хрватског државног територија, није могуће прихватити из низа стратешких (...) разлога, јер се тиме демографски проблем преноси на много сложенији опћедруштвени и на питање опстанка Хрватске као националне државе'. У чланку 'Неизвјесна демографска будућност Хрватске – изумирање и супституција становништва или популацијска ревитализација?' који је објавио с колегицом Моницом Комушанац у часопису 'Друштвена истраживања' истиче се и 'како (...) класична хрватска дијаспора остаје у стратешком смислу такођер хрватски имиграцијски ревитализацијски потенцијал'. 'Умјесто релативно малобројне хрватске популације на стратешки важном и цивилизацијски вриједном простору, примарно медитеранских обиљежја, с врло дубоким извандржавним континенталним залеђем никад сређених политичких прилика и односа, супституцијом би тим простором могли овладати други', тврди се у истом чланку, у којем се и припаднике српске мањине назива 'етничким припадницима агресора'.

Десет година послје, у сijeчњу 2022., у интервјуу Хрватском слову демограф ДРАЖЕН ЖИВИЋ из вуковарског подручја Центра Института Иво Пилар истиче да 'нема сумње да ће се Хрватска у проналажењу начина демографске и економске ревитализације морати ослонити и на имиграцијску компоненту'. Такођер наглашава да 'то не смије чинити без активног, контролираног и селективног приступа (осим када је у питању повратак хрватских исељеника), јер све друго, у садашњим денаталитетним и емиграцијским увјетима, може довести и до супституције становништва'. 'Не нужно на националној разини, али на локалним разинама то питање може бити ускоро актуалније него што мислимо. Супституција становништва није тек чињеница која указује на замјену једне популације другом, него је реална опасност у идентитетском и сигурносном смислу', приснажио је Живић.

Страх од замјене становништва 'неким другим', у овом случају неизбежним имигрантима које ови демографи виде као 'опасност за опстанак Хрватске', нит је водиља десно оријентираних демографа. Новости су приликом раније анализе лика и дјела демографа Штерца већ детектирале да термин 'супституција становништва' данас по друштвеним мрежама распачавају најчешће екстремни десничари како би упозорили на наводно блискоисточно поковање бијеле Еуропе. И то нешто говори о томе у којем смјеру Домовински покрет кани проводити демографске мјере, које је за ту странку креирао управо Стјепан Штерц. Не чуди стога вијест да је дп-ов министар демографије и усељеништва ИВАН ШИПИЋ за њихову provedбу именовано чак четири посебна савјетника, међу њима и двојицу уводно споменутих, којима ће за ту услугу бити исплаћивано по 1100 еура мјесечно.

Идејна блискост министра Шипића и демографа Штерца развидна је и из програмских одредница. Шипић се

2018. године, тада као члан ХДЗ-а, изјаснио против ратификације Конвенције Вијећа Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у обитељи, познатије као Истанбулска конвенција, због увјерења да се њезином ратификацијом на мала врата уводи 'родна идеологија'. За дп, она је 'злоћудна творба у хрватском друштву, коју ће излијечити', док би право на побачај ограничили само на случајеве спасавања живота жене. Програм дп-а укључује, наравно, и дератификацију те конвенције. 'Морамо градити будућност у којој наша дјеца неће бити 'оно', државу у којој нема мјеста за родне идеологије', објавио је уочи парламентарних избора Шипић. дп у свом програму предлаже издвајање четири посто БДП-а за потребе пронаталитетних мјера на државној разини, између осталог за накнаду 'која би стимулирала мајчин одгојни и кућни посао барем до поласка у школу најмлађег дјетета, а која би расла повећањем броја дјеце у обитељи'. Лако је увидјети да би то жену ставило у положај кућанице чији је примарни задатак рађање и одгајање дјеце.

О Стјепану Штерцу, од лани умрвљеном предавачу на загребачком Факултету хрватских студија, већ је подоста написано. Чак ни мејнстрим медији више не околишају истакнути да је као помоћник министра обнове Јуре Радића у другој половини 1990-их сукреирао законски оквир чији је циљ било усељење Хрвата у куће Срба, односно 'хумано пресељење' становништва, што је била Туђманова политика. 'Након Олује отишло је њих 130.000. Но, за цијело вријеме ратних операција из окупираних подручја селило се српско становништво у Србију, Босну, иностранство. Нису сви отишли само због Олује', изјавио је Штерц 2016. за једну локалну телевизију.

Мање је познат и јавно досад мање атрактиван и присутан демограф Дражен Живић, којег министар Шипић кани ангажирати на пословима пружања подршке у креирању демографских мјера. Занимљив је детаљ да је Живић заједно с Џоном Иваном Прцелом (који се из Југославије иселио убрзо након завршетка Другог свјетског рата) уредио, благо речено, контроверзну књигу 'Хрватски холокауст. Документи и свједочанства о поратним покољима у Југославији', која се бави страдањем 'хрватских војника и цивила на Блајбургу и Крижном путу'. Заправо, у њој Прцела посве ганутљиво пише о свом познанству с ендехазијским кољачем Вјекославом Максимом Лубурићем. 'Тако се први пут у животу сусретох с овим јуначким и видовитим хрватским генералом. Упознах и његово далекосежно научавање о збијању редова хрватских националиста и комуниста у једну јединствену фалангу ради рушења Југославије и поновне успоставе Независне Државе Хрватске. Због ових револуционарних генералових погледа на хрватску будућност, необично га завољех и постадох му један од најближих сурадника. Он ми у своје име и у име својих сљедбеника по свијету обећа посвемашњу потпору на освјетљивању блајбуршке трагедије', наводи Прцела.

Живић је, као сићушни одмак од главне теме, написао поглавље 'Велико-српска агресија на Републику Хрватску и Босну и Херцеговину'. У једном дијелу пише: 'Српски је агресор у Хрватској од 1991. до 1995. године починио низ ратних злочина, готово без преседана у

европској повијести након Другога свјетског рата, с изнимком србокомунистичке страховладе (1945. – 1948.) тијekom које се у мирнодопском раздобљу збила блајбуршка трагедија. Тиме је агресор заправо наставио континуитет и великосрпске империјалистичке идеологије старе два столећа и масовних злочина над хрватским народом, који су започели оснутком монархистичке Југославије 1918. године, а настављени тијekom Другога свјетског рата и особито тијekom блајбуршке трагедије'.

Трећи посебни савјетник, демограф и политолог Тадо Јурић, који је код министра Шипића задужен за послове праћења миграцијских кретања, чест је гост медија, а не либи се ни оних с хушкачког талогоа попут Хрватског тједника. У тексту 'Психопати у хрватској политици', који је 2020. објавио на десничарском порталу народ.hr, Јурић је поставио психопатолошку дијагнозу друштва и закључио: 'У Хрватској четири посто популације болује од психопатије, док је та бројка међу хрватским политичарима знатно већа. Према методологији ЛОБАЧЕВСКОГ, процјена у Хрватској је између 25 и 30 посто. Та бројка је јако велика, а још више поражавајуће је да је чак 40 од 100 Хрвата конформистички настројено и да подржавају психопате на власти и у њиховој моћи', написао је. Гостујући недавно у подкасту Мрежница, резервираним углавном за суговорнике с деснице, Јурић је казао да је темпо усељавања у Хрватску најбржи у еу-у па се zaloжио за враћање квота или ћемо, како је рекао, 2051. имати половицу становништва бирача с хрватским држављанством, а половицу с усељеничком миграцијском позадином из трећих земаља. 'Сваки дан се у Хрватску усели 350 особа, а исели 60 особа', казао је Јурић. 'Рекли сте фасцинантан податак, 2051. пола-пола ћемо бити, дакле ПУПОВАЦ ће бити аут, бит ће неки други', констатирала је, не без цинизма, водитељица подкаста АРИАНА КЕКИЋ. 'Гледајте, мањине, а и то је код нас... ми гледајући у Србе цијело вријеме не видимо заправо да ће већ за десет година више усељеника бити из Африке и Азије него српске националне мањине', одговорио је Јурић. 'Да, то кад кажу, плакат ћете још за Србима', поентирала је водитељица. 'А и то вам је питање дали је вама боље довести неког тко културолошки је ближи, разумије да једете свињетину, да сте кршћанин (...) код нас се догодило да ми пропуштамо Хрвате из БиХ, да медицинска сестра из Травника оде у Грац, прође кроз Загреб без да смо икакве направили субвенције да их задржимо овдје', казао је Јурић, који је иначе објавио књигу 'Исељавање Хрвата у Њемачку – Губимо ли Хрватску?' у којој је закључио да су неморал политичких елита, правна несигурност, непотизам и корупција међу главним разлозима за исељавање. Такав закључак је компатибилан с оним министра Шипића који демографски слом и исељавање повезује такођер с корупцијом и погодовањем.

Као посебног савјетника Шипић је упустио и ЗДЕНКА ШТРИГУ, власника твртке Корал конзалтинг сервис са сједиштем у Мостару, који би га требао савјетовати на тему послова планирања потенцијалне структуре усељеништва и господарских могућности. Штрига је познат по иначици 'Маршаловог плана за Хрватску' коју је развијао пуна три децетљећа, при чему није доспио даље од празних флоскула које можемо слушати уочи сваких овдашњих избора. ■

Хрaброшћу против екстремизма

Лјетна школа демократије својеврстан је контракуп догађајима каква је конференција Vision Networka, одржана у Загребу у организацији ултраконзервативне лобистичке мреже. Посвећена је препознавању, супротстављању и ублажавању политичког екстремизма

НАШЕ okupljanje daleko je skromnije od onoga Vision Networka, ali ga se barem može opisati kao својеврстан контракуп догађајима каква је споменути конференција, ових дана одржана у Загребу у организацији ултраконзервативне лобистичке мреже. Skupovi као што је онај Vision Networka притом су и све већа опасност за ову земљу, а с идејама, које подrazумијевају забрану побачаја, и за читав свијет – рекао је ZORAN PUSIĆ, predsjednik Antifašističke lige RH, на otvorenju Лјетне школе демократије у Supetru, gdje су се proteklog тједна okupili активисти, novinari, znanstvenici и политичари из regije.

Odabirom те lokacije Лјетна школа vratila се на свој почетак, односно на оток Брач, gdje је prije 30 година upriličeno njeno prvo izdanje. Ondje је trebala бити одржана и godinu ranije, али је uprava već rezerviranog

hotela tada dobila prosvjedno pismo једне braniteljske удруге и otkazala своје usluge, због чега је активисте и intelektualce, tada okupljene око Грађанског одбора за ljudska prava, за ту priliku ugostilo labinsko kazalište. Iduće, 1994. године уточиште им је у svoјме bračkom dvoru pružio pokojni sociolog BOGDAN DENIĆ. Лјетна школа демократије у narednim је godinama okupljala preko stotinu sudionika, а међу njима су били predsjednik Republike, državni odvjetnik, saborski zastupnici и друге јавне личности из Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Bosne и Hercegovine.

— Школу смо од starta uspostavili као облик супротстављања појавима које су се у друштву pokazale као izuzetno perzistentne: nacionalističkoј netrpeljivost, identitetima građenima на mržnji, falsificiranju bliže и daljnje prošlosti, nefunkcionalnom pravosu-

Vesna Teršelić, Katarina Peović и Ivana Kekin

đu, degeneraciji demokracije u demokraciju i socijalnoj nepravdi. Kao neka vrsta korova, te se pojave uporno pojavljuju, bez obzira na to bila Hrvatska u ratu i imala dio teritorija okupiran, ili pak bila članica Europske unije i u Schengenu – objasnio je Pusić.

Ovogodišnje izdanje Ljetne škole, održano pod naslovom 'Politički ekstremizam: prepoznavanje, suprotstavljanje, ublažavanje' u organizaciji Antifašističke lige i Srpskog narodnog vijeća, bilo je posvećeno spomenutom Deniću, čija je uloga u pokretanju i održavanju te manifestacije neizostavna. Novinar PERO JURISIN opisao ga je kao nepokolebljivog borca protiv fašizma, nepravde i diskriminacije, borca za radnička i ljudska prava, nepokorivog i drčnog aktivista, metalca i intelektualca, borbenog socijalista i sveučilišnog profesora 'koji je životnu energiju ulagao u razobličavanje i suprotstavljanje svemu što je kočilo koračanje svijeta prema boljem mjestu za život'.

— Govoriti o Bogdanu Deniću je istovremeno lak, ali i težak zadatak. Lak zbog bogatog životopisa, kao da je živio po nekom filmskom scenariju, a emotivno težak nama koji smo ga blisko poznavali, družili se s njim, vodili svekoličke i svakojake rasprave o ljudima, običajima i događajima u svjetskoj politici, pogotovo onoj Sjedinjenih Američkih Država, o perspektivama ljevice ili pak o najbolnijim temama naše prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, krađuci svaki put nešto od njegove erudicije – rekao je Jurišin.

Nakon sudjelovanja u Drugom svjetsku ratu u sastavu novozelandskih jedinica, kazao je splitski novinar, Denić odlazi u SAD, gdje izrasta u ljevičara, koji zbog borbe za prava Afroamerikanaca i protestirajući protiv rata u Vijetnamu biva hapšen i zatvaran. Sindikalni i politički rat potom ga odvode na Berkeley, gdje nastavlja studij i izrasta u socijalista, osnivača i člana Partije demokratskih socijalista Amerike, čiji je bio predstavnik u Socijalističkoj internacionali. I u političkom životu ovdašnjih krajeva ostavio je dubok trag, prvo kroz sudjelovanje na Korčulanskoj školi i druženju s praksisovcima, a kasnije osnivanjem udruge Tranzicijom prema demokraciji te potom Demokratskog opozicijskog foruma i Socijaldemokratske unije čiji je bio istaknuti član.

— Potkovan teorijskim znanjem, ali još više životnim iskustvom, u istupima je bio pronicljiv i vidovit, ne štedeći nikoga. U Srbiji je šamarao srpski nacionalizam i SLOBODANA MILOŠEVIĆA, u Hrvatskoj nije ostajao dužan FRANJI TUĐMANU. Devedesetih je otvoreno pričao o ratnim zločinima i o tome da se ovdje ratovalo po principima Tridesetogodišnjeg rata iz 17. vijeka, da bi se pljačkalo. 'Kuda su oni prošli, tu trava nije rasla', govorio je. U tom kontekstu smatrao je da je za demokratsku alternativu izuzetno važno da otpočne proces dekontaminacije i denifikacije – istaknuo je Jurišin.

Program Ljetne škole demokracije otvoren je u subotu, 28. septembra panelom o karakteristikama političkog ekstremizma na kojem su uz Zorana Pusića sudjelovali politolozi NERZUK ĆURAK i DEJAN JOVIĆ. U naredna dva dana nastavljen je raspravama o tendencijama ekstremizma u Hrvatskoj i Europi, nacionalizmu i genocidu u Gazi, novinarstvu i suočavanju s prošlošću kao sredstvima za ublažavanje političkog ekstremizma te suprotstavljanju toj pojavi kroz agende i prakse političkih stranka, a u razgovorima su sudjelovale saborska zastupnica i kandidatkinja za predsjednicu Republike stranke Možemo! IVANA KEKIN i KATARINA PEOVIĆ iz Radničke fronte. Kekin je rekla da na primjeru Hrvatske možemo vidjeti kako svaki politički ekstremizam za cilja

Sudionici Ljetne škole demokracije u Supetru na Braču

uskratu prava pojedinim društvenim skupinama i uvođenje čvrstog sustava zabrana. Osobno je, dodala je, posljednjih godina najviše posvećena borbi protiv ekstremizma u režiji sve osnaženijih antirodskih pokreta, temeljenima na pokušajima dokidanja ženskih reproduktivnih prava.

— Trenutno se nalazimo u situaciji u kojoj ne postoji društveni konsenzus oko toga kako do takve vrste političkog ekstremizma uopće dolazi. Zapravo se radi o povezanosti onoga što se događa na javnoj sceni, kroz govore političara i relativiziranje blažih oblika kršenja prava žena, te ekstremnog nasilja i pozivanja na žestoku uskratu navedenih prava. Pritom će oni koji su itekako doprinijeli nastanku takve situacije u pravilu reći kako nisu za ekstremizam, bez razumijevanja vlastitog doprinosa toj štetnoj pojavi – rekla je Ivana Kekin.

Zahvalna sam sugrađanima što smo nedavno obilježili 80. godišnjicu oslobođenja otoka, što smo uspjeli zadržati ulice 22. lipnja, 18. rujna i XII. Dalmatinske brigade, sve antifašističke spomenike, pa i onaj s petokrakom u Škripu – rekla je Ivana Marković

— Kod takvog i drugih oblika ekstremizma problematični su i načini na koji se oni implementiraju u praksi. Uz pitanje novca kojim se izdašno financiraju antirodski i slični pokreti, radi se o jednostavnoj taktici na razini govora. Naime, na kraju ispada da su osobe i organizacije okupljene oko ekstremističkih ideja samo vrlo konzistentne u ponavljanju svojih ideja, čak i kada se čini da je nemoguće da većina ljudi u njih povjeruje. U praksi vidimo da se, primjerice, ponavljanje njihove tvrdnje kako su oni zapravo za život naposljetku u društvu primilo kao ideja. Radi se o izrazito zabrinjavajućem trendu na koji često nemamo efektan odgovor – dodala je predstavnica Možemo!.

Katarina Peović kazala je pak kako u raspravi o političkom ekstremizmu moramo biti precizni prilikom lociranja pojava i mehanizama protiv kojih se borimo. Na kvaziljevici, dodala je, postoji narativ koji podrazumijeva mase inficirane ekstremizmom i fašizmom te da će se takve tendencije razbuktati ako ih umjereni, lijevi centar ne bude kontrolirao. To je, smatra Peović, jedna od najopasnijih interpretacija onoga što se zbiva na terenu, a zapravo iza svega stoji klasna matrica, odnosno političko-ekonomski uzroci.

— Mi se bavimo simptomima kao što su repatrijarhalizacija, fašističke politike prema migrantima i prirodni, ekstremni nacionalizmi, ali to su tek posljedice uzroka koji su puno dublji. U tom kontekstu trebamo početi koristiti nove izraze kakav je *ekstremni centar*, odnosno upozoravati da su ekstremne politike, kao što je Pakt o migracijama i azilu, a koji je profašistički i koji će osigurati da se u detencijske centre zatvaraju čitave obitelji i potom deportiraju, donesene u srcu liberalne Europe – rekla je Peović.

Istaknula je da politike ekstremnog nacionalizma kakvima svjedočimo u Hrvatskoj ne dolaze od tzv. bezumnih masa, radništva inficiranog takvim opasnim pojavama, već kao izravna posljedica djelovanja vladajuće klase.

— Pritom se i s lijevog centra često čuje kako imamo lijevi i desni ekstremizam. S obzirom na to da ekstremizam podrazumijeva ugrožavanje i ograničavanje tuđih prava nasilnim metodama, što na ljevici ne postoji, ne možemo govoriti ni o lijevom ekstremizmu. Ali postoji radikalna ljevica, što ima sasvim drugo značenje i podrazumijeva želju i imperativ za zahvaćanjem i promjenom stvari u njihovom korijenu – poručila je Peović.

Sudionicima Ljetne škole demokracije obratila se i IVANA MARKOVIĆ, gradonačelnica Supetra i saborska zastupnica SDP-a, koju je Zoran Pusić predstavio kao jedinu čelnicu dalmatinskih mjesta koja je dala izbrisati sveprisutni grafit ustaškog vojnika s natpisom 'Naša Oluja nikad ne prestaje'. Za to je trebalo hrabrosti, rekao je čelnik Antifašističke lige i dodao da je hrabrost u zadnjih 30 i kusur godina uglavnom bila ženska karakteristika.

— U takvim situacijama od starta nisam razmišljala u političkom ključu, nego sam se vodila svojim odgojem i čvrstim stavovima. Radi se o normalnoj, ljudskoj reakciji, bilo da ona podrazumijeva slanje odbijenice Počasnom bleiburškom vođu za financiranje godišnje komemoracije na Bleiburgu ili zabranu odigravanja Torcida kupa nakon što je u ljeto 2019. došlo do fizičkog napada dijela pripadnika te navijačke skupine na sezone radnike u Supetru. Uz to, kada čujem da ideologija nije bitna, odmah mi se digne kosa na glavi, jer od ideologije zapravo sve počinje – kazala je Marković i izrazila zahvalnost svojim sugrađanima zbog njegovanja antifašističkih vrijednosti.

— Zahvalna sam im što smo nedavno obilježili 80. godišnjicu oslobođenja otoka, što smo uspjeli zadržati ulice 22. lipnja, 18. rujna i XII. Dalmatinske brigade, sve antifašističke spomenike, pa i onaj s petokrakom u Škripu. Sve to je sastavni dio naše povijesti – poručila je supetarska gradonačelnica. ■

Poratni zločin

Vesna Teršelič rekla je u Varivodama da nitko nije osuđen ni za zločin ni zbog neučinkovitosti predistražnih i istražnih postupaka zbog 'zavjere šutnje među sudionicima, petoricom, šestoricom hrvatskih vojnika'

U ORGANIZACIJI Srpskog narodnog vijeća (SNV) i Općine Kistanje i ove je godine u selu Varivode održana komemoracija za srpske civile ubijene krajem septembra 1995. godine, pedeset dana nakon akcije Oluja. Na svojim kućnim pragovima tada je ubijeno devetero mještana Varivoda; DUŠAN ĐUKIĆ (59), Špiro Berić (55), JOVO BERIĆ (75), JOVAN BERIĆ (56), RADIVOJ BERIĆ (69), MARIJA BERIĆ (69), MILKA BERIĆ (67), Marko Berić (82) i MIRKO POKRAJAC (84).

Komemoracija je započela parastosom koji je predvodio svećenik SPC-a MILAN GRUBIĆ. U ime porodica žrtava vijence su prvo položili JOVAN BERIĆ i TOMO STIPIŠIĆ. Vijence su zatim položili izaslanica predsjednika Republike Hrvatske MELITA MULIĆ, izaslanik predsjednika sabora i vlade DARKO

NEKIĆ, župan Šibensko-kninske županije MARKO JELIĆ, predsjednik Srpskog narodnog vijeća MILORAD PUPOVAC i drugi. Nakon polaganja vijenaca govor je održala VESNA TERŠELIČ, voditeljica Documente – centra za suočavanje s prošlošću.

— Ovdje smo se danas okupili u pijetetu prema stradalima i zbog podrške porodicama. U ime sjećanja na njih moram podsjetiti na način na koji su institucije RH procesuirale taj zločin. Podignuta je optužnica protiv četvorice osumnjičenih, a sud u Zadru ih je zatim oslobodio optužbi. Nakon toga je predmet prosljeđen u Šibenik i državni odvjetnik u Šibeniku je odustao od optužbi zaključivši da nema pouzdanih dokaza – kazala je Teršelič.

Dodala je da nitko do danas nije osuđen zbog neučinkovitosti predistražnih i istražnih postupaka te 'zavjere šutnje među sudi-

onicima, petoricom, šestoricom hrvatskih vojnika'.

Kako su Novosti više puta pisale, svojedobno se za taj zločin sudilo šestorici pripadnika HV-a – IVANU JAKOVljeviću, PERI PERKOVIĆU, NEDJELJKU MIJIĆU, ZLATKU LADOVIĆU, IVICI PETRIĆU i NIKOLI RAŠIĆU. Nakon postupka pred Županijskim sudom u Zadru te ponovljenog suđenja na Županijskom sudu u Šibeniku, svi optuženi su zbog nedostatka dokaza oslobođeni krivnje. Hrvatski sudovi su utvrdili da su tokom istrage ubojstva u oba sela napravljene brojne propusti, a Sudsko vijeće Haškog suda zaključilo je da su pojedini hrvatski dužnosnici iz redova vojne policije namjerno spriječili istragu osumnjičenih. No stvarni počinitelji do danas nisu procesuirani niti je itko odgovarao zbog opstrukcije istrage.

Hrvatska je, doduše, proglašena odgovornom u svim dosadašnjim sudskim postupcima po tužbama za naknadu nematerijalne štete koje su protiv nje zbog ubojstva civila godinama ustrajno vodili članovi i članice njihovih porodica. Ni taj proces nije bio posve zadovoljavajući za porodice žrtava jer visina izrečenih odšteta nije bila ujednačena, pa su iznosi varirali od više stotina do niti sto tisuća nekadašnjih kuna. Zbog toga su se članovi porodica žrtava godinama morali navlačiti po sudovima sa žalbama na neprimerenost sudske prakse u određivanju visine odštete.

U svom je govoru Teršelič podsjetila da je u Oluji ubijeno više od šesto civila, a hrvatsko je pravosuđe pokrenulo samo četiri kaznena postupka za ratne zločine nad Srbima tijekom te vojne operacije. Suđenja su rezultirala dvama osuđujućim pravomoćnim presudama, za zločine u Prokljanu i Mandićima te za zločin u Kijanima.

— Još veći problem od izostanka kažnjavanja je to da Hrvatska nema politiku pamćenja svih žrtava. Hrvatske vlade uzastopno vode politiku nepriznavanja žrtava rata koje nisu bili Hrvati. Vrlo je važno pamtili sve, ubijene Hrvate, Srbe, Albance, Mađare, Čehe, sve one koji su od 1991. do 1995. godine stradali – poručila je Teršelič. Za kraj je kazala i da je posebno 'zabrinjava aktualna društvena klima u kojoj svjedočimo marširanju MARKA SKEJE i veterana HOS-a, kao i koncertima na kojima se otvoreno veliča ustaštvo'.

— Policija i državno odvjetništvo su obvezni odlučnije reagirati, mada je sankcioniranje izricanja ustaškog pozdrava samo jedno od rješenja. Trebamo izaći iz magle ustaškog pozdrava, treba nam sustavan napor u politikama pamćenja, kulturnim politikama i politikama sankcioniranja – zaključila je Teršelič.

Okupljenima na komemoraciji obratio se i predsjednik SNV-a Milorad Pupovac. Kazao je kako je 'prije 29 godina mučki i nečasno krajem septembra u Varivodama ubijen i UGLJEŠA ILIJAŠEVIĆ, još jedan civil koji nije na popisu ubijenih'.

— Prema onome što znamo, u kasnim popodnevnim satima, u selo je ušao kamion s obilježjima HV-a i u njemu pet, šest vojnika u uniformama HV-a. Nakon toga su počele egzekucija, ulasci u dvorišta i kuće na čijim prozorima su bile izvješene bijele zastave, komadi bijeloga platna koji su trebali posvjedočiti da ti ljudi ne kane pružati nikakav otpor i da nisu nikakva prijetnja. Pucanje je, prema izjavama svjedokinja MARE ĐUKIĆ i BOJANE MILOŠEVIĆ, trajalo oko jedan sat – rekao je Pupovac. Sve se to dogodilo, do dao je, nakon što je stanovnike prije Oluje hrvatska vlast pozvala da ostanu u svojim selima i obećala im zaštitu.

Prisjetio se i drugih ubijenih 1995. u Šibensko-kninskoj županiji, u Gruborima, Kistanjama, Golubiću, Strmici, Uzdojlu, Mokrom Polju i Plavnu, kazavši da im je svima zajedničko to da su ubijeni unatoč tome što su samo željeli ostati u svojim kućama, kao i to da su bili vremenšni i nezaštićeni ljudi.

— Protekle su godine prije nego što je podignuta prva optužba zbog ubijenih u Varivodama. Nažalost, to nije urodilo nikakvim rezultatom. Konstatirano je da nema dokaza na osnovu kojih bi se moglo suditi. A mi znamo kad se trebalo suditi, da se sudilo i bez dokaza. Kad se htjelo suditi, sudilo se i sa lažnim dokazima i još lažnijim svjedocima – kazao je Pupovac. U govoru je još jednom pozvao na jednak tretman prema svim žrtvama rata, neovisno o tome koje su nacionalnosti i od čije su ruke poginuli. ■

UGOVOR
S ĐAVLOM

PIŠE Boris Dežulović

Znajući da je posljednji Hrvat prosječne životne dobi koji se rodio i umro u istoj državi bio još odani vojnik habsburške krune ban Josip Jelačić, koji je umro punih četvrt stoljeća prije nego što je uopće utemeljeno Croatia osiguranje, prilično je ambiciozno raditi projekcije budućnosti prostora na kojemu nijedna država nije trajala dulje od pedeset godina

Odisejeja 2074.

BUDUĆNOST je zajebana stvar. Razmišljao sam o tome čitajući o marketinškoj akciji povodom stotinu četrdesetog rođendana kompanije Croatia osiguranje, koja je ovih dana ispred Muzeja Mimara postavila multimedijški paviljon 'Hrvatska 2074. – Pogled u budućnost'. Koncept je u osnovi jednostavan: u suradnji s istaknutim hrvatskim znanstvenicima, intelektualcima i BOŽOM SKOKOM, marketing vodećeg nacionalnog osiguravajućeg društva osmislio je projekciju pedeset godina daleke hrvatske budućnosti, nudeći tri moguća scenarija – pesimističan, realističan i optimističan.

Očekivano, rezultat je nevideno zabavan. Do zaključenja ovog broja Novosti, na primjer, nije jasno je li zabavnije to što hrvatski futurolozi u jednom od scenarija Hrvatsku 2074. godine vide kao zemlju u kojoj je 'vjera protjerana iz javnog života', ili to što je riječ o – 'pesimističnom scenariju'. Po kojemu će se, uzgred, za pedeset godina 'oslabljena Hrvatska u razdoblju geopolitičke nestabilnosti i sukoba' naći 'zahvaćena ratnim zbivanjima', 'gerilski pokreti ugrozit će integritet zemlje', a 'devastirani sigurnosni i politički sustav neće uspjeti odgovoriti na izazove', zbog čega će 'Hrvatska kao politička zajednica biti na izdisaju'.

Optimistični scenarij? Možda onaj po kojemu se 2074. godine 'potomci iseljenika vraćaju u domovinu', koja je u međuvremenu 'postala multikulturalna zemlja' i 'zakonski osigurala održivost prostora kao nacionalnog dobra', a 'najvrjedniji je hrvatski resurs znanje iz energetike, umjetne inteligencije, zdravstva i proizvodnje hrane'? Ne: riječ je o – 'realističnom scenariju'!

Vidim da vas sad stvarno zanima kako onda izgleda optimističan 'pogled u budućnost', pa evo: po njemu je Hrvatska 2074. godine 'neupitna regionalna vojna sila', 'globalno priznata po građanskim slobodama, toleranciji i uključivosti', 'zemlja najboljih zdravstvenih usluga i napredne tehnologije', 'europsko središte za inovacije' – 'personalizirana AI medicina hrvatski je izum' – i 'pionir biodigitalnog turizma', što god to značilo. Što god to značilo? Hrvatski futurolozi imaju zanimljiv prijedlog: 'Godine 2074. u Hrvatskoj se uz pomoć napredne tehnologije povijesni događaji rekonstruiraju pred očima turista.'

I ne, uopće se ne zajebavam. Optimisti iz marketinga Croatia osiguranja Hrvatsku u budućnosti vide kao predvodnicu 'biodigitalnog turizma' u kojoj se 2074. 'uz pomoć napredne tehnologije povijesni događaji rekonstruiraju pred očima turista'. Ne znam za vas, ali ja tipujem na Božu Skoku.

Pa hajde onda da 'uz pomoć napredne tehnologije rekonstruiramo povijesne događaje'. Evo, recimo, 1974. godina.

Stavite dakle na glave svoje 4D vizire za virtualnu stvarnost – dobro, virtualnu prošlost – i prepustite se: Jugoslavija je majstoricom u Frankfurtu izborila Mundijal na kojemu će nadigrati svjetske prvake Brazilce, MATE PARLOV u Havani postaje svjetski prvak, položen je kamen temeljac za Nuklearnu elektranu Krško, Elektronska industrija Niš započela je s proizvodnjom televizora u boji, na JRT-u se prikazuje serija 'U registraturi', emitirana je prva 'Kocka, kocka, kockica', Bijelo dugme izdaje prvi album, 'Kad bih bio bijelo dugme', Skupština SFRJ donosi novi Ustav, JOSIP BROZ TITO proglašen je

doživotnim predsjednikom države i Saveza komunista Jugoslavije, a drugovi iz SOUR-a Croatia osiguranje povodom devedesete godišnjice poduzeća u Zagrebu postavljaju paviljon s izložbom 'Jugoslavija 2024. – Pogled u budućnost'.

Pitanje je legitimno, ali nije nagradno: je li te 1974. uopće zamisliv scenarij po kojemu će se u budućnosti, 'u razdoblju geopolitičke nestabilnosti', 'oslabljena Jugoslavija naći zahvaćena ratnim zbivanjima' u kojima će 'gerilski pokreti ugroziti integritet zemlje', a 'devastirani sigurnosni i politički sustav neće uspjeti odgovoriti na izazove', zbog čega će 'Jugoslavija kao politička zajednica biti na izdisaju'?

A 'vjera' – da ne zaboravim – 'vraćena u javni prostor'?

To je, rekoh, legitimno pitanje, ali ne i nagradno. Nagradno pitanje glasi ovako: bi li scenarij s ratom i raspadom Jugoslavije, odcejpljenjem Hrvatske i Vatikanskim ugovorima u Zagrebu 1974. godine bio pesimističan, realističan ili – optimističan?

Vidite kako je budućnost zajebana: ono što nam je prije pedeset godina bio pesimističan, upravo distopijski scenarij, odavde, iz 2024., izgleda kao veličanstvena i slavna povijest. Danas, na primjer, ona se piše ovako: 'Veličinom i nepomučenom ljepotom svog Domovinskog rata hrvatski se narod – kako to s pravom gordo bilježi Program HDZ-a – vinuo do vrhunskih moralno-političkih ostvarenja suvremenog čovječanstva.' Dočim bi prije pedesetak godina taj scenarij zvučao ovako: 'Veličinom i nepomučenom ljepotom svoje socijalističke revolucije narodi Jugoslavije su se – kako to s pravom gordo bilježi Program Saveza komunista Jugoslavije – vinuli do vrhunskih moralno-političkih ostvarenja suvremenog čovječanstva.'

Ili, da preformuliram nagradno pitanje: bi li autoru scenarija o 'ljepoti socijalističke revolucije', 'gordom Programu SKJ' i 'vrhunskim moralno-političkim ostvarenjima' ovakva 2024. godina bila optimističan ili pesimističan scenarij?

Ah da, autor: dr. FRANJO TUĐMAN, u knjizi 'Stvaranje socijalističke Jugoslavije'.

Kažem vam ja, budućnost je zajebana stvar.

Eto, kad smo već kod nje, Jugoslavija. Zaronili smo u pesimističnu prošlost, pa nas ništa ne sprječava da odemo još dalje. Godina je dakle 1924., još od Vidovdanskoj ustava Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca čvrsta je i centralizirana monarhija, Komunistička partija je zabranjena, a komunisti su u zatvorima, premijer NIKOLA PAŠIĆ s MUSSO-

Je li ovo pesimističan, realističan ili optimističan scenarij?
(Foto: Screenshot/YouTube)

LINIJE potpisuje Rimski sporazum, Italija anektira Rijeku, Lička pruga povezuje Zagreb i Split, a Croatia osiguravajuća zadruga iz Zagreba povodom četrdesete obljetnice društva postavlja paviljon 'Kraljevina SHS 1974. – Pogled u budućnost'.

Shvaćate?

Možemo, zašto ne, još dalje. Godina je 1874., još od Hrvatsko-ugarske nagodbe trojedna Kraljevina Hrvatska, Dalmacija i Slavonija nalazi se pod ingerencijom Budimpešte, Matica ilirska mijenja ime u Matica hrvatska, osnovan je Hrvatski sokol, ban IVAN MAŽURANIĆ u Zagrebu svečano otvara moderno Sveučilište, a gradonačelnik IVAN VONČINA zajedno s književnicima GJUROM DEŽELIĆEM i AUGUSTOM ŠENOOM pred gradskim zastupstvom iznosi inicijativu o osnivanju Zagrebačkog uzajamnog osiguravajućeg zavoda, iz kojega će deset godina kasnije nastati Osiguravajuća zadruga Croatia. Pa svoju ideju građanstvu prezentiraju paviljonom na Harmici i izložbom 'Austro-ugarska 1924. – Pogled u budućnost'.

Shvatili ste: ni historomansijer poput Šenoe ne bi tada mogao zamisliti scenarij po kojemu će se 'u razdoblju geopolitičke nestabilnosti oslabljena Monarhija naći zahvaćena ratnim zbivanjima', u kojima 'devastirani sigurnosni i politički sustav neće uspjeti odgovoriti na izazove', zbog čega 'Austro-ugarske kao političke zajednice' do 1924. više uopće neće biti.

Recimo to ovako: znajući da je posljednji Hrvat prosječne životne dobi koji se rodio i umro u istoj državi bio još odani vojnik habsburške krune ban JOSIP JELAČIĆ, koji je umro punih četvrt stoljeća prije nego što je uopće utemeljeno Croatia osiguranje, prilično je ambiciozno raditi projekcije budućnosti prostora na kojemu nijedna država nije trajala dulje od pedeset godina, i na kojemu je posljednja takva – Austro-ugarska Monarhija iz 1867. – potrajala točno pedeset i jednu. A naročito je to ambiciozno za osiguravajuću kuću čiji su osiguranici u pravilnim povijesnim razmacima ostajali bez ičega: nijedne od država u kojima je Croatia osiguranje slavilo velike obljetnice, već do sljedećeg jubileja nije više bilo – ni austro-ugarske Carevine, ni Karađorđevićeve Kraljevine, ni Titove Federacije.

Što sam time htio reći? Ništa, to ste vi pomislili, nisam ja. Ja ne mislim, ja samo pitam: je li to što ste pomislili pesimističan ili realističan scenarij?

Ili, daleko bilo, optimističan? ■

INTRIGATOR

Zabrana
koja to nije

Sporno gradilište mini hidroelektrane na Uni još nije službeno zatvoreno, a visoki vodostaj je počinio dodatnu štetu oko vrela

Dodatna oštećenja
na Uni poslije poplave

MJESEC i pol dana od zabrane radova na izgradnji mini hidroelektrane na rijeci Uni, nelegalno gradilište još uvijek nije zatvoreno. Prva velika kiša je krajem septembra zahvatila dio Like kojim teče ova krška rijeka. Sasvim očekivano, popustili su nedostatni zečji nasipi i voda se razlila van svog toka. Vodostaj Une u proteklim danima popeo se na 140 centimetara. Silina vode probila je brane od pijeska, prijeteci da promijeni prirodni tok rijeke. Prema fotografijama s lica mjesta, može se uočiti da je gradilište bilo poplavljeno, voda zamućena i da je bio onemogućen prilaz stazi koja vodi do vrela Une. Još u julu, kada je naprasno postavljeno gradilište na rijeci, radnici su prouzročili velika oštećenja. Srušena je stara mlinica, porušeno je između 20 i 30 stabala koja su krasila desnu obalu Une, promijenjeni su prirodni kanali i uklonjene kaskadne pregrade.

Investitor iz firme Pipra naumio je sagrađiti mini hidroelektranu u blizini vrela bez neophodne ocjene prihvatljivosti zahvata na području ekološke mreže. U avgustu je iza sebe ostavio pustoš i više vrsta otpadnog materijala. Uklanjanje bagera s mjesta ekocida tek je bilo simbolički čin, nikako trajni garant da se štetni radovi ovdje više nikad neće ponoviti. Bezrazložna tišina i sporst nadležnih institucija upućuju na činjenicu da nitko nije preuzeo odgovornost za uništen krajolik. I dok Državni inspektorat Republike Hrvatske nejasno dugo razmatra da li uopće postoji javni interes za uvid u rješenje

kojim je 19. avgusta zaustavljena gradnja mini hidroelektrane na Uni, mještani Donje Suvaje prepušteni su slučaju. Članovi Udruge Una Srb čekaju službene odgovore i hitnu sanaciju, a u međuvremenu oslušuju vremensku prognozu i prate vodostaj rijeke.

Prema pisanju portala Forbes Hrvatska, vodopravna inspekcija Državnog inspektorata je sukladno Zakonu o vodama investitoru zabranila daljnje odlaganje i nasipavanje zemljanog, kamenog materijala i ostalog otpadnog materijala. Navodi se da je na temelju zatraženog mišljenja od Hrvatskih voda investitoru naređena uspostava prijašnjeg stanja tako da ukloni i zbrine sav odložen i nasipan materijal na rubovima vodotoka i u vodotoku rijeke Une. U priopćenju ne piše kada je ovo rješenje izdano. Forbes neslužbeno doznaje da je ono doneseno tek 26. septembra. 'Ako investitor ne postupi po rješenju vodopravne inspekcije u roku od 15 dana, sređivanje stanja na terenu obaviti će Hrvatske vode na trošak investitora. A slijedi i kazna. 'Vodopravna inspekcija Državnog inspektorata je zbog utvrđenih povreda propisa iz nadležnosti Zakona o vodama investitoru izdala prekršajni nalog zbog više povreda Zakona o vodama u ukupnom iznosu od 31.570 eura', navode u odgovoru iz Inspektorata.'

TANJA RASTOVIĆ iz Udruge Una Srb za Novosti govori da nitko nema pouzdane i službene informacije. Prošlo je, kaže, više od 30 dana otkako je odvjetnica njihove udruge zatražila rješenje o zabrani radova temeljem prava na pristup informacijama.

— Priroda je bila brža od institucija. Voda se sad, srećom, povukla. Nemamo nikakve informacije, ne znamo da li je iko dolazio u vezi sa sanacijom. Ne znamo da li je sanacija

naređena, nemamo rješenje. Čuti se, to je sve jako neobično. Nismo dobili uvid u to rješenje. Neće valjati ako se to ne popravi. Ako bude lijepo vrijeme sad u desetom mjesecu, to se može napraviti. Bilo bi strašno da se uruši ona kuća koja se nalazi na gradilištu, ipak je voda velika sila. Neki dan smo zatekli radnike Hrvatskih voda, rekli su nam da i oni isto čekaju, govore da će oni to sanirati. Ali sve je to neslužbeno, i to što je izašlo u medijima, ništa nije potvrđeno. Moramo nastaviti apelirati, govoriti i pisati o zaštiti Une – izjavila je Tanja Rastović.

■ Anja Kožul

Rad i otpor
još traju

UPONEDJELJAK, 23. septembra Trgovački sud u Zagrebu pokrenuo je stečajni postupak u sisačkoj tekstilnoj tvornici Zlatna igla – Siscia. Dan kasnije u zagrebačkom Tehničkom muzeju otvorena je izložba 'Rad i otpor – Slučaj tekstilne industrije', kojom se afirmira uloga tekstilnih radnica u radničkom pokretu na području Hrvatske od kraja 19. stoljeća do danas.

U Sisku je 1945. osnovana krojačka za druga Sisak, koja je kasnije postala Siscia konfekcija i usluge, poznata tvornica koja je imala ugovore s prestižnim europskim modnim kompanijama. Zlatna igla je nastala 1994. kao sljednik Siscije, a sada i ona postaje materijal za muzejske priče. Stečaj je pokrenut zbog nagomilanih dugova, a gašenjem tvornice oko 130 tekstilnih radnica ostat će bez posla.

Taman kad je ta tekstilna osmrtnica iščeznula iz naših medija, iz Daruvara je stigla druga. Tekstilna firma Leonarda zatvorena je 30. septembra, a tridesetak radnica naglo je ostalo bez posla, kao i bez plaće za taj mjesec. Prema informacijama iz radničkih krugova, posla više nema jer su obustavljene narudžbe za talijanski Benetton. To im je priopćeno 23. septembra, ali su zamoljene da odrade mjesec do kraja i tako zarade punu plaću. Sada im pak uprava govori da novca za njihove plaće ipak neće biti jer su računi firme blokirani. Radnice su inače primale minimalac od 670 eura i nisu bile sindikalno organizirane pa sada moraju tražiti odvjetnika za svoja potraživanja zbog gašenja firme. Odrekle su se i prava na otkazni rok kako bi što prije mogle dobiti naknadu s Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.

Dok su radnice Leonarde u novi mjesec zakoračile na šalterima biroa, u Šibeniku su ponovno prosvjedovale bivše radnice nekadašnjeg tekstilnog giganta Revije. One i dalje traže svoje plaće i otpremnine u iznosu od oko 1,29 milijuna eura koje im je država dužna isplatiti nakon preuzimanja dugova Revije.

Iako se čini da za domaću tekstilnu industriju mjesta ima samo u muzejima, ne zaboravimo na radnice koje o radu i otporu još uvijek svjedoče na ulici.

■ Ivana Perić

Kažnjavati
poskupljenja

U Hrvatskoj je čak 76 posto građana primijetilo značajan pad kvalitete hrane i higijenskih proizvoda za jednaku ili višu cijenu?

U situaciji visoke inflacije zbog pandemije i rata u Ukrajini proizvođači su pronašli nove načine kako trošak krize prebaciti na građane. Prvo se pojavila tzv. šrinkflacija, odnosno smanjivanje neto količine proizvoda. Boce omekšivača su odjednom s litre smanjene na 900 ml, kašice za bebe s 250 na 220 grama, čokolade sa 100 na 80 grama. To se radi na način da ambalaža ostane što sličnija prethodnoj da bi se potrošača dovelo u zabludu kako se ništa nije promijenilo. Drugi problem je tzv. skimpflacija, tj. pad kvalitete proizvoda. Kada je počeo rat u Ukrajini, došlo je do nestašice suncokretovog ulja i ono je u nekim proizvodima zamijenjeno palminim. Međutim, kada se opskrba suncokretovim uljem vratila u normalu, palmino ulje je i dalje zadržano u recepturi proizvoda. Takve promjene sastojaka, koje proizvod čine manje kvalitetnim i zdravim, često nisu označene na ambalaži. To je protuzakonito, ali, nažalost, prosječnom potrošaču teško dokazivo. Zato tražim akciju s EU razine. Vidim da su kolege iz drugih država isto jako osjetljivi na ovaj problem.

O kojim je proizvodima riječ i kolike su razlike u cijenama?

Zadnje istraživanje koje sam vidjela je ono Nizozemske udruge za zaštitu potrošača. Studijom je pokazano kako je postotak ribe u ribljim štapićima Albert Heijn pao za 20 posto, dok je cijena povećana za 40 posto, u ulju za kuhanje Bertolli je udio maslinovog ulja smanjen s 20 na sedam posto, a u juhi iz vrećice Jumbo Chicken udio piletine s 8,6 na 5,8 posto. Ističem kako kvaliteta nije problem samo u smislu okusa, već je to zdravstveni problem jer su jeftiniji sastojci često manje zdravi.

Kako u konačnici zaustaviti divljanje cijena?

Mislim da mlake mjere kojima barata naša Vlada sigurno neće dovesti do rješenja. Najveći propust se dogodio kod uvođenja eura, kada Vlada nije propisala kazne za one koji su taj proces iskoristili za poskupljenja. Neki su samo promijenili ime valute na proizvodima i nisu doživjeli nikakve posljedice. Na razini EU-a inflacija je najviša u istočnim zemljama, koje imaju najnižu prosječnu plaću i najvišu stopu siromaštva. Već sam niz puta razgovarala s Europskom komisijom o razlozima. Vole isticati valutu kao uzrok, ali tolike razlike ne mogu proizlaziti samo iz toga, a i dio država ima euro. Trebaju nam poštenije tržište, veći tržišni nadzor i osviještenost potrošača kako bismo se borili protiv povećanja nejednakosti u EU-u.

■ Mirna Jasić Gašić

Ništa od 'savjetničke misije'

Predsjednik Milanović je postupio u skladu sa svojim ovlastima, rekao nam je politički analitičar Božo Kovačević o odbijanju davanja suglasnosti za sudjelovanje hrvatskih vojnika u misiji pomoći Ukrajini

PREDSJEDNIK ZORAN MILANOVIĆ odbio je dati suglasnost za učešće pripadnika hrvatskih oružanih snaga u NATO-ovoj misiji sigurnosne pomoći i obuke Ukrajini (NSATU). Obrazlažući zašto od traženih trinaest suglasnosti za vojne misije NATO-a i EU-a nije dao suglasnost baš za tu misiju, naveo je da tako čuva Hrvatsku od sukoba.

'Mnogi veliki ratovi započeli su nepromišljenim logističkim i savjetničkim misijama koje su se kasnije pretvarale u otvorene vojne intervencije i sukobe, a onda i ratove. Rat u Ukrajini kao posljedica ruske agresije ne predstavlja napad na neku od članica NATO-a te stoga ni ne može biti aktiviran članak 5. ugovora, niti postoji međunarodnopravna obaveza učešća Hrvatske', istaknuo je predsjednik i naglasio da je više puta ponovio da je Ukrajina žrtva agresije pa joj Hrvatska treba pružiti svu moguću humanitarnu pomoć. 'Nažalost, unatoč ogromnoj vojnoj pomoći koju prima Ukrajina, kraj rata se ne nazire, već prijeteći opasnost da se proširi izvan granica Ukrajine, pa je zadatak svih institucija zaštititi Hrvatsku od rata i poduzeti sve mjere kako bi Hrvatska ostala izvan ratnih sukoba', podvukao je Milanović.

Od njega je prethodna suglasnost zatražena za ukupno 13 odluka, od kojih je dao suglasnost za 12 akcija vezanih uz učešće HV-a u svijetu i za prelazak granice Hrvatske u okviru mogućeg angažiranja i brzog raspo-

ređivanja snaga NATO-a te vojnih kapaciteta za brzo raspoređivanje u EU-u. Složio se i s povećanjem broja vojnika u okviru ojačanog prisustva kopnenih snaga NATO-a u Litvi, Poljskoj, Mađarskoj i Bugarskoj za 80 posto, s 300 na 520 vojnika. To navodi kao dokaz da je Hrvatska pouzdana članica NATO-a.

— Predsjednik je postupio u skladu sa svojim ovlastima jer nije morao potpisati nijedan od zahtjeva – rekao nam je politički analitičar BOŽO KOVAČEVIĆ.

— Ovdje je riječ o vojnom osoblju koje bi, kad bude stavljeno u zapovjednu hijerarhiju NATO saveza, moralo slušati zapovijedi ma kakve one bile i na koje hrvatska vlast više ne može utjecati, iako bi to moglo uključivati i njihovo slanje u Ukrajinu. Premijer ANDREJ PLENKOVIĆ obmanjuje javnost kad tvrdi da je riječ tek o nekoliko dnevnicama. No do te situacije uopće nije trebalo doći; predsjednik i premijer trebaju se prije donošenja odluka konzultirati, a znamo da premijer to odbija – kaže naš sugovornik.

Predsjednikova odluka nije konačna jer Vlada od Sabora može zatražiti glasanje o predloženoj odluci i uz podršku dvije trećine saborskih zastupnika odluka će stupiti na snagu.

— To je tako po Ustavu, ali se moglo izbjeći dogovorom – kaže Kovačević i podsjeća da se Vladin prijedlog odluke o misiji NSATU temelji na odluci, a onda i deklaraciji s julske samita NATO-a u Washingtonu.

— Nakon donošenja te odluke države članice same odlučuju hoće li i kako sudjelovati u toj aktivnosti. Zato je premijer ciničan kad proziva predsjednika zašto na samitu nije osporio deklaraciju. To se tamo ne čini jer bi tako izbio veliki incident. Takvi dokumenti se usuglašavaju mjesecima ranije i pravo je pitanje zašto se predsjednik i premijer nisu

usuglasili i tako prezentirali jedinstveno hrvatsko stajalište – kaže Kovačević.

Osvrnuo se i na hrvatski kontingent u Poljskoj.

— Vojne postrojbe rade po određenom programu u skladu sa strateškim zadaćama. Znamo da je Rusija invaziju na Ukrajinu opravdala navodnom opasnošću od invazije NATO-a, pa iz njihove perspektive Rusija ratuje protiv NATO saveza, a ne protiv Ukrajine. U svjetlu moguće daljnje eskalacije sukoba nije isključena mogućnost da sve raspoložive snage budu uključene u vojne operacije – ističe Božo Kovačević.

■ Nenad Jovanović

Praonica od krivnje

UZURPACIJA dijela pulskog Lungomara od privatnog investitora, tajkuna DRAGANA ŠOLAKA, i njegovih serviseru u lokalnoj vlasti koju predvodi gradonačelnik FILIP ZORIČIĆ, polako zadobiva finalnu institucionalnu glazuru. Jasno, posrijedi je uzvišeni juridički kontekst. Nakon višegodišnjih pritisaka građanske Inicijative za Lungomare i ogranka stranke Možemo! iz Pule, naime, Zoričić je morao odigrati nekakvu istaknutiju figuru za stjecanje dodatnog legitimiteta u procesu infamnog prepuštanja jednog komada gradske obale krupnom kapitalu. Pa, da bi dokazao kako se Grad Pula onomad ni uz eventualnu dobru volju nije mogao ubilježiti u vlasništvo nad spornim privatiziranim zemljištem, najprije je zatražio mišljenje zagrebačkog Pravnog fakulteta, onda i DORH-a. Dali su mu za pravo, jedan pa drugi, a to ustvari znači da su gradu odrekli rečeno pravo vlasničke ubilježbe. Jer, u ovom slučaju sve ide tako, postavljeno naglavce: Zoričiću odgovara da mu pravnici ospore mogućnost obrane javnog dobra.

Probat ćemo, gledano iz te bizarne naopake perspektive, pojasniti kako je to bilo moguće. Grad se mogao ubilježiti ako privatni posjed nije bio zasnovan na zakonskim temeljima, a onda bi i Šolakova investicija bila retroaktivno dovedena u pitanje. U protivnom, grad više nema upotrebljivih prava u tom slučaju, i Zoričić je opran od krivnje za pogodovanje. Investitor zatim može probati dalje forsirati gradnju svoje hotelčine tik uz priobalno javno šetaliste. No gradonačelnik se fakultetu obratio zatajivši da vrijednost predmetnog terena uopće nije bila procijenjena. To bi inače značilo da zemljište nije ni smjelo biti privatizirano. A kasnije se i DORH prislonio uz mišljenje u korist privatnika, jer su mu tobože promakla upozorenja aktivista na ništetnost privatizacijske procedure.

Zato sad i Šolak i Zoričić imaju čisto zgodnu odstupnicu. Za ostalo će se pobrinuti jačački im nastrojani mejnstrim mediji u kojima će informacija o zatajenim detaljima jako teško dobiti istaknutije mjesto.

■ Igor Lasić

Zoran Milanović u omiljenom ambijentu (Foto: Ivica Galović/PIXSELL)

FRAGMENTI GRADA

Labirinti

JAVILA mi se nedavno porukama prijateljica-kolegica. Mentorirala je diplomatski rad koji sadrži neke aspekte aktualnog postdejtonskog društveno-političkog uređenja Bosne i Hercegovine, pa je htjela sa mnom, računajući da sam samom činjenicom porijekla valjda upućeniji u tamošnju situaciju, provjeriti i raspraviti neke navode u radu. Sklizak je to teren, lako se završi u stranputicama tamošnjeg labirinta od društveno-političkog sistema kroz koji se teško probiti.

Stoga ne iznenađuje da se studentica zaplela i na osnovnim razinama, iako joj je čak i platforma poput Wikipedije mogla pripomoći pri elementarnoj orijentaciji. Zapelo je već s pogrešnim navođenjem članova Predsjedništva BiH koji su u radu spomenuti kao članovi Predsjedništva entiteta Federacija BiH, onda se prešlo na pitanje otkud i kako sad Srbin kao potpredsjednik Federacije BiH, te tko je u Federaciji BiH pandan onome što je MILORAD DODIK u Republici Srpskoj, pa se dobacilo do načela konstitutivnosti tri naroda... Uglavnom, totalna zbrka, ne slučajno, a još manje iznenađujuće. Na kraju prijateljica-kolegica zaključila onako kolokvijalno, u slogu i duhu prepiske na mreži, kako se kroz to nitko ne može probiti, da je sve to bolesno i da treba naprosto razbacati. Ništa lakše i točnije od takvog zaključka, složio sam se, usto napisavši da je sadašnja BiH tek jedan u nizu užasno loših društveno-političkih eksperimenata u režiji američke vanjske politike. Dodao sam još kako isti, zajedno sa svojim partnerima iz Evropske unije, nisu željeli dopustiti oblikovanje klasičnijeg evropskog modela države s liberalno-gradanskim tipom parlamentarne demokracije u kojoj bi kvantitativno dominirala muslimanska etnija koju se u ratu s više strana pokušalo eliminirati, ali se u tome ipak nije uspjelo. No i da elite iste te etnije koja je puno propatila u ratu, bošnjačke, praksama na strukturnoj razini koje su uslijedile u poraću, ničim nisu pokazale i dokazale da zavređuju ičije povjerenje, pa ni Banje Luke i Mostara, kao političkih i ekonomskih središta bosanskohercegovačkih Srba, odnosno Hrvata.

Ipak, u prepisci nisam spomenuo ono najvažnije. Zajedničku destrukciju koju Bošnjacima, Srbima i Hrvatima nije do kraja učinio rat, dovršile su kroz takozvanu tranziciju upravo kriminalne i koruptivne ekonomsko-političke elite koje nominalno nastupaju kao nacionalni reprezentanti, a zapravo su klasa kompradora slizana s međunarodnim akterima prisutnim u ovom dijelu svijeta, zainteresirani da iz njega, prema klasičnim neokolonijalnim obrascima, izvuku sve što se izvuci može. Bilo da se radi o ostacima nekadašnjih industrijskih poduzeća ili o povlačenju jeftinije, a relativno obrazovane i stručne radne snage koja im treba u njihovim zemljama. Sve do ekstrakcije resursa, naših voda, šuma, ruda i minerala, iza čega će nam ostati tek pustoše ekološke devastacije.

■ Hajrudin Hromadžić

VLADIMIR ČAVRAK

Predloženi porez nije porez na nekretnine

To nije porez na nekretnine i nije porez na bogatstvo. To je samo porez na nekorištene kuće i stanove. Kada bi to bio porez na bogatstvo, ja bih ga podržao jer bi to bio pravedan porez. Osim toga, ovakvim porezom čini se zanimljiv presedan u pogledu ustavnih prava o slobodnom korištenju privatnog vlasništva

Foto: Saša Zinaja/PIXSELL

INFLACIJA kojoj se ne nazire kraj, sve veće socijalne razlike podebljane raznim nepravednim Vladinim mjerama i uredbama, dvije godine od donošenja Programa društvene i gospodarske revitalizacije potresom pogođenih područja Sisačko-moslavačke županije, uvođenje poreza na nekretnine – teme su oko kojih rijetki imaju konstruktivnu kritiku. Jedan od njih je VLADIMIR Čavtrak, redoviti profesor u trajnom zvanju na zagrebačkom Ekonomskom fakultetu.

Premijer Andrej Plenković tvrdi da Hrvati nikada nisu bolje živjeli. Kaže da o tome govore kreditni rejting, gospodarski rast, odgovorno upravljanje javnim financijama, apsorpcija europskih sredstava. Koliko ta statistika i ti brojevi imaju zaista veze sa sve siromašnijom potrošačkom košaricom hrvatskih građana, s njihovim stvarnim životima?

Niti jedan od ovih indikatora koje navodite nema izravne veze sa životom građana i ne povećava nužno njihov standard. Neizravni učinci povećanja ovih indikatora na standard građana su potencijalni, a ne stvarni, i tek bi ih trebalo izračunati. Pitanja o tome da li se živi bolje ili lošije zapravo izlaze izvan okvira ekonomske znanosti jer su pojmovi 'bolje ili lošije' vrijednosni sudovi, a ne objektivne činjenice. To znači da u Republici Hrvatskoj imate nešto manje od četiri milijuna odgovora na to pitanje. Ako pitate nekoga kome je plaća povećana 70 posto na iznos veći od 5.000 eura, za njega vjerojatno nema dvojbe. On će vam reći da se u Hrvatskoj nikada nije živjelo bolje i, naravno, bit će u pravu. Ali, ako pitate nekoga kome plaća nije ni približno toliko rasla ili je čak rasla manje od rasta inflacije u zadnjih nekoliko godina, onda je njegov odgovor sasvim drugačiji. I on će biti u pravu.

Stvaraju li se sve veće socijalne i ekonomske razlike?

To o čemu govorite podupiru i objektivni podaci. Hrvatsko društvo se dohodovno i imovinski sve više raslojava. Ti procesi obično dobivaju dodatnu dinamiku u uvjetima visoke inflacije kakvu smo imali proteklih godina. Najveći dio plaća i mirovina određen je na neko vrijeme zbog kolektivnih ugovora i zakona u fiksnom iznosu. U uvjetima niske inflacije rijetko se pokreću novi pregovori o plaćama, a mirovine se korigiraju tek nakon što se dostigne određena razina inflacije i to u pravilu *post festum*. U tim situacijama većina građana su gubitnici. Tek kada inflacija dostigne više razine koje značajnije nagrizaju životni standard građana i umirovljenika, pokreću se mehanizmi pregovaranja ili neke druge vrste javnog pritiska za rast plaća i mirovina. U pravilu vremenski kasnije postignuti dogovori s Vladom ili poslodavcima vrlo rijetko nadoknađuju već ostvaren pad standarda. To su procesi koji su imanentni gotovo svim društvima u svijetu koja su koncept socijalne države zamijenila neoliberalnim konceptom. Hrvatska tu nije izuzetak, sve do toga da će vam zastupnici neoliberalnih koncepcija iznijeti niz argumenata kojima se dohodovno raslojavanje u društvu opravdava. Zbog toga imate jaku podjelu na one koji su sve bogatiji i koji će vam reći da nikada nije bilo bolje i one koji će biti nezadovoljni jer osjećaju pad životnog standarda. Sredine zapravo nema.

Među najskupljima u Europi

HDZ se sjetio poreza na nekretnine. Može li bar iz toga proizići neko dobro za društvo?

Prema onome što je do sada javno posredovano, to nije porez na nekretnine i nije porez na bogatstvo. To je samo porez na nekorištene kuće i stanove. Kada bi to bio porez na bogatstvo, ja bih ga podržao jer bi to bio pravedan porez. Bogati bi plaćali više, a siromašniji manje. U ovom slučaju, bar kako je najavljen, država nameće porez na način korištenja kuća i stanova i tako bi ga trebalo nazivati. O tome je prvi i najkompetentnije javno govorio kolega NEVEN VIDAKOVIĆ. Zanimljivo je da su ga ovaj put u kritici prijedloga slijedili čak i Vladini klonovi, takozvani nezavisni ekonomisti koji primaju razne apanaže od te iste Vlade. Ono što još mogu dodati na tu temu jest da se uvođenjem ovakvog poreza čini zanimljiv presedan u pogledu ustavnih prava o slobodnom korištenju privatnog vlasništva. Ne oporezuje se činjenica da građanin nešto posjeduje, nego činjenica načina korištenja. Pritom država arbitrira što je prihvatljivo, a što nije. Time se otvaraju vrata modelu totalitarne kontrole sveukupnog života građana i unose elementi diskriminacije. Osim toga, šalje se poruka da nije dobro štedjeti i imati. Ako ovakav koncept bude usvojen u Saboru, onda ne treba iznenaditi da država, na primjer, uputi poreznike da oporezuju svakoga tko na privatnom TV prijemniku gleda programe iza 22 sata jer Vlada misli da to nije dobro za vid nacije ili možda da to stavi još u koncept demografske politike pa kaže da ljudi imaju pametnijeg posla iza 22 sata nego gledati televiziju.

Kako makroekonomski ocijeniti ovo uvođenje poreza?

Makroekonomski, uvođenje ovog poreza je nesporno štetno. Zato što se porez obračunava na imovinu koja nije u gospodarskoj funkciji, a to znači da se mora platiti iz nekog drugog dohotka koji građanin ostvaruje negdje drugdje. Plaćanje ovog poreza, bez obzira na to bio on prihod centralne države ili lokalne vlasti, smanjuje raspoloživi dohodak. A to uvijek vodi ka smanjenju bruto domaćeg proizvoda. Možete porez obračunavati na bilo što, na veličinu prozora ili visinu dimnjaka, ali ga morate plaćati iz dohotka. U konkretnom slučaju, a s obzirom na proklamirani cilj povećanja dostupnosti stanovanja, umjesto kažnjavanja novim porezom bilo bi uputnije da se država pozabavi mjerama koje povećavaju sposobnost onih kojima stan nedostaje da ga mogu regularno pribaviti. Ovim će se porezom stvoriti više nereda nego reda i neće se postići proklamirani ciljevi.

Pretvara li se Hrvatska u ekstra skupu državu?

Hrvatska već odavno jest jedna od najskupljih država u Europi i šire i to je jedan od važnih ograničavajućih čimbenika rasta i razvoja o kojem se, nažalost, malo govori. To je zapravo jedno od ključnih pitanja za budućnost ove države i naroda. Umjesto da smanjuje zahvat u bruto domaći proizvod, država ga povećava. Glavni indikator skupoće države je udio poreznih prihoda u BDP-u ili, narodski rečeno, veličina onoga što država uzima sebi, a što se ostavlja poduzećima i građanima. U toj raspodjeli građani su najslabija karika. Ako želite povećanje proizvodnje, morate poduzećima ostaviti više novca za investicije, a ako poduzeća proizvedu više, morate građanima ostaviti više da mogu kupiti više proizvoda ili usluga. Jedini način da se to dogodi jest da država uzme manje, a poveća svoju učinkovitost. Ali to se već desetljećima ne događa. Broj zaposlenih u državi raste enormno, unatoč uvođenju novih tehnologija i digitalizaciji. Ne trebate biti jako stara osoba pa da se sjetite vremena kada su u našim gradovima

administracije imale tridesetak zaposlenika, dok danas imaju i preko stotinu. Bujanje administracije u županijama, ministarstvima i agencijama kojima se ne zna broj već je ušlo u legendu, ali nikako da postane predmet ozbiljne analize i predmet konkretnih promjena takvog stanja. Političarima je puno lakše donositi odluke o zapošljavanju stranačkih poslušnika, rodaka i prijatelja, nego rezati troškove i tražiti rješenja da postojeći sustav postane produktivniji. Na tome se čvrsto utemeljuje klijentelistički model održavanja na vlasti i to se neće lako promijeniti bez obzira na troškove. Dok god su građani to spremni bez propitkivanja financirati na račun svog standarda, političari nemaju razloga za brigu.

Europska ekonomska kretanja su negativna. Približavamo se kraju Programskog razdoblja 2021. – 2027. financiranja iz EU fondova. Naša ekonomija ovisna je o europskim sredstvima i turizmu koji je vrlo podložan nekontroliranim faktorima. Kakvu je gospodarsku osnovu Hrvatska izgradila za suočavanje s još većim budućim ekonomskim krizama?

Glavni problemi europskog gospodarstva tek će doći na dnevni red. Europa već neko vrijeme zaostaje za tempom rasta SAD-a i Kine. U tom kontekstu je izgleda pripremljen teren za velike transformacije kojih glavni akteri u Europi nisu dovoljno svjesni i zasad ne nude primjerena rješenja. Što se tiče sposobnosti Hrvatske da se nosi s tim velikim transformacijama, želim vjerovati da imamo kapacitete, ali ih nedovoljno koristimo. Hrvatska je u recentnom desetljeću uživala koristi od rasta njemačkog gospodarstva i rasta izvozne potražnje, ali u slučaju nastupa krize u Njemačkoj i drugim europskim, a posebno nama susjednim zemljama, stvari mogu izgledati prilično ružno. Konstrukt Europske unije u malim i otvorenim ekonomijama kao što je Hrvatska dobro funkcionira u dobrim vremenima. Ali u vremenima nevolja i nedaća, kada se svaka zemlja okreće sebi, taj konstrukt može postati veliko ograničenje. Male europske zemlje, pogotovo one koje su prihvatile euro, zapravo su se odrekle glavnih instrumenata makroekonomskog upravljanja. Nemaju više vlastitu monetarnu politiku, a u pogledu fiskalne politike su ograničene jer za svaki proračunski ciklus moraju prvo pitati europsku birokraciju, tek potom nacionalni parlament. Takvu smo situaciju zadnji put imali u vrijeme Hrvatsko-ugarske nagodbe.

Reindustrijalizaciju su potisnuli snovi o jakom mediteranskom turizmu. Koja je danas uopće uloga industrije i proizvodnje u hrvatskoj ekonomskoj realnosti?

U Hrvatskoj nema reindustrijalizacije. Na djelu je renesansa rentijerstva i zarade na prirodnoj i položajnoj renti. Za takvu gospodarsku strukturu vam ne treba visoko obrazovana radna snaga, ne trebaju vam instituti i fakulteti. I ne treba se čuditi da su mladi i obrazovani otišli iz zemlje čim se ukazala prilika. Nužna posljedica takve strateške orijentacije je zamjena stanovništva. Jedan od čimbenika koji tome pridonosi je i politika Europske unije, odnosno onih koji tamo imaju stvarnu moć. Od tamo se nameću direktive i pravila da nacionalne vlade ne smiju utjecati na promjenu strukture vlastitih gospodarstava pa dozvoljavaju samo takozvane horizontalne intervencije. To znači da se nacionalnim vladama eksterno postavljaju uvjeti koji konzerviraju postojeće stanje. A ono je konzervirano još iz vremena pregovora prilikom ulaska u EU. Sjetite se samo tada postavljenih ograničenja u

poljoprivredi poput kvota na šećer, mlijeko i slično. Što se dogodilo nakon tih pregovora? Proizvodnja šećera je opala i neke su šećerane morale po tom diktatu biti zatvorene. Proizvodnja mlijeka je od tada prepolovljena itd. Slično je bilo s našom brodogradnjom. Danas se protive dokapitalizaciji HEP-a. Mogli bismo nabrajati unedogled.

Maćehinski odnos

Dvije su godine od donošenja Vladinog Programa društvene i gospodarske revitalizacije potpomognutih područja Sisačko-moslavačke županije. Vladajući su zadovoljni napretkom, ocjenjuju da revitalizacija ide 'planiranim intenzitetom'. Ali osim par obnovljenih škola i učeničkog doma, ima li koje vidljivije, značajnije točke te revitalizacije?

Na revitalizaciji Siska i Banovine ostvaruju se skromni pomaci. Ono što se čini i što se mora priznati jest obnova, ali i to se događa nakon silnog javnog pritiska, uz dvije godine kašnjenja. Obnova nije revitalizacija života. O tome sam puno puta vrlo dokumentirano govorio. Nakon Domovinskog rata imali smo sličnu situaciju. Napravljen je čak prilično dobra obnova, ali je život nestao jer se nije paralelno radilo na gospodarskom i društvenom razvoju lokalne zajednice. Posljedica takvog pristupa je da na tom području imamo skoro desetak tisuća tada obnovljenih kuća koje godinama zjape prazne. U mnogima nitko nije prespavao ni jednu noć. Sada se čini slična ili gotovo ista pogreška. Ulažu se ogromna sredstva u obnovu koju ne prati revitalizacija lokalnog gospodarstva i lokalne zajednice. Vlada je svojevrmeno kao glavni projekt revitalizacije svojim Programom nominirala izgradnju biorafinerije u Sisku i čak odredila nekoliko milijardi eura za tu namjenu. Sjeća li se toga itko? Slično je i s nekim drugim projektima.

Kakvo je stanje obrtništva, poduzetništva, poljoprivrede u potresom pogođenom dijelu Sisačko-moslavačke županije, onom banijskom?

Na području Banovine se nakon potresa u tom segmentu još ne osjeća neka posebno veća dinamika. Prostor je demografski devastiran, izvrnut grabežu kroz jeftinu prodaju zemljišta i nekretnina. Mlade ljude je teško pronaći ne samo u takozvanim srpskim nego i u hrvatskim krajevima i naseljima. Taj je prostor od svega što se tamo događalo jako umoran i teško se i sporo obnavlja i revitalizira. Jedno vrijeme sam bio ispunjen optimizmom s obzirom na obilne resurse koji su tom prostoru nudili nadu. Ali kako vrijeme odmiče, sve više postajem svjestan presudne važnosti demografskog resursa bez kojega nema razvoja ni u resursima bogatijim krajevima.

Kažu da brojimo sitno do otvaranja autoceste Sisak – Zagreb, čija je gradnja dočekala svoje punoljetstvo. Petrinjski potres je konačno pokrenuo završetak izgradnje te autoceste, ali ona ne izlazi na Baniji, u Petrinji, nego između Lekenika i Siska. Radi li se o ponovnom zaobilaženju Banije? Odnos Hrvatske prema tom prostoru je uglavnom maćehinski. Ali ni to nije posebna novina. Ako se prisjetimo povijesti, onda su ti krajevi preko Kupe uvijek bili posebno tretirani. I što je još gore, njima su se podmirivali razni računici, od bečkog dvora pa do nekih suvremenijih. Bilanca je gotovo uvijek bila na štetu tog prostora. U zadnjih stotinu godina možda je jedino kratko razdoblje 1960-ih taj prostor povećavao aktivnu bilance. Sve drugo je bila pasiva. ■

I u Belom Manastiru je najveći problem nedostatak ljudi

Vezani za pasivne krajeve

Srbi su češće naseljeni u županijama pogođenima depopulacijom i onima koje su prema nezaposlenosti i visini prosječne plaće među najmanje razvijenima. U Gradu Zagrebu živi svaki peti Hrvat i tek svaki deseti Srbin. U Vukovarsko-srijemskoj županiji, jednoj od najmanje prosperitetnih, živi svaki šesti Srbin i tek svaki trideseti Hrvat

POJEDINCI utječu na ukupnu sliku, i s hrvatske i srpske strane, ali to tko god je normalan osuđuje – sažeo je jedan od sudionika istraživanja o životu mladih Srba u Hrvatskoj, a to mišljenje s njim dijeli i ostalih 25 sudionika istraživanja iz Rijeke, Donjeg Lapca, Pakraca, Belog Manastira, Knina i Petrinje. Zbog takvih pojedinaca su mladi Srbi u nekim mjestima izloženi maltretiranju vršnjaka, a oni koji traže posao susreću se s otvorenom diskriminacijom. Ipak, među sudionicima je prevladavao stav da su to rijetke iznimke, da se velika većina Hrvata i Srba druži bez problema i da su mladi ljudi puno manje opterećeni posljedicama rata u

odnosu na starije generacije. Problemi koji ih mnogo više muče druge su prirode, a svode se na teško zapošljavanje i manjak osnovnih kulturnih i drugih sadržaja, odnosno na činjenicu da velik dio Srba živi u ekonomski zaostalim dijelovima države.

Gradovi duhova i penzionera

Razgovore o kvaliteti života otvorili smo pitanjima usmjerenima na ponudu kulturnih aktivnosti i mjesta za večernje izlaske. Nakon Rijeke, u kojoj su svi sudionici izrazili zadovoljstvo ponudom sadržaja i bili

složni u stavu da mladima ne fali ničega, sudionici iz Knina iskazali su relativno najveće zadovoljstvo ponudom mjesta za večernje izlaske, ali su se požalili na manjak kino dvorane, hotela, plesnog centra, tiskare i lokalnih novina. U ostalim mjestima, očekivano, nezadovoljstvo je bilo puno veće. Sudionik iz Donjeg Lapca rekao je da nema nikakve ponude, osim sportskog društva koje je mladima omogućilo korištenje sportske dvorane: 'Ostalo, jako slabo, priroda, šetnje, planinarenje i to je to.' Slične iskaze dale su sudionice petrinjske grupe: 'Sadržaja bi definitivno trebalo. Nekad stvarno kad šetam vikendom, mrtvilo, žive duše ne vidim. Ni kino nemamo, nema

ni u Sisku. Nekad bi tako otišla na neki film, ili u pozorište, a nema. Moramo ići u Zagreb da gledamo nešto.' U Pakracu su navodili da fali diskoteka, tržnih centara, a u svim manjim mjestima sudionici su se žalili na lošu povezanost javnim prijevozom i rijetke autobusne linije do većih gradova. To je poseban problem za izlaske vikendom, kada mladi moraju u vlastitoj organizaciji odlaziti, na primjer iz Pakraca u Daruvar, iz Donjeg Lapca u Bihać ili iz Petrinje u Kostajnicu. 'Bez auta si niko i ništa', poentirala je sudionica iz Petrinje.

Međutim, razgovori o tome kojih kulturnih sadržaja fali uglavnom bi se brzo iscrpili, jer su sudionici na svim lokacijama osim Rijeke imali potrebu naglasiti ključnu stvar – da problem za kvalitetu života mladih nije u nedostatku sadržaja, nego u nedostatku ljudi. Sudionik iz Donjeg Lapca ovako je to sročio: 'Najveći problem je što nema ljudi da se održavaju uopće aktivnosti. U principu, specficirati koje aktivnosti mislim da i nije bitno, jer nama je u biti bitno samo da se družimo, da nešto radimo zajedno.' Sudionik iz Belog Manastira svoj je grad prozvao 'gradom duhova i penzionera'. Istu poruku čuli smo i u Pakracu: 'Nedostaje mladih i to je glavni problem. Džabe i sadržaj, da bude ne znam kakav, kad nema mladih. Prvo se to treba promijeniti... Ali to je problem u cijeloj Hrvatskoj.' Sudionik iz Belog Manastira živopisno je precizirao mjesta u Hrvatskoj u kojima je to po njegovom mišljenju veći, odnosno manji problem: 'Tamo gdje je turizam, ide odlično, ali kad zadete u unutrašnjost, krenite autoputom, do Zagreba je plač. Imate Baniju, Kordun – plač. Kad dođete u Rijeku, Istru, tačno se vidi napredak. Uzmite Dalmaciju i uzmite Zagoru. Dalmacija je fantazija kad se približite moru, ali približite se Velebitu, Dinari, to su bake i djedovi po selima u Zagori.'

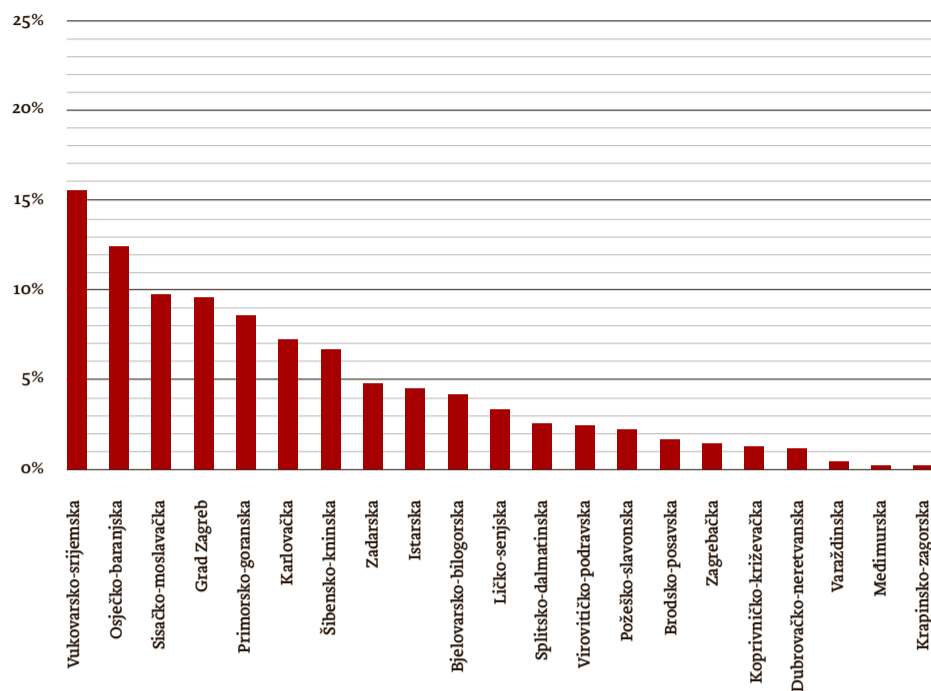
Propuštene prilike

Indikatori prosperiteta po županijama otprilike stoje iza podjele našeg sudionika na dijelove koji su 'plač' i 'fantazija', pa se tako Grad Zagreb, Zagrebačka, Međimurska, Varaždinska, Splitsko-dalmatinska i Istarska županija ističu najnižom stopom nezaposlenosti i najvišim plaćama, dok se na suprotnom kraju nalaze Vukovarsko-srijemska, Virovitičko-podravska, Sisačko-moslavačka, Osječko-baranjska, Požeško-slavonska i Brodsko-posavska županija s najvišom nezaposlenošću i najnižim plaćama. Jasno je da u apsolutnim brojkama ima puno više hrvatskog stanovništva u svim, pa tako i ekonomski zaostalim županijama, ali raspored srpskog i hrvatskog stanovništva prema županijama pokazuje da Srbi puno češće žive u dijelovima države koje obilježavaju depopulacija i ekonomska zaostalost.

Graf 'Raspored srpskog stanovništva po županijama', temeljen na podacima posljednjeg popisa stanovništva provedenog 2021., pokazuje da najveći broj Srba živi u Vukovarsko-srijemskoj županiji (15,6%), Osječko-baranjskoj (12,5%), Sisačko-moslavačkoj (9,8%), Gradu Zagrebu (9,7%), Primorsko-goranskoj županiji (8,4%), Karlovačkoj (7%) i Šibensko-kninskoj (6,5%).

Graf 'Raspored hrvatskog stanovništva po županijama' pokazuje da najveći dio Hrvata živi u Gradu Zagrebu (20,2%), Splitsko-dalmatinskoj županiji (11,6%), Zagrebačkoj (8,17%), Primorsko-goranskoj (6,6%), Osječko-baranjskoj (6,4%) i Varaždinskoj županiji (4,4%). Usporedba ovih podataka daje važan kontekst za iskaze sudionika istraživanja o problemima mladih u njihovim mjestima, jer svi ti problemi u puno većoj mjeri pogađaju srpsku manjinu. Srbi su češće naseljeni u županijama pogođenima depopulacijom u

Raspored srpskog stanovništva po županijama

Raspored srpskog stanovništva po županijama (Autori: Dora Levačić i Ivica Družak/FINALIZACIJA)

odnosu na Hrvate, kao i u županijama koje smo prema razini nezaposlenosti i visini prosječne plaće svrstali među najmanje razvijene. Primjera radi, u Gradu Zagrebu kao najprosperitetnijoj županiji po svim indikatorima živi svaki peti Hrvat i tek svaki deseti Srbin, dok u Vukovarsko-srijemskoj županiji kao jednoj od najmanje prosperitetnih živi svaki šesti Srbin i tek svaki trideseti Hrvat.

Nakon raspada Jugoslavije u krajevima u kojima živi većina srpskog stanovništva produbio se trend ekonomskog zaostajanja za ostatkom države, a prema mišljenju sudionika istraživanja iz Donjeg Lapca i Knina, propuštena je i prilika da se zadrži mlađe ljude koji su nakon pridruženja Hrvatske Europskoj uniji počeli masovno odlaziti u druge države: 'U tom periodu kad su ljudi krenuli odlaziti iz Lapca, tad je trebalo nešto napraviti, sad je puno teže. Tad kad se vidjelo, tad je trebalo, da se zaustavi. A sad je već ono, malo kasno...', rekla je jedna sudionica. Sudionik iz Knina je podijelio slično mišljenje: 'Ja mislim da je problem od starta kriva vlast koji je dugo godina vodila Knin. Knin je sad nedavno procvjetao, ja mislim da se u tom razdoblju prethodne vlasti Knin urušio, jer on ima stvarno potencijala, i okolica Knina i Knin, bar za turizam. Ali to je sada neka druga priča, mislim da se razvija, ali ne toliko puno, nažalost. Sad se razvija kad nema ljudi, doduše puževim korakom, ali kad je bilo ljudi, e onda je to trebalo.'

Posao na prvom mjestu

Na pitanje što bi rekli kada bi ih gradonačelnici pozvali da iznesu ideje kako učiniti život za mlade boljim, sudionici istraživanja (osim onih u Rijeci) bili su složni u tome da je glavna stvar osigurati više radnih mjesta. Riječima sudionika iz Pakraca: 'To je osnovno da bi onda sav ovaj sadržaj drugi... imao smisla. A ovako kad nema mladih jer nema radnih mjesta, onda ništa to ni ne vrijedi.' Sudionici iz Knina, Petrinje, Pakraca i Belog Manastira naveli su i poseban problem nedostatka radnih mjesta u struci za visokoobrazovane, zbog čega njihovi brojni poznanici odlaze raditi sezonske poslove izvan struke.

Sudionica iz Donjeg Lapca spomenula je i nedostatak dječjeg vrtića kao važan faktor koji utječe na kvalitetu života: 'Mislim da vr-

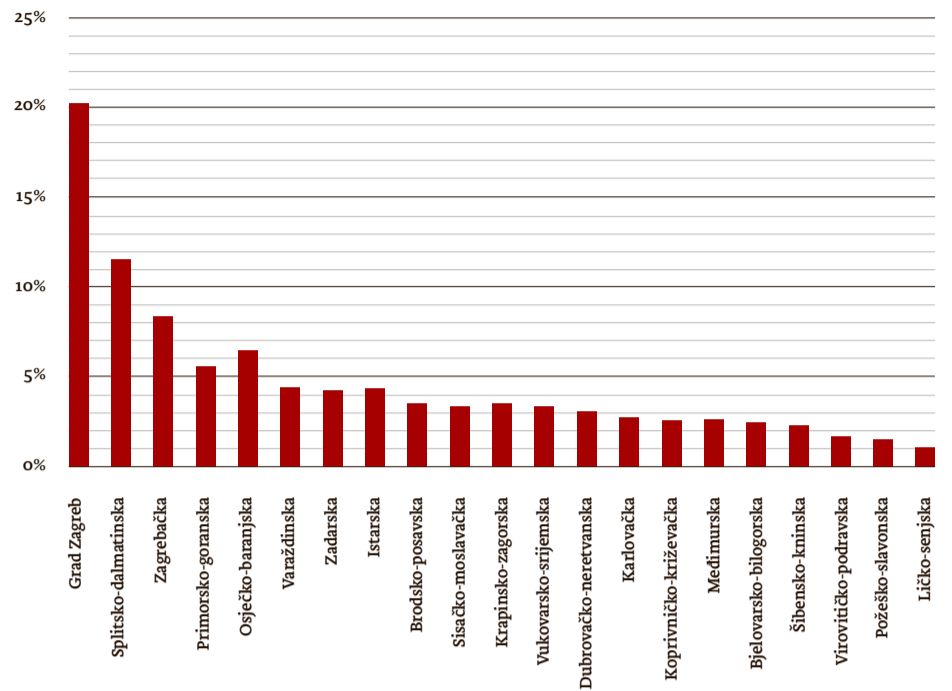
tić bi bio korisniji, roditeljima koji rade naravno, ali i samoj toj djeci. Stekli bi tu naviku, družili bi se, bilo bi im puno lakše kad krenu u školu. Već se sad vidi kako ima predškolska, već se tu osjeti razlika između djece koja idu u tu predškolsku i koja ne idu. Ima djece sa sela koja se nikad nisu družila s drugom djecom, i to kad dođu u prvi razred, to je kao dijete da je s Marsa palo, ne zna uopće komunicirati sa svojim školskim prijateljima. A uostalom, bilo bi i radnih mjesta i sve se to tako veže jedno s drugim.' Istu stvar naveli su sudionice istraživanja iz Petrinje: 'Što se tiče vrtića, to je loše, čak sam i ja imala ideju da otvorim nešto za čuvanje dece.' Ono što muči sudionike iz Donjeg Lapca je i samo zasnivanje obitelji. Riječima jednoga od njih: 'Problem je i zasnovat' obitelji, jer nas nema puno, a dosta nas je rodbinski vezano, pa sad zavisi hoće li partner doći ovdje ili neće. Za to smo vezani.'

U Rijeci su sudionici bili zadovoljni gotovo svime, ali gradonačelniku bi poručili da je potrebna veća financijska i medijska podrška manjinskim događanjima. 'Nema tolike podrške od strane grada, županije. Trebala bi biti malo veća medijska popraćenost dešavanja, pošto se dešava to da kada bilo koja manjina ima neku svoju manifestaciju, to ostaje u okvirima te manjine i ne ide dalje', izjavila je jedna sudionica, a druga je dala primjer Dana srpske kulture u Rijeci: 'To nije uopće medijski popraćeno baš i apsolutno nema nikakvih komentara.'

Razlozi za ostanak

Kada se na okup stave svi problemi koje su sudionici istraživanja naveli, ne iznenađuje da je bilo žustrih odgovora 'ne' na pitanje vide li se u budućnosti u svom mjestu. Kao razlog se, očekivano, navodio manjak radnih mjesta i činjenica da nisu spremni raditi poslove izvan

Raspored hrvatskog stanovništva po županijama

Raspored hrvatskog stanovništva po županijama (Autori: Dora Levačić i Ivica Družak/FINALIZACIJA)

struke ili žrtvovati karijeru zbog te odluke. Riječima jedne sudionice iz Pakraca: 'Meni se sviđa u Hrvatskoj, lijepo mi je, voljela bih ovdje ostati, ali u Zagrebu, sigurno. Ja bih se mogla zaposliti i u Pakracu, ali ne bih mogla napredovati. Šta vrijedi kad ja mogu dobit tu jednu poziciju i nema više napredovanja i to je to. A ipak mi je cilj u životu nešto više postići.' Da mnogima nije samo visina plaće motiv za odlazak u veće gradove ili u inozemstvo, pokazuje i primjer koji su naveli sudionici kninske fokus grupe: 'Evo nedavno je jedan doktor otišao odavde u Švedsku, on kaže da je prvih mjesec dana osjećao nostalgiju, otad više ne. On tamo primi dva-tri puta veću plaću, ali primi i puno manje pacijenata, to je isto neki segment. Kvaliteta posla i mogućnost profesionalnog napredovanja, izgradnje.' Iako je među sudionicima istraživanja bilo i onih koji su ranije već otišli radi posla u neki veći grad u Hrvatskoj ili u Njemačku, pa se nakon toga odlučili vratiti, i oni su navodili da su u manjini i da mnogi njihovi vršnjaci tako ne razmišljaju. 'Ja planiram ostati zasad i za pet ili deset godina mislim da će biti isto, iako moji vršnjaci ne gledaju svi tako, još iz osnovne i srednje škole svi su se nekako razgranali. Ja baš mislim da trebamo gledati da se svi držimo zajedno i da ostajemo u manjim sredinama', rekao je sudionik iz Knina, a druga sudionica podijelila je slično iskustvo: 'Puno mojih prijatelja iz škole, njih oko polovice je otišlo u Njemačku i Austriju, a puno ovih koji su na faksu govore da samo čekaju da završe faks da odu.'

U našem uzorku ipak prevladavaju oni koji usprkos svim problemima žele ostati u svojim mjestima. To je vjerojatno posljedica toga što je većina sudionika istraživanja zaposlena, a ne odraz načina na koji većina mladih u tim mjestima razmišlja – što je jasno s obzirom na veliki broj onih koji su

se posljednjih desetljeća već odselili. Bez obzira na to nalazili se u manjini ili većini, sudionici istraživanja koji su iskazali stav da ne žele otići iz svojih mjesta ponudili su zanimljive uvide u motivaciju za takvu odluku. Uglavnom su navodili da žele ostati živjeti u svojim mjestima jer im je važno biti blizu obitelji i prijatelja, i 'biti svoj na svome', ali želju za ostanom često je pratila i skepsa oko toga hoće li to biti moguće. 'Najviše ovisi o tome hoće li bit' više ljudi ili još manje ljudi', rekao je jedan sudionik iz Donjeg Lapca, drugi se nadovezao u blago optimističnom tonu: 'Ako bude još manje ljudi, ne znam, nema smisla. Ali ne mora značit, bez obzira što izgleda tako sad...', a treća sudionica u tome je bila odlučnija: 'Ja sam isto optimistična. Da, OK, odlaze sad ljudi, ali ja mislim da će doći vrijeme kad će dolaziti ljudi, vraćati se nazad. Pogotovo ako se pokrene neka turistička priča ovdje, mislim da će to biti dodatan plus i da će se dosta ljudi vratiti, doseliti.' Želju za ostanom jedna je sudionica iz Petrinje također pokušala 'opravdati' nadom u budućoj razvoj Petrinje: 'Ja se vidim tu. Ja mislim da bi nekad u budućnosti to mogao biti lijep gradić', ali ubrzo je malo posustala: 'Ali njima je trebalo dvadeset godina da nabace glavnu prometnicu, tu štekaju. Te ceste, to se sad gradi, pa odjedanput nema materijala, pa se onda stane, i onda tako stoji.'

Od svih kino dvorana, koncerata i drugih događanja i prilika koje nude veći gradovi, onima koji žele ostati puno je važnije biti u krugu bliskih ljudi, a život u metropolama im jednostavno nije privlačan. Riječima jedne sudionice: 'Uf, ja to ne bi mogla, ta Njemačka, ne bi nikad. Ne bi ni tako u nekom ogromnom gradu mogla živjeti, ma ne bi ja išla iz Petrinje.'

Uz najavu idućeg teksta u kojem ćemo izvijestiti o stavovima mladih Srba o politici, ovaj ćemo zaključiti najbitnijim razlozima za ostanak koje je navelo dvoje mladih Srba u Kninu – onima poetske prirode. 'Ja sam ovdje cijeli svoj život, otišao sam u veći grad i vrlo brzo sam odlučio da ću se vratiti. Tamo sam se mogao zaposliti, ali ovdje... Možda nekome to nije lijepo, ali meni je to, ovaj kraj mi je u srcu', rekao je sudionik istraživanja i inspirirao kolegicu da se oslobodi: 'Ma mene veže ovaj čisti zrak!' ■

(Nastavlja se)

U Rijeci se ne žale na kulturnu ponudu, a i ponovo je otvoren klub Palach

RADE DRAGOJEVIĆ Šuvar je bio 'prosvije- ćeni reakcionar'

Ovo 'reakcionar' ne treba shvatiti pejorativno, nego u smislu da je djelovao re-aktivno, da se zalagao za već tada 'zastarjele' ideje socijalističkog samoupravljanja, solidarnosti i međuetničkog savezništva. Biti neadaptabilan političkim devedesetima može se nositi kao orden

BIOGRAFIJE ključnih osoba iz socijalističkog razdoblja rijetka su pojava u domaćoj historiografiji i publicistici. Ne računajući brojne biografije JOSIPA BROZA TITA, kvalitativno veoma različite, među rijetkima o kojima su napisane (političke) biografije su VLADIMIR BAKARIĆ, MIKA ŠPILJAK, VEČESLAV HOLJEVAC, a odnedavno i jedan od najinteresantnijih, najpoznatijih, svakako i najintrigantnijih – STIPE ŠUVAR. Pisanja njegove političke biografije poduhvatio se RADE DRAGOJEVIĆ, novinar i urednik s višedesetljetnim iskustvom. U nedavno predstavljenoj knjizi 'Šuvar – politička biografija' nakladnika Srednja Europa Dragojević se autorski nije lišio ni esejističko-komparativističkih pasaja u kojima je (pr)ocjenjivao i Šuvara i epohe u kojima je živio i djelovao.

Koji je povod za pisanje knjige o Šuvaru?

U dva prethodna intervjua na to sam pitanje odgovorio da je tekst nastao po narudžbi jedne zagrebačke izdavačke kuće, htijući reći da sam tu bio samo izvršilac posla. Nije da nije istina, ali možda ne do kraja. Naime, tema me svakako zanimala, bio sam, kako se to kaže, ideološki interpeliran, tema me je zaintrigirala, dozvala me je i ja sam joj se odazvao. Vjerojatno se drukčije ni ne može, piše se tako da, hoćeš-nećeš, ujedno otkriješ svoje političke afilijacije. Već je bilo primjedbi da sam neka Šuvarova politička djelovanja protumačio na rigorozniji način nego on sam, skoro pa sam se ponio kao oni Haićani koji su u svojoj revoluciji Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina shvatili ozbiljnije od samih izvornih francuskih revolucionara.

Šuvar je za jedne čovjek koji je počinio 'ishodišnu izdaju', za druge onaj koji nikada nije preokrenuo kaput. Za jedne ništa što je radio ne valja, drugi navode koje i kakve kulturne i znanstvene ustanove je ostavio iza sebe i koliko je promijenio, ako ničim drugim brojem školskih zgrada i sveučilišta, obrazovanje. Hoće li jednog dana biti pamćen kao Iso Kršnjavi 20. stoljeća – neomiljen, ali zaslužan?

BORIS RAŠETA ga je usporedio s tim predstojnikom Odjela za bogoštovlje i nastavu (1891–95): '...trebalo bi reći da je Šuvar 'otac' kapitalnih objekata hrvatske kulture. On je kao ministar, i ne samo kao ministar, ustajno i sustavno radio na razvoju hrvatske kulture kao malo tko prije njega – možda tek ISO KRŠNJAVA. Svi hrvatski ministri nakon njegova odlaska s političke scene nemaju u bilanci ni približne rezultate.' Općepoznato je da je u vrijeme njegova dva mandata u Hrvatskoj sagrađeno i obnovljeno više od 700 osnovnih škola i barem stotinjak srednjih te da su otvorena tri sveučilišta – u Splitu, Rijeci i Osijeku. O tim doprinosima vjerojatno će biti najmanje prijepora. Čak i notorna hrvatska Wikipedia na tu temu kaže: 'U dva ministarska mandata bio je protagonistom ili inicijatorom nekoliko utjecajnih projekata: Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (o Šuvarovu prinosu u ozbiljenju toga izuzetno značajnoga kulturnoga pothvata mišljenja su podijeljena ovisno o političkim simpatijama ili antipatijama) kao i gradnja nove zgrade Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (Šuvar je glavni pokretač toga pothvata).'

Kardeljevac i bakarićevac

Dojam je da je bio znatizeljan, energičan i da je volio 'gurati nos' u mnogo toga. Ostavio je dubok trag u politici, znanosti, manje je poznato i u medijima.

Počeo je u novinarstvu krajem pedesetih godina kao urednik u Studentskom listu i završio kao urednik i novinar u svojoj Hrvatskoj ljevici. U uredništvu su u Studentskom listu tada uz Šuvara bili još i MILAN OSMAK (kasnije pisac, izdavač i novinar), DINKO ŽIBRAT (karikaturist, novinar, dizajner i ilustrator), PAVLE JURIC, MARKO LEHPAMER, urednik kulturne rubrike Studentskog lista u tom razdoblju, a kasnije novinar i urednik na televiziji, te novinar JOZO PETRIČEVIĆ, Šuvarov zemljak iz Lovreća. Kao manje ili više stalni suradnici Studentskog lista u vri-

jeme Šuvarovog urednikovanja pojavljivali su se još IGOR MANDIĆ, BRANISLAV GLUMAC, ZVONIMIR MRKONJIĆ, IVO ŠTIVIČIĆ, IGOR ZIDIĆ i drugi. Suradivao je s njim i NEDELJKO DRAGIĆ, koji je o toj suradnji kazao: 'On je prvi shvatio moje stajnbergovske karikature (SAUL STEINBERG, 1914–1999, američko-rumunjski karikaturist i strip-crtič, najpoznatiji po radu u The New Yorkeru, op. a.). Pogledao bi, odmah dao naslov i karikaturu objavio preko cijele stranice. Stipe je napravio senzacionalnu tiražu jednih studentskih novina – 80.000, odlične novine, književnici su dolazili u redakciju da uzmu primjerak prije negoli dođu na kioske. On je bio fenomen, avangarda, a neki su ga ovdje smatrali seljačinom iz Zagvozda. Tipična agramerština.' I ja sam participirao u Hrvatskoj ljevici s nekoliko tekstova. Manje je poznato da je neke novinare koji bi mu dolazili u redakciju u Palmotićevoj ulici preusmjeravao u malo

Preko sedamdeset posto zabilježenih desnih skretanja u književnosti, publicistici i kulturi u Bijeloj knjizi vezano je za Srbiju. Tamo je u to posttitovsko doba doista buknu-la nacionalistička produkcija. Kao svaki pravi komunist, Šuvar je na tako nešto bio osjetljiv

kasnije pokrenute Novosti (Hrvatska ljevica je pokrenuta 1994, a Novosti 1999.), za koje je govorio da 'iza tog lista, a i u dolazećoj bližoj i daljoj budućnosti, stoji poštenost i svjetlost'.

Koliko je Bijela knjiga bila nagovještaj buđenja nacionalizma, i to uvelike u Srbiji?

Preko sedamdeset posto zabilježenih desnih skretanja u književnosti, publicistici i kulturi u Bijeloj knjizi vezano je za Srbiju. Tamo je u to posttitovsko doba doista buknu-la nacionalistička produkcija. Kao svaki pravi komunist, Šuvar je na tako nešto bio osjetljiv i reagirao je tim jednodnevnim savjetovanjem, s idejom da se zbiju komunistički redovi u borbi protiv nacionalizma, za koju se naslućivalo da će doći. Recimo, kazališna redateljica i publicistkinja SNJEŽANA BANOVIĆ, koja je nedavno objavila knjigu o osamdesetima, na tu temu kaže: 'Šuvar je, u 'Bijeloj knjizi', na primjer, nanjušio promjene iz ugla koji ćemo poslije zvati nacionalističkim, povratak na staro za koji se mislilo da se nikad više neće vratiti, da smo naučili tko je bio na pravoj strani. Šuvar je do kraja ostao svoj: smatrao je da je Jugoslavija najbolji društveni, politički i geografski okvir. Pred kraj se možda okretao promjeni koja bi bila postupna, ali bilo je prekasno.' S tim se mogu složiti.

Poznat je po reformi školstva. Koliko je iz današnje vizure njegova reforma školstva bila (ne)uspješna, a koliko suvremena, jer danas već i poduzetnici traže obrazovanje za tržište rada, što je njegova reforma nudila?

Što se reforme školstva tiče, najvažnije mi se čini to da je školu pokušao demokratizirati, da svima pruži mogućnost za visoko obrazovanje, a ne samo djeci iz viših društvenih slojeva, tražio je da se takva predestiniranost minimizira. Imao je ideju da se srednjoškolicima i studentima – dakako, samo onim redovnicima – vrijeme školovanja i studiranja prizna kao radni staž te da im se u tom periodu čak isplaćuju plaće. Vjerujem

da bi se i to današnjim poduzetnicima moglo svidjeti. Meni se, međutim, čini da je tu griješio i da je dobro što to nije implementirano u praksi. Prerano je, po meni, da mladi ljudi budu izloženi novčanom posredovanju i da im pare tako rano postanu glavni društveni medijator.

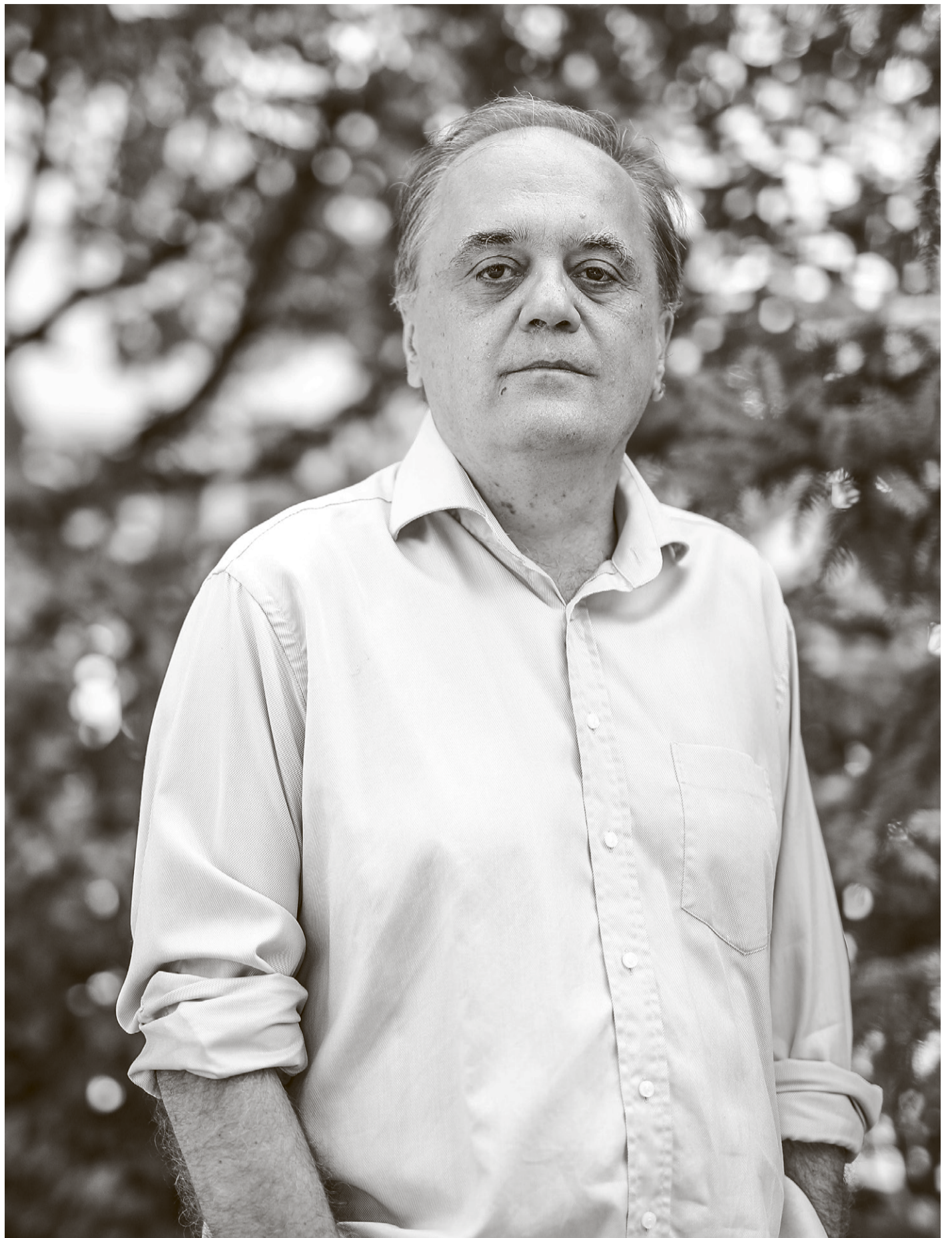
Čvrsto ga se vezuje uz Jugoslaviju. No, još u mladim danima pisao je da mu nije stalo do Jugoslavije ako ona nije samoupravno socijalistička. Odakle tolika privrženost samoupravnom socijalizmu?

Bio je kardeljevac i bakarićevac u tom smislu. Kako kažete, ako nije socijalistička i samoupravna, Jugoslavija ga kao puki skup južnoslavenskih naroda nije impresionirala. Komotno je mogao potpisati BAKARIĆEVE riječi kad ovaj kaže da 'Jugoslaviju ne ujedinjuje slavenstvo, kao što se nerijetko misli, Jugoslaviju ujedinjuje društveni progres'. S druge strane, i on je poput KARDELJA u samoupravljanju vidio nešto epohalno. Mogao je, dakle, potpisati i Kardeljeve riječi na tu temu da 'akt naše države o predaji fabrika i preduzeća na upravljanje radnicima nije neko naše epohalno otkriće..., ali taj akt ima epohalan značaj zbog toga što se on ostvaruje prvi put u historiji, i to još u vrlo kratkom periodu procesa revolucionarnog razvoja u jednoj maloj i zaostaloj zemlji, kao što je bila naša'. Dakle, mogao je biti ponosan na to da se tu pokušava napraviti nešto novo, nešto što dotad nije bilo oprobano. Jugoslavensko samoupravljanje bilo je dugotrajnije i od sovjetskih tvorničkih komiteta i od britanskog cehovskog socijalizma i od pokušaja ostvarenja radničke kontrole ili radničkih komiteta u kapitalističkim poduzećima. Nije to malo, ali, eto, nije bilo ni dovoljno.

Sukob s Miloševićem

Beogradski praksisovac Ljubomir Tadić zaključio je da je po svim osnovama neuspješan političar, Boris Buden da je krivi čovjek na krivom mjestu. Lako je stjecao neprijatelje, ni u socijalizmu nije mu ih nedostajalo, i to među komunistima. Kako to objasniti?

Kad to govori, LJUBOMIR TADIĆ više nije praksisovac ni u tragovima, predao se srpskom nacionalizmu bez ostatka. Govorio je s antikomunističkog, antijugoslavenskog i velikosrpskog stajališta i kad ti takav kaže da si neuspješan, ja se ne bih bunio. Kasnije je, kao što znate i kao što se vidi i iz knjige, reterirao i BUDEN. On je priznao da je to govorio iz pozicije, kako kaže, pravog zavedenog 'demokrata' i uz bezostatnu vjeru u liberalnu demokraciju koja je za njega tada, devedesetih godina, a bogami i za sve nas ostale, figurirala kao nesporni normativni ideal, nešto posve samorazumljivo, carstvo u kojem su individualne i građanske slobode neupitne i u kojem su se ekonomski progres i socijalna zaštita podrazumijevali. Danas kad vidimo da se ti ideali polako, ali sigurno rune i stavljaju pod znak upitnika, kad je međunarodni poredak *de facto* uništen, mi i dalje, valjda po navici, a i nemamo nekog izbora, u taj poredak vjerujemo. U takvoj društvenoj slici mjesta za Šuvara, obilježnog kao antidemokrata, nema i vjerojatno neće ni biti. Recimo, ne tako davno pobunili su se neki jer je nekoliko rečenica o Šuvaru našlo svoje mjesto u nekom školskom udžbeniku, pa to ispada kao sporno. On je, dakle, iz službene povijesti manje-više ispao ili je iz nje izbačen. Neprijatelje nije stjecao ni nešto brže ni nešto sporije nego ostali. To je više mit da je navlačio na sebe odij.

Hvalilo ga se zato što je rano upozorio na buđenje velikosrpskog nacionalizma, kudilo zato što nije zaustavio Slobodana Miloševića. Kakve je šanse imao protiv Miloševića ima li se na umu da u tome nije imao podršku ni svoje baze, SKH?

Napisao sam da mu je u tom sukobu greška možda bila to što nije iskoristio trenutak, tj. da je počinio grešku neodlučnosti, *periculum in mora* (opasnost je u oklijevanju). Njegovo se ime te 1988/89. skandiralo na stadionima, a tada manje poznata riječka novinarka VEDRANA RUDAN poručivala mu je da pozove ljude u borbu: 'Zašto Ti, danas, kada je to tako moderno, zašto Ti ne organiziraš zbor? Zar zaista ne vjeruješ da bi mogao sakupiti par stotina tisuća jugoslavenskih komunista koji žele da pjevaju neke druge pjesme, da nose neke druge slike, koji u očima nemaju mržnju i kojima ne treba krv?...'. Sam će Šuvar o tim svojim koalicijama reći: 'Ušao sam u otvoreni, da otvoreni nije mo-

gao biti, sukob s MILOŠEVIĆEM i svim njegovim tadašnjim trabantima, uključujući i tadašnju dvojicu njegovih pionera u Crnoj Gori. Druga je stvar, što pri tom nisam imao podršku vrhuške ni iz 'svoje' republike, a ni drugih nacionalnih birokracija, te savezne birokracije, a ni JNA. Podržali su me BOŠKO KRUNIĆ, MARKO ORLANDIĆ, VIDOJE ŽARKOVIĆ, dok ih 'antibirokratska revolucija' nije natjerala na ostavke, a od ostalih donekle MILAN KUČAN, valjda iz vlastitog računa. I neki iz rukovodstva Bosne i Hercegovine i Makedonije uvjerali su me da su na mojoj strani, ali su se čuvali da Milošević to ne čuje.'

Poretku i okolnostima nakon 1990. nije se prilagodio. Je li to posljedica njegove dogmatičnosti, tvrdoglavosti ili nečeg trećeg?

Tom i takvom poretku uspostavljenom poslije 1990. mogli su se dobro prilagoditi ili članovi HDZ-a i njihovi vjerni birači ili ma-

rifetlucima skloni neki pojedinci ili grupe. Tada se lovilo u mutnom naveliko. Mi svi ostali, ma koliko bili skloni sebi ponekad laskati da smo u tranziciji dobro prošli, zapravo smo veći ili manji gubitnici. Običan svijet, a Šuvar se s političkih funkcija poslije 1990. spustio među običan svijet, nije nešto posebno avansirao od novog poretka. Šuvar još i manje, jer je bio, kako to kažu u banci kad otvarate račun, politički izložena osoba i poslije 1990. Tvrdoglav je bio jer se nastavio baviti poslom kojim se bavio i ranije, a i tada, pogotovo osamdesetih godina, djelovao je obranaški, da tako kažem, a nekmoli devedesetih. Stoga sam ga u knjizi prozvao 'prosvijećenim reacionarom', gdje ovo 'reakcionar' ne treba shvatiti pejorativno, nego u smislu da je djelovao re-aktivno, da se zalagao za već tada 'zastarjele' ideje socijalističkog samoupravljanja, solidarnosti i međuetničkog savezništva. Biti neadaptabilan političkim devedesetima može se nositi kao orden. ■

Pomoći nekome u nevolji

Svakodnevno obilazim stariju i boležljivu komšinicu Zorku. To me nekako čini sretnim i ponosnim. Popijemo kavu i popričamo o starim vremenima, pa vidim da je i ona sa mnom sretna, kaže Dragan Čordaš iz Donjeg Žirovca

ČIM je prije više od polja stoljeća danas 77-godišnji DRAGAN ČORDAŠ završio osnovnu školu u rodnom selu, nastavio je obrazovanje u sisačkoj Trgovačkoj školi, pa se potom u Sisku i zaposlio te se puna tri desetljeća vlastitim radom prehranjivao od plaće zaradene u trgovini Brezovica. Ali kad je početkom 1990-ih započeo rat i kad je svakom normalnom postalo jasno da je vrug odnio šalu, Dragan se vratio u svoj Donji Žirovac, brinuti o već vremešnim roditeljima.

— Danas moja osnovna škola u pustom selu izgleda otužno. Teško je zamisliti da ju je

nekad pohađalo i više od tristo đaka, što iz Žirovca a što iz okolnih zaselaka. U cijelom je selu sada tek troje školaraca, ali i oni, kraj ovolike zgrade, svakodnevno putuju u Dvor, pa školsko zdanje koje je još u relativno dobrom stanju sve više guta šikara. Budući da živim blizu te zgrade, sa svakim se pogledom na nju prisjetim djetinjstva, svih onih dobrih i čestitih učitelja i nastavnika. A onda me uhvati neka tuga, pa odvratim pogled da skrenem misli. Kad sam kao golobradi mladić došao u Sisak, zaposlio sam se odmah po završetku školovanja i prvih desetak godina živio u unajmljenom stančiću, ali sam potom od svog poduzeća dobio stan, i sve

je nekako išlo baš k'o što treba – uvodi nas Dragan u svoju životnu priču.

Sa zahuktavanjem raspada SFRJ sve je češće doživljavao neugodnosti na poslu i u gradu, pa se, rekosmo, vratio u Donji Žirovac već onemoćalim roditeljima, Đuri i ANICI. U rat se petljao nije, jer je vješto izbjegavao vojne obaveze koje su mu sa svih strana pokušavali nametnuti. No, mama i tata umiru ubrzo jedno za drugim, pa Dragan ostaje sam, živeći uglavnom od poljoprivrede i nešto stoke, jedne krave, par svinja i manjim jatom peradi. Tako je strpljivo iščekivao kraj rata, a s njime i zasluženu mirovinu. A onda je tu koliko-toliku 'normalu' raspuhala

Oluja, puno gore nego bilo kakvu kulu od pijeska.

— Tog je dana u selu nastao pravi metež: svi su se na brzinu pakovali, u panici palili traktore i aute, pa bježali u totalnu neizvjesnost. I ja sam na prikolicu natovarao bicikl i najnužnije stvari, zaključavši potom kuću i puštajući životinje iz štale i obora. Sedam sam dana putovao do Zemuna, gdje je živio i još živi moj brat MIHAJLO, stariji od mene deset godina. Bilo mi je dobro kod njega, ali mi se stalno u glavi vrtila moja Banija, a o Donjem Žirovcu sam snatrio danju i noću. I tako punih 18 mjeseci. Onda sam se bratu zahvalio na gostoljubivosti, zamolivši ga da me ne pokušava odgovarati od povratka. Ja sam svoje odlučio – kaže Dragan, i danas sretan što je temeljito 'opustošenu' porodičnu kuću zatekao barem pod krovom, pa mu je bilo lakše ponovno stvarati kakve-takve životne uvjete.

Kad je od jedne katoličke humanitarne organizacije dobio kravu, ona mu je bila dragocjena pomoć u brojnim teškoćama i nadilaženju teške besparice prvih povratničkih godina. Deset litara kravljeg mlijeka po dnevnom otkupu donosilo bi mu više od tisuću kuna mjesečno, koliko je u to doba iznosila pristojna mirovina. Danas pak živi od svoje penzije koja jedva prelazi tristo eura, a za obrađivanje zemlje, svojih oranica i livada, nema više ni volje ni snage. Doduše, još uspijeva brinuti o tri koze, pa je skroz zadovoljan životom u pustom selu. Mirovinu pažljivo raspoređuje i troši na ono što se ne može izbjeći, a iz vrta još izvlači ponešto krumpira, kupusa i luka, dovoljno da nabere za zimnicu. Do liječnika i ljekarne ipak mora do 25 kilometara udaljenog Dvora, kao i po dokumente ili stvari i namirnice koje sam ne proizvede.

— Najviše mi je žao što selo umire pa u nekađšnjih skoro 70 kuća živi svega dvadesetak ljudi, uglavnom starih i onemoćalih. Budućnost nam je u magli, pa se bojim kako će sve završiti. Sasvim sigurno se ovamo nitko više neće vraćati pa nas dogodine može biti samo još manje. Nema više ni pjesama ni komušanja kukuruza, nema narodnih zborova i okupljanja, nestala je dječja cika, pa čak i svade i razmirice. Ostala je samo ova tuga-ljiva tišina koju potiskujem i tako što svakodnevno obilazim jednu stariju i boležljivu komšinicu. To me nekako čini sretnim i ponosnim, da mogu pomoći nekome u nevolji. Dođu nam četvrtkom i gerontodomačice angažirane preko Crvenog križa, da svima starijima od 65 počiste kuću, nacijepaju i unesu drva, ali ja svoju susjedu posjećujem svakoga dana. Popijemo kavu i popričamo o starim vremenima, pa vidim da je i ona sa mnom sretna – objašnjava Dragan Čordaš, kojeg smo pri dolasku u selo i zatekli u komšiničinu dvorištu, taman dok su se premali za prvu jutarnju kavicu.

ZORKA ĐURAŠINOVIĆ ima 92 godine, teško je pokretna i ne baš razgovorljiva, iako je s velikom pažnjom popratila naš razgovor sa svojim susjedom. Posjet Zorki Draganu nije samo lijepa navika, to je i svojevrsna obaveza jer joj svakodnevno mjeri tlak i kontrolira je li popila sve propisane medikamente, a donese joj i bar šalicu prirodnog i za zdravlje visokovrijednog kozjeg mlijeka. Zato možda i ne čudi što naš odlazak iz sela zaključuje svojim jedinim komentarom: 'Ovo vam je moj dobri Dragan!'

Ako i vas koja prigoda nanese na cestu što od Gline vrluda do Dvora ispod prijevoja Vratnik, u jednoj od avlija usred pustog Donjeg Žirovca uočite čete par koza – to su te Draganove, koje tradicionalnu kavicu sa susjedom nadopunjuju šalicom sve skupljeg mlijeka. Kojeg će se, naravno, uvijek naći i za svakog slučajnog prolaznika ili rijetkog putnika-namjernika. ■

Dragan Čordaš
i Zorka Đurašinović

Умировљеник у гладовању

У Хрватској више од 270.000 умировљеника прима мировину мању од 400 еура, што је далеко испод границе сиромаштва. С обзиром на растуће трошкове живота, попут хране и режија, живот с мање од 400 еура мјесечно постаје готово немогућ.

Да би преживјели мјесец, многи умировљеници морају доносити тешке одлуке, попут одрицања од основних потреба као што су лијекови или чак храна. Свакоме тко у Хрватској живи и ради јасно је да такви износи не могу покрити нити основне трошкове живота. Примјерице, само просјечна цијена комуналних услуга и основне прехране за једну особу у урбаним дијеловима често прелази 400 еура, остављајући умировљенике у изразито рањивој ситуацији.

Због тога су многи умировљеници присиљени ослањати се на помоћ обитељи или сакупљати пластичну амбалажу по контејнерима, што додатно нарушава њихово достојанство и сигурност. С обзиром на ове увјете, јасно је да су хитне реформе мировинског састава неопходне како би се осигурао минималан стандард живота за све умировљенике.

Хрватски мировински састав већ дуго времена је тема расправа и критика, но сада је стање досегло точку кључања. Посљедњих година цијене су одлетјеле у небо, а мировине нису пратиле такав тренд цијена. Умировљеници сада тврде да су доведени на руб сиромаштва и да њихове мировине нису ни близу довољне да задовоље основних животних потреба. миливој шпика, предсједник Блока умировљеница заједно (буз), на проsvједу у Загребу јасно је истакнуо како тренутни састав не прати раст плаћа и трошкова живота, те да се умировљеници суочавају с драстичним падом животног стандарда. Његове ријечи: 'Премијеру, знате ли колико је гладних умировљеника?', одражавају дубину кризе у којој се хрватски умировљеници налазе.

Премда Влада андреја пленковића често тврди како мировине расту, чињеница је да оне расту много спорије него цијене основних животних потреба. Просјечна мировина, која износи око 600 еура, далеко је од обећаних 60 посто просјечне плаће, што би требало бити доња граница која омогућава достојанствен живот. Умировљеници данас морају бирати између хране, лијекова или основних комуналија – што је апсолутно неприхватљиво за земљу која је чланица ЕУ и биљежи раст БДП-а.

Сви који се баве хрватским мировинским саставом знају да је он данас структурално неодржив и да су реформе које су до сада проведене само продубиле проблеме. Други мировински ступ, према многим стручњацима и умировљеничким удругама, постао је додатни терет умировљеницима, јер није осигурао дугорочне користи које су првотом биле обећане. Умјесто да побољша финансијску ситуацију умировљеника, многи сматрају како тај састав више користи финансијским институцијама него људима који су цијели живот радили и доприносили друштву.

Хрватска је земља која улаже далеко мање у мировински састав него просјек ЕУ-а, издвајајући тек 11 посто БДП-а за мировине, док друге земље улажу између 13,5 и 16 посто. Та разлика није само статистички показатељ, већ одраз приоритета власти које континуирано занемарују старије грађане.

Просвјед умировљеника не одражава само економске неправде, већ и дубљи проблем нарушеног људског достојанства. Они више не траже само веће мировине, већ достојанство и сигурност, што би требало бити основно људско право. Порука коју су послали Влади је јасна: 'Нећемо ваше мрвице, вратите нам наше!' Ово није политичко питање, ово је питање права на достојанствен живот.

Док се чека на прави одговор Владе, остаје јасно да ће борба за праведнији мировински састав бити дуга и тешка. Умировљеници ће све чешће излазити на улице, јер многи од њих неће имати другог избора. С мировинским примањима, која за многе изnose испод 400 еура, већина старијих грађана једва успијева платити режије, храну, лијекове и основне потребе. Ситуација постаје неподношљива за све већи број њих, док инфлација и раст трошкова живота настављају повећавати притисак.

Оно што додатно погоршава ову ситуацију јесу демографски трендови. Хрватска биљежи пад броја радно способних због ниских стопа natalитета и иселјавања, што смањује базу људи који доприносе мировинском саставу. Истовремено, долази до повећања удјела страних радника с ниским плаћама. Иако ови радници могу поупунити празнине на тржишту рада, њихове ниске плаће значе и мање мировинске доприносе, што ће додатно оптеретити састав који се већ налази под великим притиском. Чињеница да су умировљеници почели излазити на улице већ сада, унаточ номиналном расту мировина посљедњих година, показује да ће за годину или двије, након нових валова поскупљења, која нас сигурно чекају, ситуација бити неиздржива за стотине тисућа умировљеника. Прве жртве нових поскупљења бит ће управо оних 270.000 који примају мировине ниже од 400 еура, а онда и стотине тисућа оних који су тек у незнатно бољој ситуацији.

■ Душан Цветановић

Војна (не)обавеза

Посљедњих месеци и у Хрватској и у Србији најављује се поновно увођење обавезног служења војног рока. Иако је тема у јавном простору присутна већ годинама уназад, чини се да се овог пута идеја заиста креће у смеру реализације. Међутим, као и сваки пут кад је било озбиљнијих речи и предлога о поновном увођењу војног рока, реакције јавности су оштро и непомирљиво подељене. За једне је то популистички потез додворавања десном бирачком телу, за друге безбедносно питање од највећег значаја. И док је једнима то губљење средстава и времена, други сматрају да тај период треба значајно продужити да би се постигли икакви резултати. Тако је једина тачка слагања заправо та да је војни рок у таквом облику упитан, око тога се сви слажу ма у ком правцу даље разрађивали своје аргументе. А претора за различите аргументације и интерпретације има доста, јер се за сада зна врло мало поузданих информација о томе како ће војна обука заправо изгледати. Аналитичари и стручњаци упозоравају да треба најпре спровести низ административних мера, припремити логистику, да су инфраструктурни трошкови огромни, али и да је огромно знање и труд потребно за реализацију ове замисли. Много је отворених питања, а тема једна од оних која лако мобилише различита осећања, и то не само она антимилитаристичка или патриотска, већ и многа друга, много рационалнија.

У Хрватској је један од највећих заговорника враћања војног рока министар одбране Иван Анушић. Он већ месецима најављује враћање обавезног војног рока за почетак 2025. године за младиће старије од 18 година, али уз напомену да се детаљи још договарају и да није обављена политичка процедура. За то је потребан политички договор врха државе, као и усвајање измена Закона о одбрани с обзиром на то да тај закон прописује да служење војног рока траје шест месеци, а не најављена два. Такође је нагласио да се ништа неће радити док не прођу председнички избори... А управо у изборима многи виде разлог поновног покретања ове идеје, 16 година након што је обавезно служење војног рока укинута.

Обавеза служења војног рока у Србији је укинута 1. јануара 2011, чиме је држава прешла на модел

професионалних оружаних снага, уз могућност добровољног служења војске. Нешто више од 13 година касније, крајем овог септембра, Влада Србије усвојила је Закључак о формирању Радне групе за разматрање активности и мера у циљу активирања обавезе служења војног рока у трајању од 75 дана. Премијер Србије милош Вучевић, као најгласнији заговорник ове идеје, најавио је пуне касарне за септембар 2025. године. Пре тога би такође требало усвојити предлог измена закона којим ће то бити омогућено, односно све у вези војног рока дефинисано и уређено. Он је истакао да се Србија не спрема за рат, већ чува мир јер 'што је војска јача – мир нам је сигурнији'.

С промоције најмлађих официра Војске Србије (фото: Министарство одбране и војске Србије/ATAIMAGES/PIXSELL)

У време када многе друге европске државе повећавају буџете за одбрану и разматрају или спроводе поновно служење војног рока, паралелно кретање у том смеру и Хрватске и Србије, срећом, заобило је тумачења која преиспитују тај паралелизам и читавају узрочно-последичну логику. Превише је недоумица и питања без одговора која преокупирају и грађане и медије. Напослетку, уз приговор о савести, који је по уставу гарантован и у Србији и у Хрватској, питање је колико је та најављена војна обавеза заправо обавезна, а тек онда како би изгледала.

Тако је оно чему се старија популација радује и наслађује под великим знаком питања. Наиме, за поновно увођење војног рока највише се залажу они на које се та обавеза не би односила, они који би младе да науче реду и дисциплини, фамозном намештању кревета, раном устајању и поштовању ауторитета. Њима се премијер Србије и обраћао када је рекао да ће 'маме и тате бити суштински захвални јер ће војска њихове синове још боље припремити за живот, да даље стасају као мушкарци'. Тај генерацијски несклад у вредностима тренутно је највећи савезник и поборник идеје да се врати војни рок. Који је толико снажан да ће прогледати кроз прсте бројним, врло извесним мањкавостима. Ипак, ако та лекција из дисциплине и одговорности буде изведена као и припреме за њу, слабо се можемо надати пролазним оценама.

■ Оливера Радовић

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 04/10/2024

ПРИВРЕДНИК #231

Издавач
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
дизајн
Парабуреау /
Игор Станишевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
т/ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

#231
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

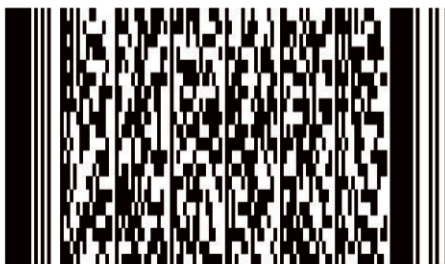
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Величанствени Балкан

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Прије деведесет година, 1934. у Београду је основан Балкански институт са циљем да се покаже голема и непроцењива вриједност овдашњих култура и њихових домета, у универзалним категоријама управо, а наспрам подцијењености од стране европских и свјетских културних и политичких хегемонија

Ове године падају двије важне годишњице, прва на један од кључних догађаја наше политичке повијести, друга, много мање видљивија, а изузетна за нашу културну историју. Потоња није обиљежена нарочито досад. За прву ћемо видјети за који дан, на датум. Мада, скоро можемо знати са сигурношћу унапријед да, макар с ове стране сигурно, ниједна ни друга неће добити икакву пажњу, иако их се обе тичу у самом коријену.

Да се притом ради о догађајима међусобно повезаним, мистериозно испреплетеним штовише, и с далекосежним посљедицама, а историјски и културно управо епохалним, онда такав уобичајен недостатак интереса, условљен намјерним заборавом или скретањем на маргину, то је само још једна

метафора о стању ствари овдје. Стању у погледу културном, научном, у једном случају, а у другом у друштвеном и наравно идеолошком, који као детерминанта, што (не)видљивим механизмима, наизглед стихијски одређује, контролира и обликује готово све аспекте друштвеног живота. И та два догађаја и њихове посљедице имају најдубље коријене управо код нас овдје, да би се у континуитету преламали и преламају се, као по даљњем детерминизму, такођер на нама наравно, до данас.

Прије деведесет година, 1934. у Београду је основана једна од најапартнијих и игром страшних околности и једна од најнесретнијих културних институција уопће. Балкански институт, установљен је у Краљевини Југославији као једина слична организација међу земљама у окружењу које су припадале истој географској и културној одредници. Са вјером и једнако у фрустрирајућим околностима, оснивачи су најредуцираније речено хтјели показати колико су балканска повијест и култура комплексне и величанствене. Хтјели су показати голему и непроцењиву вриједност овдашњих култура и њихових домета, у универзалним категоријама управо, а наспрам подцијењености од стране европских и свјетских културних и политичких хегемонија. Идеалисти, оснивачи Института жељели су напокон нашој култури дати само оно што јој припада, а што јој се трајно одузимало и одузима до данашњег дана – да буде једнака с другима. У исто вријеме, ширином какву су имале само одређене генерације наших интелектуалаца, Институт није био затворен у националне и уже културне границе. Сасвим у складу с, каснијим термином речено, 'трансграничношћу' која је уписана у овај наш простор, одмах је имао међународни карактер и окупио водеће свјетске ауторитете за балкански простор, а уз име на нашем језику стајало је једнако – *Institut des Études balkaniques*, из чега је слиједило и континуирано објављивање радова у непроцењивом часопису *Revue internationale des études balkaniques* који је излазио при установи. Онако како су циљеве, програм и мисију поставили оснивачи, неколицина интелектуалаца и знатственика највише класе, Институт се бавио сустваном истраживањем цјелокупне прошлости балканског простора, од праповијести до модерног доба, с културом као центром свега. И заиста, невјеројатно је што је у неколико сљедећих година започето, а да није било несретних околности било би без сумње. Или како је један од оснивача много касније написао, у драматском тону: 'створено је једно дело које ће наживети нас смртнике и остати трајно у културној историји.' Наравно, Институт није био једино научна установа, како одмах даље пише исти оснивач: 'Преко балканског института радило се систематски и с много вере, на солидарности балканских народа и на њиховој бољој судбини и будућности.' Онако како се читатељ постави према овој реченици, горко, с осјећајем трагичности и разумијевања таквог идеала, или пак подсмјешљиво, о томе ће овисити свако даље (не)разумијевање ствари. И многошта друго још.

Како год, прича о Балканском институту и његово дјеловање првих шест година, једна је од најенигматичнијих и најпрегнантнијих, а готово сасвим неиспричаних поглавља наше културе. Будући да би нам за то требала читава књига, нека онда пречицом, кроз вишеструку, вишеслојну метафору двије личности, двојице водећих сарадника Института, тако покушамо назначити важност ове институције: та двојица су, нека се дозволи, 'Ленон и Макартни' наше савремене културне по-

Балканолошки институт у здању сану у Београду (фото: Балканолошки институт)

вијести – милан будимир и петар скок. Будимир, ингиениозни филолог, потпуно необична личност у сваком погледу, слијепи филозоф с мистичним ехом нечега староставно нашега и једнако тако потпуно античкога. Сачувани аудио-записи његових предавања на Београдском свеучилишту запањујуће су свједочанство томе: мало је појава које до данашњице збуњују као што је то умιο овај Крајишник, док тоном, темпом и нагласком звучи као наш добри бранко Ђопић, присно и тако народски, а уједно у наизгледној контрадикцији стила и садржаја, говори океански широким знањем, и референцама на десецима (!) страних језика, бескрајном, ренесансном ерудицијом приповиједом о хисторији Балкана и, како је он говорио, 'Југословенима' у антици. Петар Скок, с крајњег запада земље, од потомака жумберачких ускака, лингвист, господар ономастике, с Будимиром оснивач балканологије као знаности. И дакако, за писце и људе од језика, творац вјеројатно највољенијег лексикографског дјела уопће, недовршеног а ненадвладаног, непроцењивог 'Етимологијског рјечника хрватскога или српскога језика'.

Институт с таквим људима и идејама, настао у онаком времену и околностима, опстао је до фаталне 1941., кад га окупатори укидају. Занимљиво је да, за разлику од толиких других институција, у послјератној Југославији која је аргусовским оком мјерила што обновити од установа из Краљевине, Институт обновљен тек 1969., под промијењеним именом Балканолошки институт и кад је потпао под ингеренцију сану, гдје траје и дјелује до данас. Проблеми и дугогодишњи зазор спрам Института имају страховито комплексне разлоге и предхисторију. Главни разлог пак, јаснији је.

Балкански институт 1934. основали су људи знаности. Но, нужна финансијска, и (само) дијелом идејна подршка установа дошла је с другог мјеста. Новчану донацију послао је сам александар и карађорђевић. За који дан, 9. октобра, навршава се и точно деведесет година откако је краљ Југославије убијен у Марсеју.

Умјесто пребрзих и извјежбаних судова, умјесто подобних и конформних 'закључака' с једне, емоцијама управљаним реакцијама с друге стране границе, интелектуалци из наше заједнице, или макар оно што их је остало, имају прилику, сада први пут сасвим слободно, проучити ове догађаје, као што имају и прилику након тога смирено, разложно и без патроната ичијег размислити о томе свему. О импликацијама ова два догађаја, о њиховим везама, видљивим и скривеним, о личностима, припадностима, идеалима, посљедицама и околностима након свега, толико година касније. У људском животу деведесет година је старост. У друштвеном и културном животу у нас, деведесет година тек је назнака зрелости. ■

КАТАРИНА МИТРОВИЋ

Ми смо анксиозна и истраумирана генерација

Имамо психичких проблема, често идемо на терапије и не проналазимо алтернативне начине да се смиримо. Или, трагамо за миром који никако не можемо да досегнемо. Ми у нашој генерацији, на пример, јако тешко можемо да купимо стан, једино уколико га нисмо наследили

С тихови из збирке пјесама 'Утроба' капљу меланхолично и полако, 'у моје тело улазило је нешто, што је живело мој живот, скидало мог љубавника, писало моје песме, док сам се ја превртала у кревету, уплакана и попишана, мишљу о смрти и страхом да ћу бити заборављена.' Они припадају младој књижевници из Београда, катарини митровић. Осим ове њене збирке постоји још једна, 'Док чекам да прође', као и роман у стиху 'Немају све куће двориште', који се нашао у избору за нин-ову награду 2020. године. Њена драма 'Кидане' изабрана је као једна од пет најбољих на натјечају за најбољи регионални савремени ангажирани драмски текст 2016. године. Катарина Митровић бави се и сценаристиком, а њен најновији и врло хваљени роман 'Све добре барбике' говори о томе 'шта се дешава кад би требало да кренемо напред, а не можемо.'

Ваша књижевност, и поезија и проза, врло је животно стварна, егзистенцијално огољена и психолошки помало депресивна. Који је окидач за ваше писање и гдје су његови почеци?

Почеци мог писања сежу у моје најраније детињство, када сам почела да пишем дневнике и наставила сам да их пишем како сам расла. То је утицало и на мој каснији стил писања, који је некако увек у првом лицу, интиман је и говори о људима који су ту око мене и о свету у којем живимо. То су увек нека посматрања и самоанализе и тај начин се даље развијао. Али, данас имам потребу да проба нешто друго, да за мој нови роман 'Све добре барбике' можда не пишем из првог лица, из перспективе само једне особе, него из трећег лица, када стварност постаје пуно слојевитија и шира.

Како изгледа стварност, када се она гледа из романа 'Све добре барбике'?

Тај роман је написан из перспективе јунакиње која је помало истраумирана, немирна и депресивна и онда углавном и примећује суровије ствари на улици и људе са маргине, наркомане, проститут-

ке, бескућнике, некога ко је много тужан или јако агресиван или ко умире на улици... Моја јунакиња издваја ту 'лошу стварност' и тек понекад она осећа тренутке нежности. Ја волим да се шетам и дању и ноћу, волим да посматрам ствари око себе и за мене су такви људи инспиративни, јер се са таквим људима осећам блиском.

Људи са руба

Одакле долази блискост с људима с руба?

Судбине тих људи су тешке, вероватно и трагичне, али оно што је мени и инспиративно и охрабрујуће јесте што у њима и даље има воље за животом, за смехом, за шалом. Повремено волонтирам у 'Солидарној кухињи' и ту долазе по оброк различити људи у потреби, не само бескућници него и људи који не могу себи да обезбеде храну за живот. Када видите те људе, помислите како се они уопште ујутру пробуде и са каквом вољом крену у нови дан, али када видите захвалност и осмех на њиховом лицу, то мени даје неку веру и вољу за животом. Ти људи који долазе у јавну кухињу апсолутно су зависни од помоћи и добротe других људи и то ми даје наду у свет који је ипак спреман да окрене лице према људима са друштвеног дна. Леп је осећај када видиш да си помогао другоме. С обзиром на то да се јунакиња у мом роману бори са депресивним и суицидалним мислима, мислим да јој оптимизам, који проналазим на тим безнадежним местима, помаже да и она пронађе неку снагу у себи. Некако, мој закључак је да шта год да се деси, живот и даље траје.

Како бисте описали сензибилитет данашње генерације младих људи у Србији и у сусједству?

Мислим да сви ми осећамо одређени немир и несигурност и у тој нестабилности сви се ми препознајемо. Раније, у социјализму, када би се људи запослили у некој фирми, радили би тамо углавном до пензије. Ми то сада немамо. Људи данас често мењају послове, раде ствари за које нису

завршили факултете, запослени су у кол-центри-ма, тако да је несигурност део укупне атмосфере у којој живи моја генерација. У том смислу и љубавни односи су лабавији, па се онда и лакше разиђемо, разведемо или уопште и нисмо са неким у вези. За моју генерацију чак је и нормално да буде у неком односу који се не назива 'љубавна веза'. Данас, када са неким улазиш у везу, мораш унапред да се врло јасно договориш какав је то тип везе, јер се више ништа не подразумева...

Зашто је то тако?

Ми смо миленијалци, анксиозна и истраумирана генерација. Имамо психичких проблема, често идемо на терапије и не проналазимо алтернативне начине да се смиримо. Или, трагамо за миром који никако не можемо да досегнемо. Ми у нашој генерацији, на пример, јако тешко можемо да купимо стан, једино уколико га нисмо наследили. Ретко ко ће да узме кредит који треба да отплаћује 50 година, са ризиком да изгуби посао и слично. Можеш да будеш подстанар и да плаћаш кирију која је огромна и коју такође мораш да зарадиш. Где су онда друге ствари, задовољства и љубавни односи...

Парадоксално је да уз све егзистенцијалне проблеме данашње доба је вријеме неограничених избора. Људи врло брзо мијењају властите физиономије, политичке ставове, сексуалне оријентације, мјесто живота, професионалне интересе...

Све је то тачно и то је тако. Ништа није трајно, све је доступно, о свему се преговара и све се изабире. Зато данас постоји појам 'страх од пропуштања' и он је повезан са тим неограниченим изборима које људи имају и који су нам свакодневно доступни, на друштвеним мрежама, на пример, и другде. Желиш све, а не можеш све и то је, такође, фрустрирајуће. У ствари, не треба се обазирати на то шта смо све могли у току дана, а нисмо урадили. Превише брзо јуримо и мало тога остаје у нама.

Млада награђивана београдска књижевница и ауторица хваљеног романа 'Све добре барбике'

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Како данашња млада генерација дефинира свој властити идентитет?

Прво, бивајући на разним књижевним фестивалима у региону, јако ми је пријатно што се осећам врло блиско са људима моје генерације који долазе из разних крајева у нашем комшилuku. Ево рецимо у последња два месеца већ трећи пут идем у Хрватску, овог пута на књижевно вече у Старој Сушици у Горском котару, посвећено баш регионалној књижевности. Моја генерација уметника који се баве сличним послом данас се често налази заједно на истим местима и то нама свима јако прија. Била сам недавно у Сарајеву, ускоро треба да идем у Бања Луку и као што рекох срећем се са мени сличним људима. Исте нас муке муче, врло лако се разумемо и препознајемо и у неком тренутку више и не знамо сасвим тачно ко је ко и одакле је. Срећемо се, остављамо једни другима књиге на хотелским рецепцијама, дописујемо се, остављамо поруке преко пријатеља – и то ми се јако допада. Када сам била позвана као писац да неко време боравим у Холандији, тамо сам видела да су млади људи већ различитији од нас овде. У васпитању, образовању, у погледу на друштвени систем. На пример, они генерално верују у своје друштво, док смо ми према нашим друштвима јако критични.

Добре барбике

што вам је битно у земљи у којој сте рођени, дакле Србији, у којој и данас живите?

Битне су ми елементарне ствари: чист ваздух, храна коју једем и могућности живота који имам. Тренутно живим на релацији Београд – Обреновац, не дишем чист ваздух, гледам како се уништава природа, против сам ископавања литијума. Можда бих требала да идем негде другде да живим, али град је мој простор живота и зато морам да трпим и неке лоше ствари. Са друге стране, ја сам самостална уметница и кад одем негде другде, видим да људи који се баве истим послом као ја живе лепше и лагодније од мене. Мој књижевни рад не бих мењала за све паре овог света, него једино мислим да би овде код нас требало да постоје нормални услови за уметнике да би могли да стварају. Ми у нашој генерацији овде једни другима позајмљујемо

новац и стално смо под тензијом, јер морамо да радимо јако пуно споредних послова да би опстали.

што вас задржава да останете у Србији?

Моји разлози за останак у овој држави су само људи. Драги људи. Волела бих да одем негде на шест месеци и да упознајем нове крајеве, али тешко би ми било да проведем читав живот без људи које овде волим. Имам неке пријатеље који су се одселили у иностранство и неке друге који то планирају и ја их апсолутно разумем. Овде код нас су стално неки протести, ми смо на то навикли, сваке недеље су неке уличне демонстрације и стално имамо осећај, као сада ово око литијума и Рио Тинта, да водимо неку велику борбу. Још када сам имала пет година, у 90-има, мама ме је вукла на те протесте и из детињства сви имамо неке пиштаљке са тих протеста. То нас исцрпљује и већ нам је тога доста, а нисмо толико стари. Али,

Још када сам имала пет година, у 90-има, мама ме је вукла на протесте и из детињства сви имамо неке пиштаљке са тих протеста. То нас исцрпљује и већ нам је тога доста, а нисмо толико стари. Али, без обзира на све, ја остајем, јер ме за Србију као што рекох везују драги људи

без обзира на све, ја остајем, јер ме за Србију као што рекох везују драги људи.

Пишете и сценарије за тв серије. Ваш умјетнички нерв сигурно у том медију има што да каже, али с друге стране данас имамо хиперпродукцију тв серија, од којих многе нису најбоље квалитете. Што бисте ви рекли?

Да, када смо ми завршавали студије драматургије на београдском Факултету драмских уметности, наш професор нам је рекао: 'Ви сте златна генерација за писање сценарија за тв серије. Зашто ја нисам 30 година млађи?' Ја већ шест година пишем сценарије за тв серије и у почетку сам прихватила све понуде, зато да бих упознала тај медиј, да бих се научила занату и да бих зарадила новац за живот. То сам радила до једног тренутка када то више нисам могла, јер сам напосто у том послу прегорела. Радила сам за друге, често ми се ти сценарији нису свиђали и нисам могла да стојим иза њих и све ме је то јако исцрпљивало. Интересантно је да и новац који зарадите на нечему што не волите, он само одлази од вас, јер немате осећај да сте направили нешто у шта верујете.

И што сте онда учинили?

Морала сам да станем, подвучем црту и да размислим шта желим да радим, колико, на који начин и како ћу да зарадим новац за живот. Одлучила сам да будем радикална и да изгурам заиста нешто у шта верујем, па сам тако написала и роман 'Све добре барбике' и кренула да направим властиту серију. Дакле, сада радим на серији која се зове 'Нема ње', коју волим и коју бих назвала мојим ауторским пројектом, заједно са мојим колегама и пријатељима, владимиром Тадићем и исидором Веселиновићем. Желимо да то буде нешто наше: они ће да режирају, ја пишем сценарио, а средства смо добили на једном европском конкурс. Човек мора да жртвује властиту егзистенцијалну удобност и сигурност ако стварно хоће нешто да постигне. Схватила сам и почела у то да верујем, да ако одлучиш да будеш храбар и да се бориш за властиту ствар, уз све различите тешкоће, живот ће ти пружити ту шансу. Ја сам видела доста ружних ствари, али ја заиста верујем у живот, у људе и у нешто добро што постоји у свима нама. ■

Крај легенде о Балканској улици

Легенда о Балканској улици је настајала деценијама. Типичан дошљак у Београд, стигао било аутобусом, било возом, њом се пењао према величанственим Теразијама. Нове дошљаке чекаће друкчије улице

Познати Андрићев текст о Сарајеву, текст који се обично памти по прве двије реченице ('То је град. У сваком смислу те речи.') завршава се овако: 'У посредном, руменом одблеску већ скривеног сунца беласа се дим фабричких димњака и наслућују кровови нових насеља. Тамо нови људи нових нараштаја овог старог града зидају и граде ново. Споро и мучно, јер споро и мучно се остварују велике ствари, биће тамо доле у равници савладана прошлост, превазиђена историја. Испод те на око девичанске равнице почивају у богатим наслагама трагови преисторијских насеља, мозаици и миљокази римске епохе и новац и оружје средњовековне Босне, а на њој се граде фабрике и станови и помаљају облици новог живота. Помаљају се споро и мучно, али сигурно, по неумитним законима друштвеног развика. И у које год доба дана и са кога год узвишења баците поглед на Сарајево, увек и нехотице помислите исто. То је град. Град

који и дотрајава и умире, и у исто време се рађа и преображава.'

Ово је један од успјелијих текстова из Андрићеве фазе коју бисмо могли прозвати оптимистичко-социјалистичком, текстова у којима он пише о успјесима и подвизима нове власти након 1945. године. Тај текст ми се посљедњих недеља мота по глави док се, ево, управо завршава једно поглавље дотрајавања и умирања једног дијела Београда, оног истог који се у исто вријеме рађа и преображава. Мислим, наравно, на потез око Савамале, гдје су се деценијама налазиле главне аутобуска и жељезничка станица, потезу који је милионима путника одредио прву слику Београда.

Жељезничка станица је већ дуго пресељена на локацију Прокоп, изван центра града, недалеко од Куће цвијећа, која је у посљедње вријеме, такође поново, у центру пажње медија, а због иницијативе градоначелника шапића о измјештању

титових посмртних остатака. Исти тај Шапић ових дана довршава селидбу кључних дијелова међуградске и међудржавне саобраћајне инфраструктуре из центра ка периферији.

За разлику од жељезничке, Београдска аутобуска станица посљедњег септембарског викенда 2024. премјештена је на Нови Београд, тачније у Блок 42. У близини ње се налази жељезничка станица Нови Београд, друга по важности жељезничка станица у главном граду. Како ствари стоје, управо ту би у блиској будућности, негдје до 2027. године, могао да настане нови типични уводни приказ за скоро све новопечене дошљаке у Београд. Наиме, ни нова главна аутобуска ни жељезничка станица Нови Београд још немају станичне зграде. То овдје није преседан. И станица на Прокопу је годинама била без зграде.

Легенда о Балканској улици је настајала деценијама. Типичан дошљак у Београд, стигао било аутобусом било возом, њом се пењао према Теразијама. Нове дошљаке чекаће друкчије улице. Актуелне сервисне информације кажу како се до нове аутобуске станице може доћи трамвајима 7, 9, 11 и 13 који стају код ње и аутобуским линијама 85, 89, 94, 95, 600, Е6, као и аутобусима 60, 60Л, 67, 93 и ЕКОТ.

Са нове аутобуске станице, неће бити баш природно упућивати се пјешице било камо. Прича о Балканској улици којом се путник намјерник пење на величанствене Теразије остаће у прошлости. Наравно, Београд је, такође, град који и дотрајава и умире, и у исто вријеме се рађа и преображава, град чија је магија трајна, али ће, изгледа, форме те магије бивати понешто друкчије. Уосталом, и цио крај у коме се до прије који дан налазила Београдска аутобуска станица много је друкчији него раније. Неупућен путник намјерник данас можда уопште и не би кренуо према центру, можда би претпоставио да је прави 'центар' у насељу Београд на води.

Углавном, једна ера се очигледно завршава. Власт вишеструко најављује да ће експо планиран за 2027. означити почетак неке нове ере. У тај контекст не спада само премјештање аутобуске и жељезничке станице, него и цијели низ инфраструктурних промјена, од планираног пребацивања Сајма у Сурчин преко рушења старих и изградње нових мостова до прокопавања тунела који би у теорији разбио саобраћајне гужве у центру јер би аутомобили улазили у подземни простор негдје уз обалу Саве, а враћали се на површину непосредно прије Панчевачког моста на Дунаву.

Наравно, праву саобраћајну 'ренесансу' могао би да испуни једино метро, међутим, мада се и о њему увелико прича, то је сувише велики пројекат да би се завршетак могао очекивати прије 2027. године, а интервали изборних циклуса ипак су најзахвалнији за обећања владајућих.

У наредним годинама, вјероватно и деценијама, биће носталгије за старим стањем, али и ново стање ће неким новим клинцима са проласком времена, по инерцији, постати старо. Београђани воле да памте старе локације неких објеката, чак и кад је ријеч о тако баналним структурама као што су супермаркети. Читав један квартал до дана данашњег се полуслужбено зове Стари Меркатор, јер је словеначки велетрговац ту направио свој први шопинг центар прије него га је преслио.

У том смислу, лирска и урбано-митолошка седиментација која прати Балканску улицу неће тек тако нестати. Као што ни Скадарлија у пракси више није оно што је некад била, у митологији јесте, а у Србији и Београду митологија се традиционално прелива у стварност. И сасвим ми је лако замислити да за коју годину неки младац међуградским аутобусом стигне до Блока 42, отамо градским пријевозом до старе жељезничке станице, а затим с кофером на точкиће, корак по корак, овјери калдрму Балканске улице. ■

Споменик Стефану Немањи на Савском тргу, пред бившом Београдском аутобуском станицом (фото: Борислав Здриња/ZIRA PHOTO/ATAIMAGES)

Селидба Београдске аутобуске станице на Нови Београд

пише Мухарем Баздуљ

Споменик Твртку I
Котроманићу на највећем
кружном току у Бањалуци
(фото: Дејан Ракита/PIXSELL)

Бањалука
добила
споменике
бана Кулина и
Твртка I

пише
Жарко
Марковић

Борба за владаре

Заслуге за подизање споменика средњовјековним босанским владарима понијела је актуелна градска администрација са градоначелником Драшком Станивуковићем на челу. Он тврди да је овим потезима Бањалука одала почаст српским владарима Босне

За кратко вријеме, у року од мјесец дана, Бањалука је добила два нова споменика чија је изградња изазвала низ реакција не само у овом граду. На платоу поред Народног позоришта прво је откривен споменик бану кулину, да би прије неколико дана, у самом финишу предизборне кампање, унутар новосаграђене кружне раскрснице, недалеко од џамије Ферхадија, у строгом центру града, био откривен и споменик краљу твртку I котроманићу о чијој се историјској улози и поријеклу у БиХ већ мјесецима воде полемике.

Заслуге за подизање споменика средњовјековним босанским владарима понијела је актуелна градска администрација са градоначелником Драшком Станивуковићем на челу. Он тврди да је овим потезима Бањалука одала почаст српским владарима Босне. 'Неки тенденциозно покушавају да кажу да се спомеником Твртку I Котроманићу враћају неки босански коријени, а управо супротно томе, на овај начин БиХ и Репу-

блици Српској дајемо српски карактер, јер је ријеч о српском владару, који је крунисан у Милешеву по обреду Немањића и који носи титуларно име Стефан. Одрећи се Твртка, значило би да се одричемо себе, што ми као народ свакако нисмо спремни. Поставити споменик Твртку I Котроманићу значи поставити темељ српске историје, културе и традиције у епицентар Бањалуке', поручио је Станивуковић на церемонији откривања споменика Твртку I.

Што се бана Кулина тиче, најважнији аргумент је да је његова чувена Повеља започета ријечима 'У име Оца и Сина и Светог Духа' што, по наводима из градске управе, такође потврђује да је ријеч о српском владару. Бањалука је тако на потезу од неколико стотина метара, у вријеме када бије политичку битку за што већу аутономију у односу на БиХ, добила споменике двојици босанских владара о чијем дјеловању се и данас испредају бројне контроверзе.

Није све то могло проћи и без реакција из цијелог региона, а међу првима се јавила одлазећа градоначелница Сарајева вењаминка Карић, која је прије годину дана, подсјетимо, под окриљем ноћи, поставила споменик краљу Твртку у Сарајеву.

Она је била прилично жестока у реакцији на рачун бањалучког колеге са којим је на почетку мандата, подсјетимо, успостављала добре везе и слала оптимистичне поруке.

'И Кулин и Твртко су босански владари, банови и краљеви. Знају то сви. Кад се магла политикантских спинова и лажи разиђе, остаће само споменици великим босанским владарима у нашој шехер Бањалуци', навела је Карићева називајући Станивуковића 'средњошколцем' алудирајући на чињеницу да градоначелник Бањалуке није завршио факултет.

Реакција не недостаје ни у Бањалуци. Предсједник Српске милорад додик оцијенио је, не спорећи тезу да су бан Кулин и Твртко I били српски владари, да је погрешан начин на који су подигнути ти споменици. 'Не може се то радити на тај начин. Ту мора да буде општа јавна и научна расправа о томе и да буде производ, прије свега, стручности. Наравно, не треба се одрицати личности из историје, али можете направити озбиљну штету ако то не спроведете на прави начин и ако то нема стручну историјску верификацију. Ту не смије бити политизације. На тај начин само скрнавите историјске чињенице', оцијенио је Додик. А затим је најавио нови пројекат – изградњу споменика краљу Петру и Карађорђевићу, и то на локацији гдје је данас једна од најпрометнијих раскрсница у граду. Додик је најавио да ће ту бити саграђен кружни ток и унутар њега бити постављен споменик краљу Петру. За тај подухват биће потребно, додао је, двије до три године.

Чињеница да Бањалука нема споменик краљу Петру, чија је војска 1918. године ослободила град од Аустроугарске, један је од кључних аргумената противника величања босанских владара у највећем граду Српске.

Дио интелектуалаца сматра да подизањем ових споменика Бањалука 'постаје више босанска, а мање српска' и да креатори цијеле приче нису довољно водили рачуна о политичким тежњама бана Кулина и Твртка I, које су се најприје огледале у идејама о стварању јаче, самосталне и независне босанске државе, што се коси са данашњим политичким настојањима српског народа. Они брзоплету изградњу ових споменика сматрају врло опасним поигравањем, па иду и нешто даље у историју питајући се да ли су се бројни устаници и борци за слободу, како против Турака, тако и против Аустроугара уопште позивали на бана Кулина и Твртка I или на неке друге, искључиво српске владаре.

У супротном интелектуалном табору, међутим, не базирају се на те опаске и наглашавају да су ови споменици били потребни граду као његов идентитетски знак и доказ да је 'Босна српска земља'. 'Преко ових знамења враћамо се коријенима, који имају српски карактер. Овај споменик симболизује разлистивање историје и исправљање неправде', казао је универзитетски професор душко певуља на свечаности откривања споменика Твртку I Котроманићу.

И док о средњовјековној историји постоји огромна доза неслагања не само у односима Срба и Бошњака у БиХ, него и унутар српског корпуса, у току су завршни радови на још једном споменику у Бањалуци. Неколико метара од Банског двора и Храма Христа Спаситеља при крају је изградња централног спомен-обилежја за све српске војнике и цивиле који су страдали током рата 1992–1995. На срамоту свих који су владали Републиком Српском од краја рата до данас, тај споменик биће подигнут тек три деценије након завршетка ратних сукоба. Иако су и изградњу тог здања пратиле полемике, на крају је јединство ипак превагнуло. ■

SRPSKO PRIVREDNO DRUŠTVO PRIVREDNIK

Odlukom Upravnog odbora od 18.9.2024. godine Srpsko privredno društvo „Privrednik” raspisuje:

NATJEČAJ

za dodjelu stipendija srednjoškolcima i studentima za školsku/akademsku godinu 2024./25. iz Fonda „Vladimir Matijević”

Pravo sudjelovanja na natječaju za dodjelu stipendija imaju srednjoškolci i studenti koji ispunjavaju sljedeće uvjete:

- da su državljani Republike Hrvatske;
- da pohađaju srednju školu ili fakultet na teritoriji Republike Hrvatske;
- da prosjek ocjena svih predmeta završenog razreda srednje škole (ili osmog razreda osnovne škole) iznosi najmanje 3,5 (uključujući i maturu ako su upisali prvu godinu studija);
- da prosjek ocjena svih položenih ispita tokom studija iznosi najmanje 3,0 (ako upisuje više godine studija);
- da studenti nemaju više od 25 godina (ne važi za kandidate na doktorskim studijama).

Dokumenti koje treba dostaviti:

- prijavni obrazac (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- motivacijsko pismo s kratkim životopisom;
- uvjerenje o redovitom upisu u srednju školu za učenike odnosno na visoko učilište (s naznakom smjera ili studijske grupe) za studente;
- za studente potvrda fakulteta o prosjeku ocjena, odnosno ovjerena fotokopija indeksa iz koje su vidljive ocjene položenih ispita (ako je upisao prvu godinu fotokopija svjedodžbe završnog razreda i mature);
- za učenike fotokopija svjedodžbe završenog razreda (ako upisuje prvi razred – fotokopija svjedodžbe završnog razreda osnovne škole);
- izjava kandidata da ne prima ni jednu drugu stipendiju (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- fotokopija domovnice;
- izjava o broju članova zajedničkog domaćinstva (preuzeti na: www.privrednik.hr);
- uvjerenje fakulteta o statusu redovnog studenta člana zajedničkog domaćinstva (ukoliko zajedničko domaćinstvo ima takvog člana);
- potvrda poslodavca o prosjeku plaće za posljednjih 6 (šest) mjeseci prije raspisivanja natječaja, za sve članove domaćinstva koji su u radnom odnosu;
- fotokopija potvrde centra za socijalnu skrb za korisnika stalne novčane pomoći;
- fotokopija potvrde Porezne uprave o visini dohotka u godini prije raspisivanja natječaja za sve članove kućanstva;
- potvrda Zavoda za zapošljavanje (ukoliko je netko od članova domaćinstva nezaposlen);
- izjava za djecu i omladinu bez jednog ili oba roditelja, djecu ili omladinu poginulih i nestalih, te za djecu i omladinu samohranih majki i očeva;
- izjava kandidata o davanju suglasnosti za korištenje osobnih podataka (preuzeti na: www.privrednik.hr)

Natječaj je otvoren od 23.9. do 14.10. 2024. godine.

Odluku o dodjeli stipendija donijet će Upravni odbor na temelju Pravilnika o stipendiranju učenika i studenata putem „Privrednikovih” fondova i Kriterija i mjerila za stipendiranje učenika i studenata putem Fonda „Vladimir Matijević” u roku od 30 dana od dana zatvaranja natječaja.

Prijave dostaviti na adresu:

SPD PRIVREDNIK
(za Fond „Vladimir Matijević“)
Preradovićeva 18, 10000 ZAGREB

Odlukom Upravnog odbora od 18.9.2024. godine Srpsko privredno društvo „Privrednik” raspisuje:

NATJEČAJ

za dodjelu stipendija odličnim studentima za akademsku godinu 2024./25. iz Fonda „Ivana Vujnović”

Pravo sudjelovanja na natječaju za dodjelu stipendija imaju studenti koji ispunjavaju sljedeće uvjete: da su državljani Republike Hrvatske;

- da su državljani Republike Hrvatske;
- da pohađaju fakultet na teritoriji Republike Hrvatske;
- da upisuju najmanje drugu godinu osnovnih studija;
- da prosjek ocjena svih položenih ispita tokom studija iznosi najmanje 4,2.

Dokumenti koje treba dostaviti:

- prijavni obrazac (preuzeti na: www.privrednik.hr)
- motivacijsko pismo i kratki životopis;
- uvjerenje o redovitom upisu u narednu godinu studija s naznakom smjera ili studijske grupe;
- potvrda fakulteta o prosjeku ocjena;
- izjava stipendiste da ne prima ni jednu drugu stipendiju (preuzeti na: www.privrednik.hr)
- fotokopija domovnice;
- fotokopija potvrde ovlaštene ustanove o poznavanju stranog jezika;
- fotokopija svih dobivenih nagrada i priznanja;
- izjava stipendiste o davanju suglasnosti za korištenje osobnih podataka (preuzeti na: www.privrednik.hr)

Nakon zatvaranja natječaja s kandidatima koji ispunjavaju uvjete određene natječajem obavlja se intervju kojeg vodi Odbor za stipendiranje.

Natječaj je otvoren od 23.9. do 14.10.2024. godine.

Odluku o dodjeli stipendija donijet će Upravni odbor na temelju Pravilnika o stipendiranju učenika i studenata putem „Privrednikovih” fondova i Kriterija i mjerila za stipendiranje odličnog studenta putem Fonda „Ivana Vujnović” u roku od 30 dana od dana zatvaranja natječaja.

Prijave dostaviti na adresu:

SPD PRIVREDNIK
(za Fond „Ivana Vujnović“)
Preradovićeva 18, 10000 ZAGREB

Predana dokumentacija ostaje u arhivi Srpskog privrednog društva „Privrednik” i ne vraća se podnosiocima.

Sve informacije o Natječaju možete dobiti upitom na e-mail ured@privrednik.hr ili pozivom na broj 01/ 485-44-78 od 10 do 13 sati svakog radnog dana tokom trajanja natječaja.

ИНФОРМАТОР

Одавање почести оснивачу Фрањи Старчевићу

Тридесета годишњица Школе мира

Судионици су посјетили најважније локације у Мркопљу, везане уз рад Школе мира и њезиног оснивача Фрању Старчевића (1923. – 2011.)

ПРОТЕКЛЕ суботе у Мркопљу су обиљежени Међународни дан мира и 30. обљетница од оснотка Школе мира у Горском котару. У организацији те уз подршку Иницијативе младих за људска права – Хрватска, Приморско-горанске жупаније, Општине Мркопаљ, Ош Мркопаљ, Центра за студије мира и конфликта Свеучилишта у Ријечи те грађана Мркопља одржана је спомен шетња 'Путем горанских мировњака: 30 година Школе мира у Горском котару'. Судионици су посјетили најважније локације у Мркопљу, а које су везане уз рад Школе мира и њезиног оснивача Фрању Старчевића (1923. – 2011.). Програм је започео у Ош Мркопаљ пригодним говорима, а присутнима се обратио и замјеник жупана ПГЖ ПЕТАР МАМУЛА који је нагласио важност ове иницијативе.

— У тим турбулентним временима када су се неке ствари преламале није било једноставно сачувати мир на цијелом подручју, али смо то успјели. Ја сам тада био 13-годишње дијете у обитељи човјека који је сурађивао с Фрањом Старчевићем, а који се на подручју Врбовског залагао за мир и успио постићи да на нашем подручју не буде проливена крв, што је врло велика хипотека коју данас премало користимо – казао је Мамула.

Представница Иницијативе младих за људска права СЕНА ШИМЕК уручила је равнатељу ДРАГУТИНУ ЦРНИЋУ и ученицима ОШ Мркопаљ спомен-плочу за коју је нагласила да ће служити не само у сјећање на дјеловање Школе мира, већ и као стални посјетник младим генерацијама да су алтернативе ратном вихору увијек могуће, само у њих треба вјеровати и у њима устрајати. О повијести и важности Школе мира говорила је ВАЛЕНТИНА ОТМАЧИЋ из Центра за студије мира и конфликта, а ИВА ЗЕНЗЕРОВИЋ ШЛОСЕР, некадашња водитељица радионица у Школи мира, испред Центра за мировне студије, представила је налазе истраживања полазница Мировних студија које су за тему свога завршног рада на студијима одабрале Школу мира.

— Њима је било битно како се на потицај малог броја људи, међу којима је био и Фрањо, заједница успјела окупити око једне изразито важне приче у том тренутку те у направили тај први корак да се очува мир и задржи комуникација, да се прича даље шири на и кроз образовање – истакнула је Зензеровић Шлосер.

У склопу шетње судионици су посјетили кућу у којој је до смрти 2011. године живио Фрањо Старчевић, а гдје је НАДА ГЛАД, ауторица књиге 'Горански мировни' говорила о Фрањином животу те њиховом пријатељству. Посјећен је и гроб Фрање Старчевића на којем су запаљени лампиони те положена 31 ружа – 30 ружа за протеклих 30 година те још једна за будућност, а говор о важности сјећања на животно дјело Старчевића одржала је Шимек испред Иницијативе младих за људска права. У Кући под Челимбашом гдје је некоћ била Школа мира заинтересирани су имали прилику разговарати с бившим полазницима и полазницама о сјећањима те утјецају на каснији живот, а представљен је и часопис 'БВЦ' који је пратио рад Школе. Шетња је закључена у Ош Мркопаљ гдје су ученици извели химну Школе мира те разговором о наставку

рада на јачању видљивости Школе мира и новим активностима којима ће бити промовиране исте вриједности.

■ Катарина Бошњак

Окупили Далмацију

ВСНМ Сплитско-далматинске жупаније наставља активности у изградњи водовода, електричне мреже и асфалтирања

СВЕЧАНОМ сједницом на којој су заслужнима додијељена признања, ВСНМ Сплитско-далматинске жупаније 24. септембра обиљежило је Малу Госпојину, Дан и славу Вијећа. Послије минуте шутње преминулим вијећницима Душану Стојанцу и Милану Боровићу, скупу су се у име Жупаније и Жупанијске координације националних мањина обратили ЈОСИП МАТКОВИЋ

Признање је добила и заступница СДСС-а Ања Шимпрага

и Кадрo Кулашин, док је у име српске заједнице говорио БОРИСЛАВ ШАРИЋ, председник ВСНМ-а Шибенско-книнске жупаније.

Домаћин и председник Вијећа БОЖИДАР СИМИЋ поднио је извјештај о раду за период од јануара до септембра ове године у којем је навео бројне активности, посебно оне везане за рјешавање комуналних проблема, помоћи повратницима, социјалних активности те културних садржаја.

— Имали смо значајан допринос око изградње водовода у селу Сушци у општини Дицмо које је у фебруару добило воду, као и око пројекта асфалтирања путева по насељима у општини Отишић који се наставља Повратницима смо помагали у прикупљању документације везане уз објекте, били смо активни око наставка електрификације појединих домаћинстава, а дјеци смо подијелили пакете с цртанкама и цртаћим прибором. Љетос су код нас гостовали чланови куд-а из Крагујевца, а крајем августа и ансамбл Дунавске зоре. Оба гостовања изазвала су велик интерес публике. Битно је да смо у сталном контакту с јединицама локалне самоуправе у циљу побољшања положаја, а ускоро крећемо у планирање пројекта за 2025. годину – рекао нам је Симић након скупа. Захвалницу Вијећа добио је Предраг Кнежевић за рад на јачању и изградњи институција, док је заступница Ања Шимпрага добила признање за велики допринос развоју српских организација и изузетној сурадњи са Вијећем. Свечаном догађају у ресторану Аркада, уз вијећнике су присуствовали бројни гости, од представника жупаније, спц-а, других вијећа, јединица локалне самоуправе, националних мањина и саба рх. 'Окупили смо цијелу Далмацију', казао нам је Симић. Сам црквени празник обиљежен је 21. септембра у капели Св. Саве у Сплиту литургијом коју је служио протојереј Милан Кадијевић.

■ Ненад Јовановић

Од проје до ракије

Богата културно-умјетничка традиција била је приказана на Данима националних мањина у Загребу

ЗАДЊЕГ септембарског викенда у централном загребачком парку Зрињевац одржани су већ традиционални, 11. по реду Дани националних мањина у Граду Загребу. Манифестација коју организира Координација вијећа и представника националних мањина Града Загреба била је прилика да се 16 мањина које дјелују у граду, 29. септембра представе културно-умјетничким програмом, издаваштвом, аутохтоним јелима и пићима.

— У вријеме кад је у нашој ближој и даљој околици толико трвења, сукоба и неразумијевања, ми овдје славио нешто су-

ИНФОРМАТОР

куд Мославина, скл Просвјета подбор Гарешница

протно: славимо јединство. Богата културно-умјетничка традиција показује како Загреб живи мултикултуралност и разноликост. Овај град градили су припадници разних нација, од Ленуција и Болеа до Виктора Ковачића. Загреб је калейдоскоп различитости који славимо и јако је важно да смо дио тога – рекао је замјеник градоначелника Лука Корлает. Предсједник Савјета за националне мањине рх Тибор Варга нагласио је улогу у суфинансирању културне аутономије мањина.

— Финансирамо преко 1200 програма диљем Хрватске, пратимо бројне манифестације на којима се упознајемо с традицијом мањина, поготово кроз кухиње које се прожимају стољећима. Овај облик манифестације је хвалевриједан и циљ јој је да зближава већинско становништво с националним мањинама – истакнуо је. Предсједник Координације вијећа и представника националних мањина Загреба Армин Хоцић позвао је присутне да као и сваке године, уживају у плесовима, пјесмама и гастрономским делицијама.

— Све мањине које су се представиле уложиле су пуно труда да им понуда јела и пића буде што квалитетнија. Ми смо припремили традиционално јело – крух с машу и паприком, а како сваке године кухамо нешто у котлу, позвали смо наше сународњаке из Капошвара да нам припреме фиш паприкаш. Припремили су 80-ак порција – рекла је Марта Џеба из мађарског културног друштва Ади Ендре, послужујући госте. Чекало се и пред ромским штандом, на чешком су припремали попечке од крumpира до краја манифестације, као и њихове комшије на словачком штанду. Највећа навала ипак је била на српском.

— Припремили смо сира и месних нарезака с Кордуна, Баније и истока земље за око 250 до 300 порција те око 30 килограма колача, а било је проје, ушгипака и ракије – рекла је Нада Комљеновић, чланица вснм-а Града Загреба. Велику пажњу изазвао је наступ пјевачких и плесачких група, од Албанаца и Бошњака до Црногораца и Русина, чему је претходила смотра народних ношњи. Српску заједницу су ове године представљали фолклорашки куд-а Мославина из гарешничког подбора Просвјете под водством Зорана Блануше. Њихове су брзе игре из Врањског поља натјерале присутне на аплауз. Осим храном и фолклором, Пољаци су се представили умијећем прављења накита од папира у чему је учествовало више дјеце која

полазе дјечји вртић и основношколску наставу по моделу Ц на пољском језику.

■ Н. Ј.

Усвојен програм

На седници Координације националних мањина Вуковарско-сремске жупаније усвојен је план рада за идућу годину

КООРДИНАЦИЈА већа и представника националних мањина Вуковарско-сремске жупаније на седници у Вуковару усвојила је план и програм рада за идућу годину, у којем су, према речима председника СВЕТИСЛАВА МИКЕРЕВИЋА, садржани већ уходяћи пројекти.

— Уз постојеће програме, који су већ препознатљиви на подручју деловања Координације, увели смо неке новине попут Дана материнског језика, који се сваке године обележава 21. фебруара – најавио је председник Координације националних мањина. Истакао је добру сарадњу са жупанијским властима на помоћи у припреми и реализацији активности попут прославе Дана националних мањина али и жупанијској Развојној агенцији с којом су припремали пројекат, који је требао да повеже мањинске заједнице с обе стране Дунава, али из процедуралних разлога није заживео у пракси, те припремљен чека нове конкурсе на које би могао да буде аплициран. Седници Координације присуствовао је замјеник жупана из реда српске заједнице СРЋАН ЈЕРЕМИЋ похваливши рад Координације и подсетивши да Жупанија у континуитету прати рад већа и представника националних мањина.

— Тако ће у будућу за идућу годину бити уврштена ставка финансирања њиховог рада уз тенденцију повећања финансијских средстава што би побољшало и олакшало реализацију програма националних мањина на истоку Хрватске – најавио је Јеремић. Нагласио је могућност пријављивања пројеката већа и представника мањина на Јавни позив за финансирање у култури те позвао мањинце да искористе могућност остваривања материјалних средстава и тим путем.

Седница Координације

Координацију националних мањина Вуковарско-сремске жупаније чине представници и председници већа српске, украјинске, русинске, мађарске, словачке, немачке, бошњачке и албанске националне мањине. Према статуту, улога им је да током године одрже минимално четири седнице на којима, уз усвајање годишњих планова и програма, анализирају стање мањинских права и обавеза.

■ Сенка Недељковић

Завршени Бранкови дани

Културно-духовна манифестација обухватила је и ове године неколико програмских целина

ОВОГОДИШЊА, 18. по реду манифестација 'Бранкови дани у Вуковару', посвећена српском песнику романиста БРАНКУ РАДИЧЕВИЋУ, одржана је у периоду од 15. до 29. септембра и обухватила је низ културних и духовних садржаја.

— Манифестација је значајна тим више јер је прерано преминули српски песник био везан за Вуковар, с обзиром да му је мајка Ружица Радичевић била пореклом из Вуковара, а посебно је волео да долази на извор Добру воду, где је створио неке од својих најлепших песама – нагласио је председник Организационог одбора манифестације, протојереј ставрофор Миљен Илић, старшина храма Преподобне матере Параскеве на Доброј води. Нагласио је да је циљ чувати успомену на великог песника који је задужио српски народ својим литерарним изражајем, у свом кратком али богатом животу.

Овогодишњи програм већ традиционално је предвидео интегрисане радне дане ученика основних и средњих школа, тзв. Отворени час за средњошколце те музички програм 'Кроз песму и игру'. Последњи програмски дан, приликом свечаности затварања сада већ пунолетне манифестације, окупио је највећи број, учесника и публике.

— Посебно је важно пренети љубав на младе када су овакве манифестације у питању. То је залог за будућност. Видели сте да су у програму вртића и школа теме актуелне, живе и битне за садашњост и будућност – рекао је протојереј-ставрофор Илић. Сваке године од почетка манифестације, ученици основних и средњих школа имају могућност да конкуришу за најбољи литерарни односно ликовни рад у оквиру конкурса 'Ружица Радичевић' и 'Мина Караџић'. У склопу поменутог манифестације одржава се и наградни конкурс за ликовни и литерарни рад у којима се ученици награђују. На истом су учествовали ученици са подручја Вуковарско-сремске и Осјечко-барањске жупаније, који наставу похађају на српском језику и

Отац Миљен је уручио награде ученицама

ћириличном писму. Теме су биле на стихове Бранкових песама.

— Мој рад је био на тему стихова 'Мани се туђа света, код куће је, веруј боље' и у њему сам писала како треба сачувати своје корене, јер уколико их ми не сачувамо, неће нико други и ту љубав треба да преносимо са колена на колена. Колико год да нам се чини да је у свету можда лепше, најлепше је бити међу својима – рекла је победница конкурса Дуња Стопарић, ученица трећег разреда вуковарске Гимназије, чији се радови већ трећу годину налазе међу награђенима. У конкуренцији ликовног стваралаштва награђена Милица Вукосављевић, ученица другог разреда Школе за примењене уметности и дизајн из Осиека, сликала је на тему 'Ао свете, мио и премио, красно ли те Вишњи удесио' док је такође награђена гимназијалка Вања Никић сликала на тему 'Де си душо де си рано?'

Програм затварања манифестације употпуњен је наступом деце из Дечјег вртића Вуковар 2, рецитатора Основне школе Драгутин Тадијановић из Вуковара и Основне школе Матко Вуковић из Суботице. У музичком делу наступили су чланови Вуковарског српског певачког друштва Јавор и чланице Плесне групе Венера.

■ С. Недељковић

Мина за клавиром

Вуковарска пијанисткиња Мина Гуја Ждињак је одсвирала дела познатих композитора

МЛАДА вуковарска уметница Мина Гуја Ждињак, апсолвенткиња клавира на Музичкој академији у Загребу, одржала је 20. септембра несвакидашњи концерт у Српском дому у Вуковару. Изводећи дела ЛУДВИГА ВАН БЕТОВЕНА, ФРЕДЕРИКА ШОПЕНА, ЕРИКА САТИЈА, АЛЕКСАНДРА СКРЈАБИНА и других композитора, изазвала је овације поштовалаца класичне музике. Био је то њен први солистички концерт у Српском дому, а наступ пред домаћом публиком и онима који је познају, за мла-

Концерт у вуковарском Српском дому

ду пијанисткињу представљао је посебан изазов.

— С обзиром да је ово мој први самостални концерт у Српском дому, осећала имала сам малу, али позитивну трему. Људи ме овде познају и самим тим је осећај другачији. Извођење дела великих композитора представља велику одговорност и захтева много времена проведеног у вежбању свих детаља који чине композиције – рекла је Мина откривши нам да љубав према класичној музици гаји од најранијег детињства. Уписала је прво основну музичку школу, потом средњу, а на крају је, захваљујући таленту али и неизоставном труду, успела да се упише на Академију у Загребу.

— Музика је моја сигурна кућа, у коју се склањам ма какав да је дан иза мене – истакла је млада пијанисткиња. Музичирање на клавиру за Мину је начин да изрази најдубље емоције без речи па каже да је инструмент музичару најбољи друг који га никад неће изневерити. На питање зашто се одлучила баш за клавир, одговорила нам је да је пресудан био Погорелићев концерт за клавир и оркестар у Б-молу Чајковског.

— Тренутно сам апсолвенткиња на Музичкој академији у Загребу, а након дипломе коју очекујем ове зиме, бићу и званично професионална музичарка. Вежбање не подразумева свирање целе композиције, више се ради о упорном понављању и усавршавању одређених деоница, некад по двадесет и више пута, тако да то некоме можда може да буде иритантно, али никада због тога нисам имала никаквих проблема – рекла је Мина. Између одсвираних композиција публици је на интересантан начин представила ауторе или специфичне околности у којима су дела настала. Међу бројним композицијама нашле су се и поједине, публици можда више познате из појединих филмова.

— Аплауз на крају је за нас највећи поклон и све недоумице нестану када вас публика награди за уложени труд. Најважније је да све урадимо онако како смо замислили, а ако се догоди и нека грешка то је само потврда да смо ипак људи, а не роботи – закључила је ова млада пијанисткиња, која одавно предаје у једној приватној школи, а слободно време употпуњава плесним радионицама, на којима младе и старе учи покретима популарне баћате. Концертом Мине Гује Ждињак, Српски дом је након летње паузе наставио с програмским садржајима.

— Организација програма попут овог је нешто што планирамо да радимо и убудуће. Желимо да промовишемо и афирмишемо наше младе уметнике када је у питању музика, али и друге гране уметности – рекао је директор Српског дома Небојша Видовић.

■ С. Н.

Далеко од учтивог

Сви користимо псовке, а ја често 'нафилујем', каже Сека Саблић о представи 'Лажљивица' коју је с Горицом Поповић одиграла у Ријечи и Карловцу

ПРЕСТАВА 'Лажљивица' београдског Атељеа 212 овог је пonedјељка гостовала у распроданом ријечком Хрватском културном дому на Сушаку, а наредног дана у Градском казалишту Зорин дом у Карловцу. Знамените глумице Јелисавета Сека Саблић и Горица Поповић представу су у једном дану због великог интереса ријечке публике одиграле чак два пута, прво у 18, а потом и у 20 сати, а оба су пута испраћене овацијама, као и на представи у Карловцу. Ријеч је о драми руског глумца, режисера и водећег драматурга НИКОЛАЈА КОЉАДЕ у режији СТЕФАНА САБЛИЋА. Премда говори о самоћи и распау транзицијског друштва, потреби за пријатељством и пролазности, ипак је топла и духовита. Јунакиње ове представе двије су старије жене које се срећу у малом, неугледном провинцијском музеју националне повијести и непотребних реликвија, међу којима почасно сатиричко мјесто заузима окамењени измет мамута. Такођер дознајемо да је судбина музеја уништење у изведби локалног тајкуна који је већ откупио зграду само како би ју срушио. Јелисавета Сека Саблић као Серафима Маргаритовна и Горица Поповић као Маргарита Серафимовна увјерљиво су дочарале слику друштва које увелике подсећа на нашу реалност – друштва су то у којему милијуни људи бирају вјеровати у лаж, које је корумпирано и у којему је неправда озаконена.

— Ово је прича о мржњи коју једна 'освешћена' јунакиња има према људима који нису освешћени као она, попут друге јунакиње. Ово подсећа на наше прили-

ке, не само да подсећа, већ и јесте, али је Кољада то доста замуљуио, а ја својом игром покушавам то да откријем – рекла је Саблић те се реферирала на сам језик представе који је једноставан и пријемчив те на моменте вулгаран.

— То је језик који сви користимо. Далеко смо ми од једног учтивог и грађанског језика. Сви користимо псовке те лако изговоримо 'срање' и друге, а ја често 'нафилујем' то како бих искористила стање до краја – додала је Саблић.

Мада су на први поглед Серафима и Маргарита сасвим различите јер је једна, она која из сусједства случајно упада у музеј, одређена за побуну и освету (Саблић), а друга, запосленица музеја (Поповић) помирена са системом у којем живи, ипак се сусрећу у усамљености и огорчености. У представи се свађају, сумњају и лажу једна другу, али почињу сумњати и у саме себе.

— Ово је горко-слатка прича о две особе које су практички усамљене, али на два друштвена пола. Мој лик је жена ушущкана на свом положају, која не размишља много и која има нека своја ситна задовољства у оквиру директорског места у музеју. Не узнемирава се много проблемима у животу, док је Секин лик на други начин усамљен и она покушава да се понаша по свом осећању за правду – објаснила је Поповић.

Представа траје свега сат и 15 минута, али пружа добар увид у људску психологију и перцепцију друштва на два различита начина. Интензивна је, али лијепо нијансирана те дуго након гледања оставља публику у дубоком размишљању.

Кољадина драма није изравно прилагођена домаћем контексту јер се одвија у Русији, али порука представе је довољно јасна и без тога. Дојам је да је ова инсценија првенствено намијењена као игралиште за потпуну доминацију великанке нашег театра и филма Јелисавету Секу Саблић, која са својих 82 године живота емитира једнаку енергију као у својим чувеним младеначким улогама. Ако иронија има девет Дантеових кругова, улога коју она интерпретира била би лоцирана негде око једанаестог, поготово када јетким саркастичним убодима готово вербално маскрира своју супарницу, пасивну запосленицу музеја. У динамичким варијацијама од шапутања до режања, Саблић још увијек посједује глас којим може отпухати кров било којег казалишта, а џезино нејако тијело садржи неограничену снагу људског духа. То је наравно, осјетила публика у оба театра, усхићена приликом да види овакву величину на дјелу. Гостовање је организи-

рао Обрт за организацију културних догађања Културисска, уз подршку скард Просвјете и Српског народног вијећа.

■ К. Бошњак, П. Глодић

Мисионарка ћирилице

Олгица Стефановић је графички дизајнер, сликар и иконописац

У БАРАЊСКОЈ српској кући у Белом Манастиру, отворена је изложба слика под називом 'Моја ћирилица' и одржана промоција књиге 'Сликовни буквар' православља ауторке Олгице СТЕФАНОВИЋ. Организатори изложбе су зво из Вуковара, Српски дом из Вуковара, скард Просвјета пододбор Бели Манастир и вснм Осјечко-барањске жупаније.

Олгица Стефановић је графички дизајнер, сликар и иконописац, члан Удружења ликовних уметника Србије и Војводине и Екслибрис друштва Војводине. Живи и ствара у Новом Саду. Себе је пронашла обилазећи српске средњовековне манастире у којима је проналазила непрегледна поља инспирације. Њен ауторски пројекат аутентичан је запис о средњовековној српској умјетности, запис који чува од заборава и показује сву лепоту ћириличних слова. Изложба представља уметничку фактографску чињеницу којом је ауторка изразила лепоту ћириличних слова. Буквар који је сачинила уметница Олгица Стефановић првенствено је ликовно дело, и све у њему подређено је поетици слике. Својим илустрацијама обогатила је многобројне књиге и часописе

Олгица Стефановић (у средини) са организаторима

међу којима је и српско-енглеско издање књиге 'Знаменити Срби' са 106 ћириличних иницијалних слова и 60 илустрација. Уметница се сврстала у ред оних који на најбољи начин представљају српску културу у Србији и у свету. Олгица Стефановић до сада је имала преко 50 изложби у Србији, Русији, Словенији, Канади и Републици Српској, а са својим радовима из области графике, илустрације и иконописа представљала је Србију на многобројним међународним изложбама у иностранству (Финској, Белгији, Фран-

Саблић и Поповић у Карловцу (Фото: Градско казалиште Зорин дом Карловац/Филип Гранић)

ИНФОРМАТОР

цуској, Грчкој, Мађарској, Пољској, Кини, Мексику, Аргентини, Канади, САД-у). Говорећи о књижи 'Сликовни буквар православља' Олгица Стефановић осврнула се и на књигу у којој је, скупа са Душаном Салетићем, писала о знаменитом сликару и графичару Миленка Д. Ђурића којег је Србија заборавила, а Хрватска присвојила што је записано и у Хрватској енциклопедији. Уочи изложбе и промоције књиге Олгица Стефановић је организаторима уручила графику на којој пише 'љубав' јер је, како је истакла, 'вера, љубав и нада оно што нас одржава'. Отварању изложбе и промоцији књиге, између осталих, присуствовали су млади полазници и предавачи Програма плус СНВ-а, а културно-уметнички програм обогатио је полазник споменутог програма Марко Прекодравац. Програм је организован уз помоћ Савета за националне мањине те Уреда за људска права и права националних мањина. Изложба 'Моја ћирилица' отворена је до 10. октобра, а улаз је слободан.

■ Зоран Поповић

Кулин на Крижево

На дану отворених врата Куће барањског кулена било је културних догађања и делиција

У БЕЛОМОНАСТИРСКОМ ПРИГРАДСКОМ насељу Брањином Врху већ четири године постоји далеко позната Кућа барањског кулена. Једну од пет потпуно опремљених јединица те куће користи беломонастирски ОПГ Станковић, који воде Слободан Станковић и његова супруга Љубица, звана Љупка. Они не само да спадају међу најпознатије произвођаче барањског кулина, кулинове секе и кобасица, него се уструјају брину о презентацијском простору у Кући барањског кулена те о промоцији барањских сухомеснатих делиција и цијеле Барање. Брањин Врх, ко-

Стипо Бенак Шемењата и Љупка Станковић

га Барањци народски зову Бр(е)њевар, древно је шокачко насеље које као мјесни 'керменц' (тј. црквени год) прославља Крижево, што је везано за мјесну жупну цркву и црквени празник Узвишење светог Крижа. Поштујући локалне обичаје и традицију, Станковићи већ трећу годину заредом на Крижево, од 12 до 19 сати, организирају дан отворених врата Куће барањског кулена, спремни да домаћински дочекају свакога госта те да покажу како се производи кулин и да омогуће дегустацију и набавку не само својих месних прерађевина, него и домаћих производа других ОПГ-ова: поврћа, зимнице, вина, мљевене паприке или љешњака.

Но, дан отворених врата није замишљен само као гошћење и дегустирање, него се с почетком у 17 сати организира и пригодан програм, на коме је ове године, успркос досадној киши која је покварила сеоска 'светковања' на отвореном, било толико гостима да су једва стали у презентацијску дворану. Програм је водила СТАНА НЕМЕТ, новинарка српског Радија Банска коса, а након њезиних уводних и поздравних ријечи и сажетог приказа дјелатности ОПГ-а Станковић, ријеч је преузео Брњеварац Стипо БЕНАК ШЕМЕЊАТА, који се скромно представља као повјесничар аматер. Он је присутне госте на занимљив начин упознао с повијешћу и обичајима Брањиног Врха, од римских времена до данашњих дана. У својим излагањима Бенак се увијек осврне и на национално мјешовито барањско становништво, њихове добре односе те понешто проговори о специфичним барањским ријечима. У тим областима он је добро поткован јер је аутор двију вриједних књига: 'Рјечника барањског шокачког нарјечја' и рјечника 'Аустријацизми и германизми у Барањи'. Послије службеног програма, уследио је неслужбени дио испуњен сухомеснатим наресцима, колачима и грождем, праћеним свирком и пјесмама оркестра 'Пакс' из Дубошевице под водством хармоникаша и пјевача ЈОСИПА РИСА. Њима су се прикључивали и гости, уз повремено 'хватање' у шокачко коло. У одржавању добре атмосфере предњачили су домаћини и неки гости весељачке природе, а међу гошћама било је и оних којима фолклорни кораци нису страни, међу којима је била и – домаћица дана отворених врата Љупка Станковић.

■ Јован Неђић

Двадесет прва 'Ђола'

На изложби је био изложен укупно 31 уметнички рад, а попраћена је каталогом слика

ПОСЛЕДЊЕ суботе и недјеље у мјесецу септембру ове године, Пододбор Дарда СКД-а 'Просвјета' и Ликовна радионица 'Петар Добровић' организирали су Међународну ликовну колонију 'Ђола 2024', већ 21. по реду. На

Учесници ликовне колоније у Дарди

колонији се окупио већи број сликара свих узраста, од најмлађих до најстаријих, од академских сликара до ученика основне школе. Присутне је поздравила водитељица Ликовне радионице РАДА МАРКОВИЋ, дипломирана сликарица и магистра ликовне умјетности, која се побринула и око саме организације.

Дарђанска ликовна колонија има едукативни карактер па се сваке године у оквиру колоније одржава излагање на тему сликарства једног познатог сликара из земље или регије. Ове године, по први пут, излагање је било посвећено једној жени: МИЛЕНИ ПАВЛОВИЋ-БАРИЛИ (1909. -1945.), рођеној у Пожаревцу прије тачно 115 година, која је била сликарица и илустраторица, једна од најзначајнијих умјетница међуратног периода. Од 1932. године живјела је и радила у Паризу, а од 1939. у Америци. Умрла је у 36. години у Њујорку. Миленина чукумбаба САВА КАРАЂОРЂЕВИЋ била је најстарија кћерка војда Првог српског устанка Карађорђа Петровића.

О животном путу и сликарству Милене Павловић-Бариле излагао је хисторијар умјетности проф. ПЕРО МАТИЋ, који је дао и ликовни осврт на изложбу слика с прошлогодишњег, 20. сазива Ликовне колоније "Ђола 2023", оцијенивши изложбу као 'богатство различитих искустава, оплемењених личним сензибилитетом сваког сликара'. На изложби је био изложен укупно 31 опремљени уметнички рад, а изложба је попраћена и каталогом слика. Сва догађања одржана су у Културном центру у Дарди, а сликање, дружење и стјецање нових искустава имали су умјетници из Барање, Осијека, Осјечко-барањске и Вировитичко-подравске жупаније те Загреба, као и из иностранства.

Тема за сликање била је слободна, а од техника сликари су највише користили акрил и уље на платну. Својим доласком и залагањем обогатили су већ преобогати фондус слика у Дарди с преко 50 нових умјетнина. Након завршетка Ликовне колоније "Ђола 2024" свим учесницима подијелене су захвалнице. Овај пут колонија је имала и хуманитарни карактер јер дио слика иде за СОС Дјечје село Ладимиревци. Дводневна манифестација у Дарди суфинансирана је средствима Савјета за националне мањине Републике Хрватске и Општине Дарда.

■ Јован Неђић

Stogodnjak (758)

4. 10. - 11. 10. 1924: novine podsjećaju da su točno prije petnaest godina (5. listopada 1909. godine) izrečene presude u veleizdajničkom procesu protiv braće Adama i Valerijana Pribičevića, te još 51 Srbina iz Hrvatske, koje je optužnica teretila 'da su posredno ili neposredno stajali u vezi s političkim društvom 'Slavenski jug' u Beogradu, kojemu je svrha bila da u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Bosni podigne ustanak i da uz pomoć kraljevine Srbije i kneževine Crne Gore ove krajeve otrgne od austro-ugarske monarhije i sjedini ih u samostalnu državu...' Predsjednik raspravnog vijeća zagrebačkog Sudbenog stola Josip Tarabokija tada je trideset i jednog optuženika osudio na vremenske kazne u trajanju od pet do 12 godina zatvora, a ostale oslobodio. Novine također navode da je 'do današnjeg dana umrlo 17 optuženih, a umrli su i neki svjedoci optužnice, među kojima i zloglasni agent-provokator i denuncijant Đorđe Nastić, čije su konfidentske bilješke poslužile kao jedna od osnovica optužnice državnog odvjetniku Milanu Akurtiju...' Uz petnaestu godišnjicu izricanja presude upriličen je prigodan program u Zagrebu pa je 'najprije posjećen mirogojski grob Pere Vujaklije koji nije dočekaо sudenje, jer je u međuvremenu umro od tuberkuloze u zatvorskoj ćeliji. Na njegov grob su položeni vijenci, a potom se tužna kolona trebala uputiti na Zrinjevac, u prostorije Sudbenog stola, gdje im je sudeno, ali se od toga odustalo. Odatle su zatim svi zajedno otišli u crkvu Preobraženja Gospodnjeg na Preradovićevu trgu, gdje je održan parastos za pokojne drugove, a navečer je upriličena i svečana akademija s koncertom i plesom. Zabavi su prisustvovalе i nogometne momčadi 'Hajduka' i 'Jugoslavije'...

* beogradska 'Jugoslavija' osvojila je naslov nogometnog prvaka države, nakon što je pobijedila splitski 'Hajduk' s 2:1. Nogometna je na povratku iz Zagreba na željezničkoj stanici u Beogradu dočekalo mnoštvo oduševljenih građana. Ali jedne novine taj doček, uz ostalo, opisuju i ovako: 'Kad su nogometaši posjedali u fijakere da se odvezu u središte grada navijači su ispregnuli konje i nogometaše sami počela voziti uz Nemanjinu ulicu. To se nije nimalo dopalo žandarmeriji, pa je kod Oficirskog doma žandarski klub 'glavnjača', naoružan kundacima i palicama, smjesta krenuo u nimalo sportski protunapad i kundacima počeo, desno i lijevo, zabijati golove iznenadenim nogometašima i njihovoj publici. Tako su žandari oteli prvenstvo 'Jugoslaviji', pa je konačni rezultat bio 10:0 za žandare, jer je pala i krv na strani 'Jugoslavije' i njezinih navijača...' O svemu se s priličnim zakašnjenjem oglasilo i ministarstvo unutrašnjih poslova, s dvije vrlo šturu rečenice: 'Sportisti i njihovi navijači hteli su da manifestuju i Ulicom kralja Milana gde su već tri godine zabranjena sva veća okupljanja i manifestacije. Osim toga na ulici su izvikivane i nesportske reči...' O premlaćenima i ranjenima ni jednog jedinog slova, a neke beogradske novine posve su prešutjele incident.

■ Đorđe Ličina

Ponor totalnog rata

Prošlotjedno izraelsko ubojstvo čelnika Hezbolaha Nasrale gurnulo je Bliski istok na rub. Izrael je započeo ograničenu kopnenu invaziju na Libanon, Iran je izveo ozbiljniji raketni napad na Izrael, dok izraelski radikali i američki neokonzervativci zastupaju totalni rat

GODINE 1982. SU MENAHEM BEGIN i ARIEL ŠARON vidjeli priliku da stvore novi regionalni poredak. Uslijedio je kaos. Ako je povijest presedan, ako Izrael nastavi s daljnjim vojnim udarima, kopnenu invazijom i tako dalje, nalazimo se na rubu ponora – ovako je libanonsko-nizozemska novinarka KIM GHATTAS na društvenoj mreži X komentirala izjavu BENJAMINA NETANJAHUA kako izraelski udari na Libanon, a naročito prošlotjedno ubojstvo čelnika Hezbolaha HASANA NASRALE, presudno mijenjaju stratešku realnost na Bliskom istoku. Ghattas je analogiju s prošlostoljetnim pokušajem izraelskih vođa pojasnila u jednom televizijskom nastupu. 'Izrael danas pokušava uništiti problem koji je stvorio kada je 1982. izvršio invaziju Libanona i započeo opsadu Bejruta. Umrlo je 17 tisuća ljudi. Izrael je htio otamo ukloniti palestinske gerilce PLO-a. I uklonio ih je. Bio je to taktički uspjeh i strateška katastrofa. Dva dana nakon početka invazije Iranci su u Libanon poslali borce i stvorili Hezbolah.' Stvaranje te organizacije usmjeravao je Teheran, međutim radilo se o narodnom pokretu čiji su uzroci lokalni. Izrael je 1978. i 1982. usred tamošnjeg građanskog rata poduzeo dvije invazije Libanona koje su proizvele stotine tisuća izbjeglica, velikim dijelom već i tako marginaliziranih libanonskih šijita. Ogorčeni nesposobnošću drugih aktera da ih zaštite i obrane od izraelske okupacije – koja je na jugu potrajala do 2000. – te nadahnuti iranskom revolucijom, mladi šijiti priključuju se Hezbolahu, koji je u manifestu pozvao na uništenje Izraela i kao i brojne druge grupe proveo kampanju bombaških samoubilačkih napada, ubivši i približno tristo američkih i francuskih vojnika.

Nakon što je Izrael 1992. ubio ABASA ALMUSAVIJA, novi vođa organizacije postaje Nasrala. On je prema Izraelu prihvatio strategiju 'prilično sličnu onoj koju su protiv Amerikanaca koristili Vijetnamci: ne možemo se boriti (vjerojatno se misli 'otvoreno', op. a.) protiv njih zato što imaju vojsku, mornaricu i nuklearnu opciju, pa su vreće s tijelima (poginulih vojnika, op. a.) jedini način na koji ih možemo prisiliti da osjete (gubitke, op. a.)', rekao je EDWARD SAID kojeg je Nasrala prilikom susreta impresionirao. Zahvaljujući iranskoj podršci, Hezbolah je pretvorio u organizaciju kojoj se pripisuje status najmoćnijeg nedržavnog aktera na svijetu, uključujući obučenu i motiviranu paravojsku jaču od oružanih snaga manjih država, političku partiju i mrežu bolnica, škola i ostalih socijalnih usluga. Trenutke trijumfa Nasrala je dočekao 2000. kada se vlada EHUDA BARAKA povukla iz Libanona i 2006. kada je u novom sukobu proglasio 'božansku pobjedu'

jer Izrael nije uspio poraziti Hezbolah. Karizmatičan govornik, na glasu kao promišljen strateg, sposoban da istovremeno igra uloge vojnog zapovjednika, političkog vođe i kulturalne ikone, Nasrala je oružanu borbu spajao s političkom legitimnošću i masovnom mobilizacijom te Hezbolah pretvorio u 'moćnu snagu sposobnu da izaziva Izrael i oblikuje tijek sukoba diljem regije', ističe New Lines Magazine. Ovaj online časopis posvećen Bliskom istoku mjesto ubijenog vođe uspoređuje s onim koje je nekoć zauzimao egipatski predsjednik NASER: iako vezan za Iran, Nasrala se isticao kao 'posljednji arapski vođa sposoban suprotstavljati se izraelskoj agresiji, simbol dostojanstva za milijune koji su se osjećali izdani od svojih vlada'. U 'osovini otpora' – koju uz Teheran, Hezbolah i Hamas čine sirijski režim te šijitske milicije u Iraku i Jemenu – igrao je važniju ulogu od generala Iranske revolucionarne garde (IRG) KASIMA SULEJMANIJA ubijenog 2020. u američkom atentatu: dok je Sulejmani bio ključan operater, Nasrala nije bio samo iranski instrument, nego i kreator.

Bio je i okrutan tiranin. U multikulturalnom Libanonu nije nametao vjerska pravila, no radikalna organizacija je izrasla u mafiju koja je zarobila državu i društvo, koristeći nasilje i ubijajući političke protivnike poput premijera RAFIKA HARIRIJA. Provociranje rata s Izraelom iz 2006. izazvalo je i masovni bijes zbog uništenja kojem je Nasrala izložio zemlju. Masovni prezir arapskog, naročito sunitskog, svijeta zaslužio je odlukom da

pošalje borce u sirijski građanski rat, gdje su uvelike spasili diktatora ASADA, ali prema izvještajima ostavili dugačak trag brojnih ratnih zločina. New Lines Magazine zato Nasralu uspoređuje i sa SADAMOM HUSEINOM kao polarizirajućom figurom arapske povijesti – 'simbolom i prkosa i brutalnosti'.

Od prošlog listopada Nasrala se dvaput preračunao, što ga je stajalo života. Izgledno vjerujući da izraelski napad na Gazu neće dugo trajati, započeo je raketiranje sjevera Izraela, uvjetujući njegov prestanak primirjem u Gazi. Također, pogrešno je procijenio da će sukob ostati niskog intenziteta. No Netanjahu i njegova ekstremno desna vlada nedavno nisu odlučili samo stvoriti uvjete za povratak izraelskih civila izbjeglih sa sjevera zemlje i nametnuti neispoštovanu rezoluciju Vijeća sigurnosti UN-a po kojoj se Hezbolah morao povući sjeverno od rijeke Litani. Izvjesno su ocijenili i da postoji šansa za uništenje ili makar teško degradiranje Hezbolaha, ne mareći za 'kolateralne žrtve'. Posljedice su za sada više od tisuću mrtvih u Libanonu: znatan broj su civili, kojih je više od milijun izbjeglo. Izrael je početkom tjedna započeo i 'ograničenu' kopnenu invaziju susjedne zemlje. Potom je situacija proključala. I nakon izraelskog ubojstva vođe Hamasa ISMAILA HANIJE na iranskom teritoriju krajem srpnja te nedavnih ubojstava generala IRG-a ABASA NILFORUŠANA i Hezbolahovih zapovjednika Teheran je i dalje bio suzdržan. Prema izvještajima, predsjedniku MASUDU PEZEŠKIJANU američki

predstavnici su obećali da će – ukoliko na te napade ne reagira – Izrael potpisati primirje u Gazi.

Sve te planove Netanjahu je ubojstvom Nasrale i napadom na Libanon pocijepao i Teheran stjerao između dva loša izbora. Ukoliko Iran odšuti ta poniženja, cijelom bi svijetu poručio da je nemoćni tigar od papira, što bi dovelo do razočarenja i snažnog urušavanja dugo građene savezničke mreže. Uzvratiti li, riskira sukob i sa samim Sjedinjenim Državama. No iranske elite, naročito tvrdolinijaši na čelu s vrhovnim vođom ALIJEM HAMNEIJEM odlučili su da je suzdržanost bila strateška greška pa je u utorak uvečer Iran pokrenuo masovni raketni napad na Izrael. On je prošao uglavnom bez žrtava, ali znatan broj projektila probio je izraelsku obranu: da pokaže kako misli ozbiljno – i za razliku od pažljivog koreografriranog napada iz travnja – Teheran je koristio balističke rakete koje su do Izraela stigle za svega 12 minuta. Izrael će gotovo sigurno uzvratiti – u trenutku dovršavanja ovog teksta još nije poznato kako, možda napadom na naftna, a možda i na nuklearna postrojenja – a potom će uslijediti novi iranski odgovor.

Čini se kako je započeo veliki sukob na koji od prošle godine mnogi upozoravaju. Pitanje je koliko će spirala eskalirati, a izraelski radikali i američki neokonzervativni krugovi zastupaju totalni rat kojim bi smijenili iranski režim, što bi imalo katastrofalne posljedice. Pritom Izrael nije uspio provesti 'smjenu režima' ni u Gazi, jer Hamas po svemu sudeći nije moguće uništiti vojnim putem, koji neprestano stvara nove neprijatelje. Prema procjenama, 60 posto Hamasovih boraca siročad su iz prijašnjih sukoba, a unatoč teškim gubicima Hezbolah je daleko od toga da je potučen, dok će naredni vođa organizacije vjerojatno biti i radikalniji od Nasrale. Upadljivo je i koliko puta je Netanjahu prevario i ponizio SAD, koji na čelu s BIDENOM izgleda kao mlađi partner svog saveznika, dok si KAMALA HARRIS barem do predsjedničkih izbora narednog mjeseca teško može priuštiti promjenu kursa, sve kad bi i htjela. To su rezultati nesposobnosti i nevoljkosti Washingtona da obuzda Tel Aviv. Nakon što je u prah i pepeo smrvio Gazu, Izrael upravo po peti ili šesti put u nedavnoj povijesti razara Libanon, započinje opći regionalni sukob, a posljednji događaji gotovo sigurno su uvjerali Iran kako je nuklearno oružje jedina garancija sigurnosti. Bliski je istok, izgleda, upravo zakoračio u ponor. ■

Pristaša Hezbolaha s portretom ubijenog Nasrale ispred zgrade u Bejrutu srušene u izraelskom napadu (Foto: Marwan Naamani/DPA/PIXSELL)

Rov za kršenje prava

Organizacija Business and Human Rights Resource Centre od 2010. objavljuje podatke o kršenjima ljudskih prava od industrija uključenih u crpljenje i proizvodnju 'tranzicijskih minerala'. Zabilježila je 630 slučajeva kršenja ljudskih prava povezanih s crpljenjem tih minerala, a dvije trećine pritužbi odnosilo se na samo 20 kompanija

U SKLOPU takozvane zelene tranzicije posljednjih godina bilježi se eksponencijalan rast potražnje za metalima koji se koriste u proizvodnji električnih automobila i dijelova za vjetroturbine i solarna postrojenja, a najveće ekonomije svijeta u svojim su službenim politikama ove metale proglasile 'kritičnim sirovinama'. EU je to učinila lani Zakonom o kritičnim sirovinama kojim se olakšavaju procedure za financiranje 'strateških projekata' i sklapanje partnerstva sa sirovinama bogatim zemljama izvan EU-a, dok je SAD slične odredbe donio Zakonom o smanjenju inflacije iz 2022. Iste godine skupina zapadnih zemalja osnovala je Partnerstvo za sigurnu dostupnost minerala (MSP), čiji je cilj osigurati stabilan priljev kritičnih sirovina svojim ekonomijama. Na marginama nedavne Opće skupštine UN-a, MSP-u se pridružilo sedam novih članica, među kojima je

i litijem bogata Srbija. Među članicama nije Kina, država koja preuzima vodeću ulogu u proizvodnji 'zelenih' tehnologija i s kojom se zapadne zemlje natječu za pristup sirovinama. Ova konkurencija dovela je do eksplozivnog rasta broja novih tvornica, pa se tako do 2031. godine planira izgradnja čak 350 'gigatvornica' litijskih baterija kakva je ona američkog Tesle u blizini Berlina. Litij se koristi u proizvodnji baterija električnih automobila, koji su u konceptu zelene tranzicije zadobili status gotovo pa univerzalnog rješenja za klimatsku krizu.

Globalni proizvodni kapaciteti litijskih baterija prije samo tri godine iznosili su nešto više od tisuću gigavatsati (GWh), dok Benchmark Mineral Intelligence, londonska tvrtka specijalizirana za informacije o proizvodnji litijskih baterija, predviđa da će do 2031. godine ti kapaciteti biti gotovo osam puta veći. Te će se godine čak dvije trećine baterija proizvoditi u Kini, no projekcije

pokazuju i da će se proizvodnja u SAD-u i Evropi u narednih šest godina povećati za 17 puta. Zapadne zemlje, osim toga, sve više proizvodnju baterija smještaju u blizinu svojih industrija automobila, pa se do 2031. godine očekuje da će broj tvornica baterija u Evropi narasti sa sedam na više od 30, pri čemu ih Njemačka planira imati osam, a Mađarska šest. Ovaj rast pratit će konsolidacija proizvodnje, pa tako Benchmark Mineral Intelligence navodi da će devet najvećih kompanija kontrolirati 52 posto globalnih proizvodnih kapaciteta. Kada je riječ o rastu potražnje, očekuje se da će u idućih šest godina potražnja za bakrom i kobaltom narasti za tri puta, za manganom pet puta, a za litijem i niklom osam puta. Porast proizvodnje bit će pak popraćen i sve većom devastacijom okoliša jer je, kako bi se došlo do ovih metala,

potrebno obraditi višestruko veće količine rudača odnosno kamena. Američki geološki zavod izračunao je da je za proizvodnju samo jedne tone nikla potrebno procesuirati 250 tona prirodne sirovine, a u slučaju litija čak 1634 tone. Drugim riječima, proizvodnja ovih metala vuče za sobom enormno velik negativan utjecaj na okoliš koji, uz agresivno rudarenje, uključuje i potrošnju vode, proizvodnju otpada, deforestaciju, uništavanje bioraznolikosti, emisije stakleničkih plinova i izloženost toksičnim spojevima. Ovakva 'zelena' tranzicija, dakle, sa sobom nosi goleme društvene, ekonomske i okolišne štete, prije svega za zemlje u kojima su smješteni rudnici ovih metala, a to su uglavnom zemlje globalnog juga, odnosno područja rizična za masovna kršenja ljudskih prava. Opisani kontekst globalnog 'baterijskog buma' stoga predstavlja savršenu oluju okolnosti za sve veću eskalaciju masovnih kršenja ljudskih prava, dimenziju neokolonijalne prirode tranzicije koja nije sustavno i kvalitetno dokumentirana. Štoviše, većina studija koje se time bave oslanja se na podatke koje dostavljaju same kompanije, dok nijedno relevantno tijelo ne raspolaže sveobuhvatnom bazom podataka rudarskih operacija u svijetu. Znanstveni časopis 'Nature' u siječnju tako piše da bi dobar dio globalne proizvodnje minerala mogao biti u potpunosti ilegalan, kao što je primjerice slučaj s operacijama rudarenja zlata u Kolumbiji i Venezueli, za koje UN-ov program za okoliš navodi da se čak 80 posto provodi nezakonito. Autori članka analizirali su i satelitske snimke 120 tisuća kvadratnih kilometara rudarskih područja diljem svijeta, pa ustanovili da je samo 44 posto tih rudnika registrirano u bazi podataka vodeće svjetske tvrtke za poslovne informacije S&P. Takav je slučaj čak i s najvećim svjetskim rudnikom nikla, Mandiodom u Indoneziji. Unatoč tome što iz njega dolazi polovica globalno proizvedenog nikla, o njemu, navode autori, postoji izrazito malo javno dostupnih podataka. Ovakvo ekstremna netransparentnost kompanijama omogućava da bez ikakvih reperkusija devastiraju okoliš, a posljedično se i obračunavaju sa svima koji se takvim praksama na terenu suprotstavljaju.

Prosvjed protiv rudarenja litija u Srbiji (Foto: Zorana Jevtić/Reuters/PIXSELL)

ORGANIZACIJA Business and Human Rights Resource Centre (BHRRC) već dvadesetak godina prati upravo takve protuzakonite ili neetičke prakse korporativnog sektora diljem svijeta, a od 2010. godine objavljuje i podatke o kršenjima ljudskih prava od industrija uključenih u crpljenje i proizvodnju

'tranzicijskih minerala'. Od te godine pa do prošle organizacija je zabilježila 630 slučaja kršenja ljudskih prava povezanih s crpljenjem tranzicijskih minerala, s time da je čak 91 slučaj zabilježen lani. Tijekom tih 13 godina, dvije trećine svih pritužbi odnose se na samo 20 kompanija. U najviše slučajeva, njih 95, u pitanju je kineska kompanija China Minmetals, a najviše pritužbi protiv nje zabilježeno je u rudniku bakra Las Bambas u Peruu (68). Od devet država s najvećim brojem optužbi njih osam su države Latinske Amerike, a jedna je u Africi (Demokratska Republika Kongo). Po broju pritužbi sljedeći iza Minmetalsa je švicarski Glencore, koji je Kina tek nedavno prestigla na prvom mjestu.

Najveći broj pritužbi povezan je s rudarenjem bakra, čak polovica tijekom 13 godina praćenja. Bakar se koristi u svim obnovljivim tehnologijama, a najveće su globalne rezerve, 21 posto, u Čileu. Ekstrakcija obično zahtijeva korištenje enormnih količina vode, dok su rezerve najčešće smještene upravo u geografskim područjima sklona takozvanom vodenom stresu, periodima kada potrošnja vode nadmašuje dostupne zalihe, što vrlo često dovodi do konflikata s lokalnim stanovništvom. Zbog toga se većina slučajeva pritisaka korporacija koje se bave crpljenjem bakra odnosi na direktne fizičke napade na aktiviste, kao i takozvane SLAPP tužbe (strateške tužbe protiv javnog sudjelovanja) kojima bogate korporacije instrumentaliziraju pravosudne institucije protiv siromašnih pojedinaca i grupa. Čak polovica od ukupno 385 SLAPP tužbi protiv okolišnih aktivista događa se upravo u zemljama Latinske Amerike.

Lokalni otpori znaju dovesti do značajnih poremećaja globalne proizvodnje bakra, a je-

Ukupno gledajući, kršenja ljudskih prava povezana s rudarenjem tranzicijskih minerala tijekom prošle godine najviše su se događala u Latinskoj Americi, pogotovo u Čileu i Peruu. Slijede Bliski istok i Afrika, gdje je najkritičnija regija Katanga u Kongu

dan od važnijih takvih slučajeva zabilježen je nakon odluke Vrhovnog suda Paname s kraja prošle godine kojom je rudnik Cobre Panama kanadske kompanije First Quantum Minerals proglašen protuustavnim, a daljnje crpljenje zabranjeno. Najviše pritužbi povezanih s bakrom prošle se godine odnosilo upravo na ovu kanadsku kompaniju.

I lokalno stanovništvo na području rudnika Las Bambas u Peruu, iz kojega dolazi dva posto ukupnog globalno proizvedenog bakra, od 2018. godine kontinuirano se suprotstavlja prisilnom raseljavanju i oružanom gušenju protesta. Rudnik je do 2014.

bio u vlasništvu švicarskog Glencorea, kada ga je, u najvećoj rudarskog akviziciji neke kineske kompanije, kupio China Minmetals. Zbog otpora starosjedilačkih zajednica smatra se da rudnik operira u 'stanju permanentnog konflikta', a procjenjuje se da sa svakim danom blokade Las Bambas izgubi oko deset milijuna dolara zarade.

DJELOMIČNU pobjedu prošle su godine izborili i pripadnici starosjedilačke zajednice na području čileanskog rudnika El Abra američke kompanije Freeport-McMoRan, kada je kompaniji sudski zabranjeno da svoje operacije vrši na zemlji na kojoj žive ovi starosjedoci. Također krajem prošle godine Interamerički sud za ljudska prava pozitivno je odlučio o tužbi majanske zajednice u Gvatemali protiv rudnika nikla švicarske Solway Grupe, čiji je šef osiguranja 2009. godine tijekom protesta ubio lokalnog poglavicu.

BHRRC je prošle godine zabilježio 14 slučajeva fizičkih napada na ljude, uključujući i ubojstva, a šest slučajeva dogodilo se u spomenutom kanadskom rudniku Cobre Panama koji je u prosincu zatvoren. Dva mjeseca ranije u protestima protiv produljenja koncesije uhapšeno je tridesetak aktivista, od kojih je njih 20 optuženo za terorizam. Uz direktne fizičke nasrtaje i sudske tužbe protiv lokalnog stanovništva, rudarske kompanije notorne su i po kršenju radničkih prava, od eksploatacije dječjeg rada, preko ekstremno velikog broja radnih sati, pa do radnih uvjeta koji dovode do smrti radnika. Rekord po broju smrti radnika lani je bio rudnik nikla i bakra Sentinel u Zambiji, također u vlasništvu kanadske kompanije First Quantum Mine-

rals; poginula su tri radnika. Od 91 slučaja nezakonitog postupanja koje je BHRRC lani zabilježio, gotovo polovica odnosila se pak na ekološke štete, prije svega zagađenje vode toksičnim otpadom.

Ukupno gledajući, kršenja ljudskih prava povezana s rudarenjem tranzicijskih minerala tijekom prošle godine najviše su se događala u Latinskoj Americi, pogotovo u Čileu i Peruu. Za njom slijede Bliski istok i Afrika, gdje je najkritičnija regija Katanga u Demokratskoj Republici Kongo. U okolici tamošnjih rudnika bakra i kobalta državna vojska sudjelovala je u prisilnom raseljavanju stanovništva. Oružano nasilje zabilježeno je i u Zimbabveu, gdje se odnedavno crpi litij, a u Namibiji masovno trovanje olovom u okolici rudnika cinka, također u vlasništvu kanadske kompanije. U sjevernoj i srednjoj Americi naročito su problematični bili slučajevi spomenutog kanadskog rudnika Cobre u Panami, te borba starosjedilačkog stanovništva u Britanskoj Kolumbiji u Kanadi protiv projekta rudarenja bakra tamošnje kompanije Hudbay Minerals. Ukupno gledajući, tijekom prošle godine kompanije iz Kanade bile su uključene u najveći broj kršenja ljudskih prava.

U Aziji je najugroženija država Indonezija, u kojoj su brojni rudnici bakra, cinka, nikla i kobalta, a što se tiče Evrope, piše BHRRC, ove godine kao novi 'hotspot' pojavljuje se istočna Evropa s velikim rezervama tranzicijskih minerala. Najgore je stanje u Srbiji, gdje je zabilježen najveći broj pritužbi protiv rudnika bakra u Boru. Pritom u lanjsku analizu još nije bilo uvršteno crpljenje litija u sjeverozapadnoj Srbiji, koje je i prije početka postalo najkontroverzniji projekt rudarenja tranzicijskih minerala u Evropi. ■

NEARLY 2 PERCENT OF PEOPLE ARE BORN INTERSEX. IT'S AS...

WALLY KURTH KASSIE DEPAIVA
COMMON AS RED HAIR

Body autonomy is not a family decision.

WRITTEN AND DIRECTED BY ROBBIE ROBERTSON
STARRING WALLY KURTH • KASSIE DEPAIVA • CASSEY SPENCER AND DEEN LOHN
MUSIC BY TYLER MATTHEWS • DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY TYLER MATTHEWS
PRODUCED BY KIMBERLY ZIEGLERMAN, LAMY BROWNE AND ROBBIE ROBERTSON

SMOQUA

Festival queer i feminističke kulture
Festival of Queer and Feminist Culture

10.-12.10.2024. Rijeka

INTERNACIONALA

Schmidt u Strasbourgu

Uključivanjem u predmet 'Kovačević protiv BiH' pred Evropskim sudom za ljudska prava, visoki predstavnik Christian Schmidt izložio se optužbama da radi u interesu Zagreba i HDZ-a BiH

VISOKI predstavnik za Bosnu i Hercegovinu, CHRISTIAN SCHMIDT, našao se u središtu bure zbog svoje odluke da se uključi u predmet 'Slaven Kovačević protiv BiH' pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ova presuda, koja se bavi pitanjem etničke i teritorijalne diskriminacije u izbornom sistemu BiH, izazvala je brojne reakcije kako unutar zemlje, tako i u međunarodnim krugovima. Podsjetimo, Europski sud za ljudska prava utvrdio je u presudi u rečenom predmetu, ali i u nekoliko drugih, da je izborni sistem BiH diskriminatoran, jer omogućava etničku i teritorijalnu diskriminaciju. Prema presudi, članovi Predsjedništva BiH moraju biti birani iz cijele države, a ne iz entiteta, dok delegati u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH trebaju biti izabrani sa teritorije cijele države. Ova presuda faktički onemogućava prihvatanje zahtjeva HDZ-a BiH za 'legitimnim predstavljanjem' i eliminira svaku mogućnost formiranja treće izborne jedinice. Problem je u tome što sve te presude ne mogu biti implementirane bez temeljne i suštinske promjene Ustava BiH, koji je sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, poznatijeg kao Dejtonski mirovni sporazum.

Schmidtova odluka da se uključi u ovaj predmet izazvala je različite reakcije do-

maćih i međunarodnih aktera. Dok jedni smatraju da je njegova intervencija potrebna kako bi se osiguralo poštivanje ljudskih prava, drugi je vide kao miješanje u unutrašnje poslove BiH. Ured visokog predstavnika (OHR) obrazložio je odluku Christiana Schmidta da se uključi u spomenuti predmet pred ELJSP-om naglašavajući važnost poštivanja ljudskih prava i eliminacije diskriminacije. OHR je istaknuo kako je intervencija visokog predstavnika 'u skladu s mandatom koji mu je povjeren Dejtonskim mirovnim sporazumom, a cilj je podržati napore za uspostavljanje pravednog i inkluzivnog političkog sistema u zemlji'. Podrška Schmidtu u ovom slučaju dolazi uglavnom iz međunarodnih krugova, ali je upadljivo da europski pogledi na njegovo samopozivanje u na svjedočenje u svojstvu 'prijatelja suda' nisu unisoni. Ambasada Njemačke u BiH izrazila je punu podršku Schmidtovom pristupu, a podrška je stigla iz SAD-a, kao i u vidu saopćenja Vijeća za implementaciju mira (PIC). Međutim, nizozemska europarlamentarka TINEKE STRIK pozvala je OHR da spriječi Schmidta u njegovoj namjeri, naglasivši da Schmidtov mandat podrazumijeva nadgledanje provedbe Dejtonskog sporazuma i poštivanje odluka ESLJP-a, a ne pokušaj njihovog poništavanja. TANYA DOMI, profesorica i bivša glasnogovornica misije OSCE-a u BiH, bila je još oštrija u svojoj kritici, tvrdeći da bi se Schmidt, kao Nijemac, trebao stidjeti svojih postupaka u BiH i optužujući ga da svojim djelovanjem podriva napore za uspostavljanje pravednog i inkluzivnog političkog sistema. Austrijski Der Standard piše kako Schmidtovo svjedočenje može imati značajan utjecaj na percepciju međunarodne zajednice o političkoj situaciji u BiH, upozorivši kako bi njegovo

svjedočenje pred ESLJP-om moglo dodatno zakomplicirati odnose unutar zemlje, posebno ako se Schmidt odluči zauzeti stavove koji nisu u skladu s očekivanjima lokalnih političkih lidera.

U BiH, pak, skoro da nema političke organizacije koje se ovim povodom nije oglasila. MIRO LAZOVIĆ, bivši predsjednik Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, izrazio je uvjerenje da će Schmidtovo svjedočenje otkriti njegovo pravo lice te naglasio da je krajnje vrijeme da se ustavne etničke diskriminacije zamijene ljudskim pravima i slobodama. Demokratska fronta (DF) oštro je kritizirala Schmidta, postavljajući pitanje za koga on zapravo radi, izražavajući zabrinutost zbog Schmidtovog direktnog miješanja u proces odlučivanja ELJSP-a, koristeći argumente koje iznose zvaničnici Republike Hrvatske. Politolog JASMIN MUJANOVIĆ tvrdi da Schmidt dijeli isto ideološko viđenje BiH kao i šef ovdašnjeg HDZ-a DRAGAN ČOVIĆ i hrvatski premijer ANDREJ PLENKOVIĆ. Mujanović je naglasio da Schmidt svojim potezima podržava hrvatsku politiku u BiH, što uključuje i njegovu intervenciju u predmetu 'Slaven Kovačević protiv BiH'. Međutim, i dalje ostaje nejasno zašto se Christian Schmidt samostalno i nepozvano odlučio uvaliti u neobrano grožde, stavljajući s u situaciju iz koje mi je sve teže dokazati da de facto ne radi u interesu HDZ-a BiH, koji se otpočetak svim silama trudi opstruirati provedbe svih presuda ESLJP-a koji se tiču ustavne diskriminacije.

■ Eldin Hadžović

Išiba nakon Kišide

NOVOIZABRANI lider japanske vladajuće stranke Šigeru Išiba nije još formalno ni zasjeo na poziciju japanskog premijera, a već je raspisao nove parlamentarne izbore, koji se trebaju održati krajem oktobra. Iako je Išiba u obrazloženju naveo da želi provjeriti koliku podršku zaista ima njegova Liberalno-demokratska partija (LDP), malo je vjerojatno da je ozbiljno zabrinut za njezinu budućnost na vlasti. Naime, LDP je u Japanu gotovo neprekidno na vlasti još od 1955., uz svega nekoliko godina provedenih u opoziciji. Znatno veći izazov Išibi je bio da pobijedi na unutarpartijskim izborima održanim krajem septembra. Višedecenijski hegemon na japanskoj političkoj sceni LDP trenutno je u fazi restrukturiranja. Donedavni premijer FUMIO KIŠIDA u avgustu je najavio da se neće ponovno kandidirati za stranačkog šefa, zbog slabog rejtinga u javnosti. Takav rejting nije nužno samo posljedica Kišidinih politika. LDP je u proteklih nekoliko godina potreslo nekoliko velikih skandala. Dugogodišnji šef stranke i japanski premijer u periodu 2006.–2007 i 2012.–2020. Šinzo ABE ubijen je u atentatu 2022. godine, i to zbog svojih i veza LDP-a sa ultrakonzervativnom vjerskom organizacijom Crkvom ujedinjenja, takozvanim 'Munijevcima' (naziv dolazi od imena osnivača SANG MJUNG MUNA). Atentatorov motiv

bio je sasvim osoban (novac koji je njegova majka dala Crkvi), ali je događaj istaknuo višedecenijske veze stranke i vjerske organizacije koju mnogi doživljavaju kao opasni kult. Japanska je vlada Crkvu 'deregistrirala' prošle godine, navodeći odstupanje od vjerskih praksi i optužbe za financijske prijevare kao razlog, no posljedice po reputaciju za LDP su ostale.

Još u jeku javnih prozivki i sukoba oko Crkve ujedinjenja, LDP je potresao i golem korupcijski skandal kada se otkrilo da su dvije stranačke frakcijske organizacije – povezane sa bivšim premijerom Abeom – držale goleme svote u crnim fondovima. I obje su te stranačke organizacije kasnije raspuštene. Iako je donedavni premijer Kišida napravio značajni odmak od Abeove ultraliberalne ekonomije, izrazio konzervativne politike i nacionalističke retorike, on je ipak u velikoj mjeri svoj uspon temeljio na savezništvu prvo s Abeom, a potom i s njegovim suradnicima i istomišljenicima. Novoizabrani premijer Šigeru Išiba je pak na poziciju predsjednika stranke došao pobijedivši tvrdi desničarku SANAE TAKAIČI, koja se nastojala brendirati kao 'japanska MARGARET THATCHER' i Abeova nasljednica. Išiba ostavlja dojam znatno umjerenijeg političara od konkurenata u LDP-u. Osim što formalno predlaže socijalniju politiku i manje je konzervativan (podržava legalizaciju LGBT brakova), ujedno je i oprezniji u nacionalističkoj retorici. Pitanje promjene famoznog članka 9. japanskog Ustava, koji zemlji zabranjuje da sudjeluje u ratovima i formalno ima vojsku, posljednjih je desetak godina na agendi desnice u LDP-u. Abe je još 2015. progurao 'reinterpretaciju' ustava koja je ojačala slobodu djelovanja Japanskih samobrambenih snaga, kako se tamošnja vojska službeno zove. Članak 9. nametnule su američke okupacijske vlasti nakon Drugog svjetskog rata, a mnogi na japanskoj desnici smatraju da prisilni pacifizam ograničava vanjskopolitički utjecaj zemlje i sputava ju u cilju da zauzme svoje mjesto među svjetskim silama.

Po većini mjerila, Japan spada među četiri ekonomski najmoćnije sile svijeta. Iako unatoč ustavu ni vojno nije beznačajan – po izdvajanjima za vojsku nalazi se među prvih deset zemalja svijeta – ipak znatno zaostaje za zemljama poput Kine, Rusije ili Indije. Postepenom odustajanjem od japanskog ustavnog pacifizma sklona je i Amerika, koja računa na tu saveznicu u potencijalnim budućim sukobima s Kinom. No znatan dio japanskog stanovništva zadovoljan je s ograničenjem vojske i nesklon ideji da njihova zemlja bude jedna od onih koje se upuštaju u avanture diljem svijeta. Novi premijer Išiba je tokom karijere zauzimao suprotstavljena stajališta po ovom pitanju. Kao i većina u LDP-u, sklon je jačanju vojne suradnje sa SAD-om, pa čak i formiranju 'azijskog NATO-a', radi suprotstavljanja Kini i Rusiji, no istodobno je tražio i veću ravnopravnost u budućim savezima između Japana i SAD-a. Iako je proteklih godina bio snažan kritičar Abea i svog prethodnika Kišide, ništa od toga ne garantira da će Išiba doista provoditi drugačiju politiku. Naposljetku, mnogi procjenjuju da bi njegova pobjeda bila nemoguća bez prešutnog saveza sa frakcijama koje su podržavale i Abea i njegove nasljednike.

■ Nikola Vukobratović

U neobranom groždu – Schmidt prilikom posjete Zagrebu (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Nasljednici nacista na čelu

Na austrijskim izborima pobijedio je FPÖ, no izglednije je da će ostati u opoziciji. Stranka koju su osnovali bivši nacisti zalaže se za masovne deportacije, koristi autoritarnu retoriku i širi teorije urote

KADA je prije tri mjeseca na parlamentarnim izborima u Francuskoj najviše glasova dobila stranka ekstremne desnice Nacionalno okupljanje (NR), na noge se digla cijela Evropa. Zgroženost pobjedom ekstremne desnice na izborima održanima 29. rujna u Austriji trajala je znatno kraće, što se može objasniti činjenicom da je velika Francuska, za razliku od Austrije,

jedna od dvije najvažnije članice Evropske unije, ali i normalizacijom i naviknutošću na pojave koje su do jučer bile nezamislive. Slobodarska stranka Austrije (FPÖ) organizacija je koju su 1956. godine osnovali bivši nacisti (odnosno SS-ov general-pukovnik ANTON REINTHALER) kako bi u njoj svoj politički dom našli drugi bivši nacisti, pa nije pretjerano reći da se radi o presedanu ne samo u austrijskoj, već i u evropskoj poslijeratnoj politici. FPÖ je osvojio 28,9 posto glasova, čak 12,6 postotnih poena više nego na prošlim izborima, a podržalo ga je 1,4 od ukupno devet milijuna

Austrijski parlament u Beču – najbrojniji će biti desni ekstremisti (Foto: Imago Andreas Stroh/Imago Stock&People)

stanovnika. S 26,3 posto glasova iza FPÖ-a ostala je Austrijska narodna stranka (ÖVP) kancelara KARLA NEHAMMERA, izgubivši 11 postotnih poena u odnosu na prošle izbore. Socijaldemokrati (SPÖ) ANDREASA BABLERA dobili su 21 posto, jednako kao i na prošlim izborima iako se smatra da je program stranke orijentiran najviše lijevo u posljednjih nekoliko desetljeća. Liberali su s devet posto nešto bolji nego prije, dok su zeleni izgubili gotovo šest postotnih poena (dobili su 8,2). Komunistička partija Austrije, iako sudjeluje u vlasti u nekoliko većih gradova, nije prešla izborni prag, što znači da, gledajući i rezultat socijaldemokrata, parlamentarna ljevica nije bila ovako slaba od kraja Drugog svjetskog rata.

FPÖ je s HERBERTOM KICKLOM na čelu postigao uspjeh veći i od onoga njegovog mentora JÖRGA HAIDERA koji je na izborima 1999. osvojio drugi najbolji rezultat, ali je sanitarnim kordonom na razini cijele Evrope spriječeno da postane kancelar. Stranka je preživjela i korupcijski skandal iz 2019, kada je bila članica vlade s ÖVP-om i kada je njezin tadašnji šef i vicekancelar HEINZ-CHRISTIAN STRACHE sa stranim biznismenima sklapao dilove o poslovima s državom u zamjenu za podršku stranci. Kickl se otvoreno referira na svoje političke oce nazivajući se – jednako kao i zemljak mu ADOLF HITLER – narodnim kancelarom (Volkskanzler), a u svojim obračunima sa strankama establišmenta upotrebljava i nacističke termine ‘političari sistema’ (*Systempolitiker*) i ‘izdaja Naroda’ (*Volksverrat*). Antisistemska retorika naročito je dobro odjeknula u ruralnim područjima, gdje su tradicionalno dominirali narodnjaci, pa je gotovo pola milijuna glasova narodnjaka otišlo upravo FPÖ-u. To je više od trećine ukupnih glasova koje su dobili, što zorno svjedoči o širem trendu propasti tradicionalnih stranaka – konzervativaca i socijaldemokrata – koje su nekoć zajedno znale dobiti i više od 90 posto glasova, a sada ni upola toliko.

Uz navedene retoričke figure koje signaliziraju povijesni kontinuitet, omiljeni Kicklov izraz je i ‘remigracija’. Koncept podrazumijeva masovne deportacije građana imigrantskog porijekla, a osmišljen je u Francuskoj i prihvaćen u redovima panevropskog identitarističkog pokreta. Remigracija se prije svega odnosi na muslimansko stanovništvo koje u Austriji čini oko devet posto stanovništva, uključujući i građane turskog porijekla kojima se Kickl u kampanji (bezuspješno) obraćao kao ‘bolje integriranim’ od novijih pridošlica iz Sirije, Afganistana i Čečenije. FPÖ je u kampanji jahao i na raznoraznim teorijama urote, koristeći se terminima kao što su ‘klimatski komunizam’ i ‘diktatura WHO-a’ (Svjetska zdravstvena organizacija), a njegova vanjska politika uključuje i otpor ‘diktatu NATO saveza’ i protivljenje pomaganju Ukrajini. Stoga osim prijetnje manjinama, zbog općenito autoritarnog stila eventualni dolazak na vlast FPÖ-a austrijski analitičari vide i kao prijetnju medijskim slobodama i znanstvenim i kulturnim institucijama. Koalijsijski pregovori započeti nakon izbora još su uvijek neizvjesni. Iako su u prošlosti više puta s njima surađivali i dijele mnoge ideološke postavke, uključujući i one o imigraciji, ÖVP kancelara Nehammera ovog puta tu je mogućnost odbacio, a isto su učinile i ostale stranke. Predsjednik države iz Stranke zelenih ALEXANDER VAN DER BELLEN također

je najavio da će učiniti sve što može da FPÖ ne dođe na vlast, pa se zasad najizglednijom čini koalicija ÖVP-a sa socijaldemokratima, liberalima i zelenima.

■ Tena Erceg

U Argentini gladuju djeca

STOPA siromaštva u Argentini porasla je na gotovo 53 posto u prvih pola godine predsjedništva samoproglašenog anarho-kapitalista JAVIERA MILEIJA, objavila je argentinska Državna agencija za statistiku. Najviša je to razina stope siromaštva u posljednja dva desetljeća u Argentini, i u suštini znači da je 3,4 milijuna građana Argentine gurnuto u siromaštvo samo ove godine uslijed provođenja predsjednikovih mjera štednje. Procjenjuje se da je dvoje od troje djece u Argentini u kojoj živi 46 milijuna ljudi sada siromašno, a 66 posto djece mlađe od 14 godina gladuje. Sve su veće cijene javnih usluga, hrane, goriva, cestarina. Milei je i lani tijekom predsjedničke kampanje govorio da je država ‘osnova svih problema’, deklarirao se kao štovatelj privatnog vlasništva i slobodnog tržišta. Izražavao je i želju za ukidanjem čitavog niza državnih institucija, uključujući ministarstva kulture, okoliša, znanosti, rada i socijalne sigurnosti i obrazovanja. Biračima je obećavao da će njegova politika ‘ekonomske prilagodbe’ ciljati primarno na ‘političku kastu’. Praksa je pokazala drugačije – čim je stupio u ured, teret ekonomskih rezova prebacio je na potplaćene radnice i radnike, umirovljenike i nezaposlene građane i građanke. Njegova je administracija zamrzнула mirovine, smanjila javna izdavanja za pučke kuhinje, srezala programe socijalne pomoći i zaustavila sve projekte javnih radova. Deseci tisuća državnih službenika i službenica dobili su otkaze, a smanjene su i državne subvencije za energiju i prijevoz.

Strani investitori i trbuhozborci Međunarodnog monetarnog fonda pozdravili su Mileijeve oštre rezove državnog budžeta i ‘sređivanje državnih financija nakon godina deficita’, unatoč tome što je zemlja u recesiji i gospodarski oporavak nije na vidiku. Građani Argentine manje su impresionirani tim napadima čakijom po javnom budžetu, pa Mileiju lagano opada široka društvena podrška kojom se volio hvaliti otkako je u decembru preuzeo predsjedničku dužnost. Po prvi puta veći broj Argentinaca Milejevu vladu vidi negativno nego li pozitivno. Milejevi glasnogovornici nezadovoljstvo javnosti pokušavaju prigušiti opetovanim litanijama o ‘katastrofalnoj situaciji’ koju su ‘naslijedili od prethodnih, lijevo orijentiranih vlada’. Šok terapiju prezentiraju kao jedinu moguću terapiju za oporavak nakon ljevičara, za koje konstatiraju da su im ostavili samo ‘bombe koje treba deaktivirati’. Sve to Mileiju i kompaniji zasad prolazi jer se čini da iole snažna i posložena alternativa takvoj politici u Argentini nije (dovoljno) aktivna.

■ Ivana Perić

PERSONA NON GROATA

Foto: Eric Koch/Anefo/Nationaal Archief/Wikimedia Commons

Početak ovog tjedna, točnije 30. rujna obilježena je stota godišnjica rođenja velikog američkog pisca TRUMANA CAPOTEA (1924. – 2024.) Poznata je njegova novela ‘Doručak kod Tiffanyja’ o životu imućne klase u New Yorku 1940-ih. Svjetsku slavu stekao je nefikcionalnim romanom ‘Hladnokrvno ubojstvo’ o ubojstvu četveročlane obitelji u Kansasu. Djelo je presudno utjecalo na razvoj takozvanog ‘Novog novinarstva’ – *New Journalism* – u Sjedinjenim Državama. Iako nije službeno podupirao pokret za prava LGBT populacije, činjenica da se otvoreno identificirao kao gej bila je i te kako značajna.

■ J. B.

Igra memoara

Veterani OVK-a, ratni reporteri i drugi akteri Kosovskog rata počeli su se javno odricati vlastitih memoara, odnosno negirati njihovu vjerodostojnost i činjeničnu utemeljenost. Val odricanja koincidira s imenovanjem Luke Mišetića za Tačijeva glavnog odvjetnika

O D početka ove godine u sudnicama Specijaliziranih vijeća Kosova u nizozemskom Hagu počeo se širiti zabrinjavajući trend: sve veći broj veterana Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), ratnih reportera i drugih aktera Kosovskog rata počeo se javno odricati vlastitih memoara, odnosno negirati njihovu vjerodostojnost i činjeničnu utemeljenost. To je vrlo loša vijest za haško tužiteljstvo, koje je te memoare namjeravalo iskoristiti kako bi dokazalo postojanje zapovjedne odgovornosti visokih oficira OVK-a za čitav niz ratnih zločina počinjenih nad srpskim i albanskim stanovništvom Kosova tijekom i nedugo po završetku rata 1999. godine. Četvoricu haških optuženika – među kojima je najzvučnije ime dakako ono bivšeg kosovskog premijera i predsjednika HASHIMA THAČIJA – tereti se za sudjelovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu, u sklopu kojega su njima podređene jedinice OVK-a vršile teror nad etnički i/ili politički nepoćudnim elementima kosovskog društva. Prema optužnici, Tači i trojica njegovih suoptuženika – JAKUP KRASNIQI, REXHEP SELIMI i KADRI VESELI – svojevremeno su organizirali ili u najmanju ruku tolerirali masovne progone, otmice, zastrašivanje i mučenje kosovskih

civila, pri čemu je smrtno stradalo oko stotinu ljudi.

Ratni memoari, od kojih su neki bili objavljeni uz pomoć javnih institucija Republike Kosovo, stoga su se činili kao odličan dokazni materijal: u njima su se često do detalja opisivale odluke pojedinih zapovjednika OVK-a te njihov utjecaj na vojnike i lokalnu zajednicu, kao i stroga disciplina koja je navodno vladala u redovima kosovske gerile. U trenutku objavljivanja tih memoara njihovim autorima vjerojatno nije bilo ni na kraj pameti da bi se 2024. mogli naći u Hagu kao svjedoci – i to tužiteljstva.

Kolektivno odricanje od memoara kakvo me svjedočimo posljednjih mjeseci stoga ne predstavlja pretjerano iznenađenje. Bivši zapovjednik Kačančke brigade OVK-a, HAJRUSH KURTAJ, tako je pred sudom ustvrdio da je u svojoj knjizi 'preuveličavao stvari' i prezentirao ih kako je njemu odgovaralo, 'a ne kako su se zaista odvijale'. U lipnju se svojih memoara odrekao i kosovski novinar NUHI BYTYČI, rekavši da oni predstavljaju tek 'sjećanja jednog novinara, a ne povjesničara'. S obzirom na to da je Bytyči u svojoj knjizi često naglašavao kako su vojnici OVK-a 'promptno slijedili sva naređenja generalštaba i drugih zapovjednih centara', postaje sasvim jasno zašto obrana četvorice optu-

ženika želi osporiti njezinu vjerodostojnost.

U čitavoj priči oko memoara pojavljuje se i jedno hrvatskoj javnosti dobro poznato ime: ono LUKE MIŠETIĆA, nekadašnjeg odvjetnika generala ANTE GOTOVINE u procesu za zločine počinjene tijekom i nakon operacije 'Oluja'. Gotovini se, baš kao sada Tačiju i ostalima, na teret stavljala zapovjedna odgovornost za ratne zločine koje su počinile njemu podređene jedinice. Mišetić je u veljači 2024. službeno preuzeo obranu Hashima Tačija pred Specijaliziranim vijećima Kosova, a istoga je mjeseca započeo i val odricanja od memoara.

O Mišetićevoj ulozi razgovarali smo s novinarkom SERBEZOM HAXHIAJ, koja je za Balkansku istraživačku mrežu (BIRN) prva istražila ulogu ratnih memoara u današnjim haškim procesima. Prema Haxhij, Tači je odlučio angažirati Mišetića zbog njegovog prijašnjeg iskustva na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), ali i zbog njegovog dobrog poznavanja povijesnog konteksta devedesetih godina. No Mišetić nije dobio ovaj unosan posao samo zbog dobrog baratanja historiografijom.

Obrana sada pokušava dokazati da vrhovna komanda OVK-a, kao gerilske vojske, u stvarnosti nije imala nadzor nad lokalnim

zapovjednicima. To je novi pristup obrani koji je donio Mišetić – izjavila je Haxhij za Novosti.

Mišetić je pred sudom još u veljači jasno iznio svoj stav, koji se može smatrati novom strategijom obrane optužene četvorke. 'Ukoliko svjedok da izjavu u kojoj kaže 'tvrdim A', a u knjizi piše 'tvrdim B', kazao je Mišetić, 'sudsko vijeće ne može prihvatiti tvrdnju B. Tužilaštvo se ne može oslanjati na ono što je napisano u knjizi, ako je to u suprotnosti s onime što je svjedok rekao prilikom direktnog ispitivanja.' I zaista, kao što smo vidjeli, brojni su svjedoci počeli 'tvrditi A', iako su u svojim memoarima ranije 'tvrdili B'.

Mišetiću je potencijalna opasnost memoarske građe vjerojatno poznata još iz njegovih dana na MKSJ-u. Naime, u sudskim procesima hrvatskim časnicima 2000-ih godina često je figurirala upravo knjiga 'Sve moje bitke' načelnika Glavnog stožera HV-a JANKA BOBETKA, čije su tvrdnje spremno iskoristili domaći i međunarodni tužitelji, npr. za potrebe podizanja optužnica za ratne zločine u BiH i na suđenju za zločine počinjene u Medačkom džepu.

Specijalizirana vijeća Kosova (svk) sa sjedištem u Hagu osnovana su 2016. godine pod snažnim međunarodnim pritiskom, a na temelju ranije odluke kosovskog parlamenta. Primarna uloga svk-a je procesuiranje ratnih zločina koje su počinili pripadnici OVK-a, a sud je dislociran van Kosova kako bi se osigurala njegova neutralnost. Iako je svk službeno formiran kao dio pravosudnog sistema Republike Kosovo i kao takav prati kosovske zakone, financira ga Europska unija. U osnovi, radi se o sudu koji je *de iure* kosovski, no *de facto* međunarodni i zapravo svojevrsni nasljednik MKSJ-a. Tužiteljstvo svk-a do danas je podignulo 12 optužnica protiv visokorangiranih oficira OVK-a, a 2020. donesena je i prva presuda – SALIH MUSTAFA osuđen je na 26 godina zatvora (što je kasnije spušteno na 15) zbog ratnih zločina u Labskom polju na Kosovu. Rad svk-a kontroverzna je tema u kosovskom društvu.

Društvo na Kosovu te procese sagledava iz različitih uglova. Dio stanovništva daje punu podršku oficirima OVK-a kojima sudi svk, dok veći dio ove procese uopće ne komentira. Rad svk-a prate mediji i civilno društvo, pri čemu se sud uglavnom kritizira zbog navodnog montiranja sjednica zatvorenih za javnost i zbog oštrije kaznene politike u odnosu na MKSJ i lokalne sudove – komentirao je za Novosti AMER ALIJA, član Fonda za humanitarno pravo Kosova.

No kontroverze imaju i druge korijene. Iako su u optužnicama najzastupljenije žrtve srpske narodnosti – koje su uglavnom stradavale zbog svoje etničke pripadnosti – među njima se može naći i nezanemarljiv broj Albanaca i Roma, koje se proganjalo po političkoj osnovi. Dio žrtava albanske i romske narodnosti bio je zatvaran i ubijan zbog navodne kolaboracije s režimom SLOBODANA MILOŠEVIĆA, no mnogo Albanaca je stradalo i u političkom sukobu između OVK-a i stranke LDK IBRAHIMA RUGOVE. Riječima Serbeze Haxhij, 'na Kosovu postoji svojevrsni tabu oko spominjanja sukoba između dvaju krila oslobodilačkog pokreta, tj. između Oružanih snaga Kosova Ibrahima Rugove i OVK-a koji je vodio Tači'.

Usprkos sukobima iz prošlosti, LDK i Tačijeva stranka PDK trenutno se drže neformalnog primirja. Zajednički neprijatelj – vlada ALBINA KURTIJA i njegove stranke Vetëvendosje – omogućila im je zakopavanje ratne sjekire. Kurti je, sa svoje strane, bio i ostao glasni protivnik djelovanja svk-a, no njegovoj karijeri zasigurno ne odmaže činjenica da se politički teškaši poput Tačija trenutno nalaze vrlo daleko – iza haških rešetaka. ■

Hashim Thaçi u Hagu
(Foto: POOL/Reuters/
PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Honduras Vučelić

PIŠE Sinan Gudžević

Kako može biti potpredsjednik FK Partizan neko ko nikad nije išao na utakmice? No, ne samo da može, već taj i takav može biti predsjednik kluba! Ima još: može biti i predsjednik Jugoslovenskog sportskog društva Partizan! I može, čim je to postao, tražiti da se iz imena Jugoslovenskog sportskog društva Partizan makne jugoslovensko!

JAVLJAM se za riječ o MILORADU VUČELIĆU, koji je možda još predsjednik Fudbalskog kluba Partizan, možda. Da nekog mornara Partizanova broda na burnom moru zaustavi današnja neka Gorgona, on, taj mornar, na njeno pitanje da li je živ predsjednik Vučelić, ne bi znao šta da kaže. Možda bi se poslužio onim što je davni grčki mornar rekao, pa bi odgovor vrgnuo u svoj: Vučelić je živ i još je predsjednik! I ne bi znao da li se prevario.

Jer taj meštar svih oportunisti, iako je barem triput nudio i podnosio ostavku, mora biti da je još predsjednik. Ili nije. Ali jeste, taman i da nije, a nije, taman i da jeste. To jest, predsjednik je i nije predsjednik. A predsjednik on nije ni bio, on ne može biti predsjednik. Jer predsjednik se može biti samo njemu, ovo moram objasniti: ne on da bude predsjednik, nego neko drugi da predsjednikuje njemu, to jest njime. Tako je njime, to jest njemu predsjednikovao najprije TITO, pa je, nakon Titove smrti malo bio bez predsjednikovanja nad sobom, pa mu je predsjednikovao STAMBOLIĆ, da bi onda *poslobio*, te mu je predsjednik postao MILOŠEVIĆ. Ali je nekako u isto vrijeme i *pogedžio*, pa mu je predsjednik bio i ĆOSIĆ, iako nešto manje od Miloševića. Kad su mu Slobu sproveli u Den Haag, Sloba mu je i dalje bio predsjednik, išao je 'da ga obiđe'. I nakon smrti Milošević je još dugo predsjednikovao Vučelićem. A sad njime predsjednikuje VUČIĆ. A predsjednik mu je bio i KARADŽIĆ, pomalo mu je predsjednik i MLADIĆ. Najpredsjedavaniji predsjednik Vučelić je, da ne idemo dalje, zapravo Honduras. Država Honduras, da. Honduras iz pjesme, koju je, godinu dana prije no što će se Vučelić roditi, sastavio revolucionarni pjesnik ROQUE DALTON, i naslovio kraticom OEA, što se kod nas prevodi OAD (Organizacija Američkih Država):

Predsjednik moje zemlje danas za danas zove se pukovnik Fidel Sánchez Hernández, ali general Somoza, predsjednik Nikaragve, također je predsjednik moje zemlje, i general Stroessner, predsjednik Paragvaja, također je pomalo predsjednik moje zemlje, iako nešto manje nego predsjednik Hondurasa dakle general López Arellano, ali više nego predsjednik Haitija, Monsieur Duvalier, a predsjednik Sjedinjenih Država je predsjednik moje zemlje više nego predsjednik moje zemlje, koji, kako rekoš, danas za danas, zove se Fidel Sánchez Hernández.

Sa ranim Hondurasom Vučelićem bio sam u redakciji Književnih novina osamdesetih godina. Više nego u redakciji vidao sam ga četvrtkom i ponedjeljkom kad smo igrali fudbal u sportskoj dvorani na Vračaru. Igrali smo protiv glumaca, bilo je i pjevača, i te su utakmice počinjale nakon glumačkih predstava, dakle u 23 sata, a znali smo igrati i do pola jedan. On je bio jedan od igrača za koje se u južnim krajevima kaže 'sto boljih tride-

set gorih'. Stavljam na znanje da su barem triput s nama igrali i MOMČILO VUKOTIĆ i IVAN GOLAC. To je najštedrije što bih mogao reći o Vučeliću kao igraču: nedovršeni dešnjak, koji loptu udara samo unutrašnjom stranom stopala. Igrali smo najčešće u istoj ekipi, u kojoj je bio i jedinstven igrač BOŽO KOPRIVICA. Poslije utakmica smo išli u Klub književnika. U pravilu je Vučelić bio najpričljiviji za stolom. Tih godina nije bio bogzna zao, znao je biti i opušten. Nekoliko puta je na Vračar doveo po nekog od svojih zemljaka iz Crvenke da igraju.

To su bile godine kad Božo Koprivica i ja nismo propuštali nijednu Partizanovu utakmicu. Nismo propuštali nijednu u Beogradu, a znali smo ići zajedno i u Novi Sad, a pojedinačno i u Zagreb, u Sarajevo, u Split, u Zenicu, u Skopje, u Ljubljani. Kad bi Partizan igrao izvan Beograda, a nismo mogli ići na utakmicu, išli smo u zgradu televizije, u kancelariju pisca i urednika dramskog programa FILIPA DAVIDA i na *masteru* gledali cijelu utakmicu u direktnom prenosu. Dobri Filip David je navijao s nama pred onim ekranom.

Za sve te godine Vučelić nije ni jedan jedini put na stadionu gledao Partizan. Nije. Da jeste, znali bismo, ako ne zato što smo ga vidjeli na zapadnoj tribini, a ono bismo to saznali ponedjeljkom u redakciji. Jedina utakmica koju je tada na stadionu JNA gledao s nama bila je ona Jugoslavije protiv DDR-a. To je bilo krajem septembra 1985. Na utakmicu je pošlo nas ukupno šest iz redakcije: PERIŠIĆ, Vučelić, CVETKOVIĆ, ZUBANOVIĆ, Koprivica i ja. Dok smo ulazili na tribinu, Božo mi je šapnuo: 'Stoposto ćemo izgubiti, čim je Vučela na tribini.' Jugoslavija je stoposto izgubila, gubila je 0:2 oba gola ANDREAS THOM, a HARIŠ ŠKORO je desetak minuta prije kraja dao jedini za Jugoslaviju. Da je Vučelić pokazao ikakva osjećaja zbog poraza ili barem razumijevanja u fudbal, to mi svakako ne bi promaklo. Ne znam za druge, ali ja nisam znao za koji klub navija Vučelić. A znalo se, na primjer, da je Pera Cvetković hajdukovac, da je sekretar VOJA JOVANOVIĆ zvezdaš, da je Zubanović partizanovac. Znali smo da glumac MILO MIRANOVIĆ navija za OFK Beograd. Da me je tada neko o tome pitao, vjerovatno bih rekao da Vučelić navija za Crvenku. Jer su mu usta bila puna grada Crvenke.

ZATO sam bio posve preneražen kad sam 2014. čuo da je Vučelić potpredsjednik FK Partizan. Kako može biti potpredsjednik neko ko nikad nije išao na utakmice? No, ne samo da može, već taj i takav može biti i predsjednik kluba! Ima još: može biti i predsjednik Jugoslovenskog sportskog društva Partizan! I može, čim je to postao, tražiti da se iz imena Jugoslovenskog sportskog društva Partizan makne *jugoslovensko!* Može, može. Jer je predsjedavani predsjednik Honduras Vučelić oduvijek radio na sve pogone: na struju, na baterije, na plin, na naftu, na ugalj, na drva, na alkohol. To sam shvatio mnogo kasnije, beznadežno kasno. Iz redakcije sam otišao u jesen 1987, a on je već balavio i žvalavio o Kosovu i fabrici u selu Batuse, bio se uvelike prišljamačio

Milorad Vučelić, igrač u svim pravcima. Foto: FK Partizan

Dobruci Ćosiću, frfljao o nesretnom ĐORĐU MARTINOVIĆU.

Posljednji put sam bio u njegovu društvu decembra 1989. Bio sam došao u Beograd iz Lucerna na nekoliko dana, i svratio u Klub književnika. Ondje je bilo veliko društvo sa KUSTURICOM i Vučelićem. Za stolom je glavni bio Vučelić. Naišao je kolporter sa sutrašnjim novinama i svi su pokupovali Politiku sa velikim intervjuom Kusturice povodom nagrade AVNOJ-a. Vučelić je hvalio Kusturicu za posve smušen intervju gdje je laureat kazivao kako će naše rukovodioce smjenjivati ulica, nego šta.

Trideset i pet godina poslije toga katalog Vučelićeva beščašća posve je sablasan, ali Honduras pet para za to ne daje. O tome su napisane knjige i snimljene dokumentarne emisije. Kao direktor RTS-a brutalno je, u jednom danu ostavio bez posla 1140 zaposlenih ljudi, a na novosadskoj, posredstvom svoga kuma, sedamdeset i dvoje. Istjerao je s posla i književnika Filipa Davida, partizanovca. Obogatio se mutnim poslovima, osnovao je svoj list s imenom Pečat, galimatijas nacionalistički. Svoje prizemne, razulareno udvoričke i kukavičke kolumne objavio je ukoričene u dvjema kupusarama koje priseban čovjek ne može čitati bez gađenja. Patrijarh PORFIRIJE ga je odlikovao za doprinos vjeri i crkvi. Takav autor i poslanik, dežurna udvorica, takav predsjedavani predsjednik FK Partizan, srozao je klub i otjerao navijače sa stadiona. Otjerao je s posla časnog urednika dramskog programa Filipa Davida, koji je išao na Partizanove utakmice. A Vučelić nije, ne ide ni ove jeseni. Kao ni navijači Partizana. Oni ne idu zato što je on upropastio klub, a on ne ide, jer mu se ne ide. Možda mu se može, a možda mu se neće. Od velikih sponzora kluba, koje je grlato najavljiavao kad se podlački dokopao rukovodećeg mjesta, spao je samo na kineskog eksploatatora rude u Srbiji Zijin. Kažem spao, ali ga nije doveo on, nego onaj koji sad predsjednikom kluba predsjedava. Ako skalamerija od njegove skupštine kluba ne razriješi Hondurasa Vučelića, sljedećeg sponzora kluba ima da predsjednikovanom predsjedniku dovede predsjednikov predsjednik, i neće biti iznenađenje ako na dresovima, gaćama i čarapama Partizanovih igrača bude stajalo: Rio Tinto. ■

Диригентски кореограф

Маестро Лорис Волтолини био је један од најталентиранијих диригената икада рођених у Хрватској. Посебан је афинитет имао за дјела Вердија и Пучинија, а истицао се својим чистим интерпретацијама и сјајном мануалном техником

Кад је посриједи класична гласба у нас, може се и мора рећи како у Хрватској никад нисмо оскудијевали с истинским диригентским именима која су прославила и себе и своју земљу у иностранству. Осим ЛОВРЕ ПЛ. МАТАЧИЋА, интернационалном славом окрунили су се БЕРИСЛАВ КЛОБУЧАР и МЛАДЕН БАШИЋ, МИЛАН ХОРВАТ и ПАВЛЕ ДЕШПАЉ, НИКША БАРЕЗА и ВЈЕКОСЛАВ ШУТЕЈ, док су на домаћој сцени (ма не без гостовања вани) значајне каријере били остварили ВЛАДИМИР КРАЊЧЕВИЋ и ИГОР КУЉЕРИЋ те МИРОСЛАВ ХОМЕН и ЕМИЛ КОСЕТО. Од живућих пак не могу прешутјети име ИВАНА РЕПУШИЋА, који је – иако припадник млађег нараштаја – већ сад остварио импресивну инострану каријеру, и све указује на то да ће надмашити све своје дичне предшаснике.

Један од најталентиранијих диригената што су икада рођени у Хрватској био је и маестро ЛОРИС ВОЛТОЛИНИ. Њему се 11. рујна навршила трећа обљетница преминућа, а 12. свибња ове године заокружила се и 70. годишњица његовог рођења. Свјетлост дана угледао је у Сплиту у гласбеној обитељи, јер је његов отац био такођер диригент и виолончелист, свирач у коморном јазз-ансамблу у своје вријеме и, уз СИЛВИЈА БОМБАРДЕЛИЈА и ВИДА КУЗМАНИЋА, био је главним кућним диригентом у Народном казалишту у Сплиту средином 20. вијека, гдје је предводио велики број оперних и балетних наслова.

Није никакво чудо што је млади Лорис Волтолини још зарана био осјетио гласбени позив, будући се у њиховој обитељској кући редовито окуљало очево гласбено друштво из Театра. Најчешће су тај умјетнички кружок чинили пјевачи Андрица Думанић и Анте Марушић, Илија Жижак и Албин Кокеза, али и многи други, укључујући и маестра Ловру пл. Матачића. Та кућна атмосфера свакако је придонијела да се Лорис пресели код родбине у Београд, гдје ће провести дио дјетињства. У ондашњем главном граду учио је клавиру у средњој музичкој школи 'Станковић' код проф. РАНКА ТУДОРА. Касније је наставио студиј гласовира на Музичкој академији у Загребу код проф. БРАНКА СЕПЧИЋА, а

Истинско диригентско име
– Лорис Волтолини (Фото:
Приватна архива)

истодобно је уписао и диригирање, које је и дипломирао у класи проф. ИГОРА ГЛАДРОВА. Као врсни пијанист, често је пратио пјеваче на концертима, али и музицирао у поп и џез-саставима.

Вративши се у Сплит маестро Волтолини прошао је све инстанце гласбенога дјеловања у казалишту. Прво га је 1968. године у пјевачки збор Сплитске опере примио тадашњи директор, загребачки маестро МЛАДЕН БАШИЋ, и то на посве необичан начин. Постоји анегдота која се и данданас препричава у сплитском казалишту, како је млади Лорис дошао на аудицију за пјеваче у фоаје, а маестро Башић, чувши његов 'Добар дан!', одмах га је примио без провјеравања за клавиру. Наиме, имао је јако дубок глас, а басови су и иначе дефицитарни у сваком збору...

Доскора је Волтолини постао зборовањом и асистентом диригента. Из тог времена занимљива је сурадња с композитором и диригентом БОРИСОМ ПАПАНДОПУЛОМ, који је радио на припреми праизведбе своје опере 'Марулова писан' (1970.). Присјећајући се тих искустава, маестро Волтолини у једној прилици био ми је рекао: 'Устајао сам рано ујутро и на старој Солинској, данас Сукоишанској улици у Сплиту, хватао аутобус који је у 5:00 сати

кретао према Каштелима. Једно три кварта од уре трајала је возња, а Папандопуло би ме дома увијек дочекао с кавом. Некад смо се знали задржати и по неколико сати у разговору, а било је и дана кад бих морао чекати да он доврши неки приказ започет те ноћи, па бих се тек онда враћао натраг за Сплит. Било ми је фасцинантно гледати га како компонира гласбу изравно уписујући оркестрацију у партитуру, дионицу по дионицу, инструмент по инструмент, али такт по такт окомито без претходно припремљених скица! Овај генијални складатељ био је врло једноставан и скроман човјек, па му није било тешко ни да ме често својим 'Мини Морисом' пребаци из Каштел Лукшића до казалишта. Лудо је возио, милијун на сат, и увијек ме је било страх сјести с њим у ауто. Али барем сам се тјешило како ћу у небу моћи рећи: 'Погинија сан скупа с Папандопулоном!'

Цијелу декаду након тога био је зборовањом, а паралелно је основао и Коморни оркестар те водио коморни пјевачки збор Иван Лукачић. Као оперни диригент дебитирао је изведбом Пучинијеве опере 'Тоска' (1981.), након чега је и стално запослен

у Театру, гдје је први сурадник диригента Вјекослава Шутеја. Прву самосталну премијеру имао је за изведбе колажираног мјузикла с мелодијама ИВЕ ТИЈАРДОВИЋА, 'Живот и вријеме' (8. колхоза 1983.) под редатељском палицом осебујнога и помало контроверзнога Љубише Ристића.

Осамдесетих година прошлога вијека Волтолини је диригирао низом балетних и оперних наслова у Сплиту, премијерно поставивши Доницетијеве опере 'Љубавни напиток' (1985.) и 'Лучија ди Ламермур' (1988.) те двије стожерне опере франкофоног репертоара: ГУНООВ 'Фауст' (1987.) с ПЕТРОМ СЕЛЕМОМ и ОФЕНБАХОВУ оперу 'Хофманове приче' (1990.) с КРЕШИМИРОМ ДОЛЕНЧИЋЕМ. 'Фауст' је остварио запажена гостовања и у Београду и у Загребу, док се потоња опера у тандему с Доленчићем сматра можда и највећом оперном продукцијом Сплитске опере задњих десетљећа! Нека буде забиљежено како је Лорис Волтолини 1988. године на Перистилу диригирао свим трима ВЕРДИЈЕВИМ операма: 'Аидом', 'Набуком' и 'Отелом'.

Године 1991. маестро Волтолини напустио је Сплит и постао сталним диригентом ХНК-а Загреб. Неколико година касније преселио је у Љубљану, гдје је до смрти био запослен као шеф-диригент Опере у Словенском народном гледалишту. Посебан је афинитет имао за дјела Вердија и Пучинија те надао се за талијански веристички репертоар, истичући се својим чистим стилским интерпретацијама и сјајном мануалном техником: као да је кореограф за диригентским пултом. Занимљиво је како је прва и посљедња опера коју је маестро Волтолини диригирао била баш Пучинијева 'Тоска', па је пригодна свечаност и концерт у оквиру недавнога Загребачкога оперног фестивала у фоајеу ХНК-а Загреб била насловљена 'Волтолини – оперни плов на пучини између двију Тоски'.

Од бројних гостовања по свијету истичем његов наступ на фестивалу Салцбургер Фестшпиле, кад је у поводу 100. обљетнице Вердијеве смрти 2001. године у тамошњем Гросес Фестшпилхаусу предводио нову продукцију опере Аида.

За крај, слабо је знан податак како је Волтолини био отишао из Сплита мимо своје воље, јербо је, еуфемистички говорећи, био присиљен напустити исходишни театар након сукоба с тадашњим интендантом ИВОМ САНАДЕРОМ. Премда је био позван из загребачке Опере да се пресели у метрополу и преузме мјесто шефа-диригента, он је то одбио желећи живјети и дјеловати у граду своје младости. Незадовољан увјетима рада који су му били наметнути стигао је на разговор у интендантов уред, уред својега пријатеља из дјетињства с којим је заједно ишао у школу и играо се с њим у дјечачко доба у Плинарској улици... Разговор са Санадером текао је, по Лорисовој причи, овако:

'Бог Иво – почео је Лорис – желио бих с тобом...'

'Ја нисам за тебе ти, него ви!', оштро га прекине Санадер.

'Молиш?'

'Ја нисам за тебе ти, него ви!'

'Гледај, ти можеш себи говорити ви, али ја ћу ти говорити ти', сабравши се од чуђења одговори Лорис, те настави: 'Не желим да ме се даље малтретира, јер ћу ићи у Загреб.'

'Ајде – рече Санадер – нитко није незамјенив!'

'Мислиш ти то на себе?', смирено ће Лорис и, поздравивши, отиђе из канцеларије.

Још тог истог дана окренуо је Волтолини телефонски број Загребачке опере с питањем: 'Је ли још стоји она понуда и позив?' Још те исте 1991. године Лорис Волтолини преселио се у Загреб. ■

Tkanje otpora

Stavljajući akcent na informativnost, izložba 'Rad i otpor' nudi vrlo dobro pripremljen i dokumentiran pregled položaja i borbi tekstilnih radnica u Hrvatskoj od međuraća, preko socijalističke Jugoslavije, pa do tragedije pretvorbe i privatizacije

Štrajkaška straža pred tvornicom Zagrebačke industrije svile, 1940. (Foto: Ružica Turković, ljubaznošću Aleksandre Turković)

U TEHNIČKOM muzeju Nikola Tesla (TMNT) u toku je izložba 'Rad i otpor – Slučaj tekstilne industrije'. Izložbu su priredile ANA RAJKOVIĆ PEJČIĆ iz Hrvatskog instituta za povijest, Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, i kustosica TMNT-a KOSJENKA LASZLO KLEMAR, dok oblikovanje postava potpisuje BARBARA BLASIN. Tekstovi na izložbi su dvojezični, a prijevod na engleski je sačinio MILOŠ ĐURĐEVIĆ. Uz spomenute autorice, na tekstu je radila i ANA VRAGOLOVIĆ.

Izložba se sastoji od tri cjeline. Prva govori o otporu tekstilnih radnica u periodu

prije Drugog svjetskog rata, druga obuhvaća položaj tekstilnih radnica u vrijeme socijalističke Jugoslavije, dok je treća posvećena štrajkovima tekstilnih radnica 1990-ih i 2000-tih.

Tekstilna industrija ima dugu povijest zapošljavanja radnica. Mehanizacija proizvodnje počinje u engleskim predionicama slavnim izumom tzv. letećeg čunka, a prostor za zapošljavanje jeftine i nekvalificirane radne snage otvara se time i za žene.

U Engleskoj krajem 19. stoljeća ŽENE SU ČINILE 99% zaposlenih u konfekciji, a u industriji pamuka 56%. Plaća radnica iznosila je u prosjeku trećinu do polovine muških radnika. Radni uvjeti bili su iznimno loši, a psihička i fizička zlostavljanja radnica česta. Zbog loših higijenskih prilika bila su česta oboljenja, posebno od tuberkuloze, često i sa smrtnim ishodom.

Sve to poticalo je radnice na čestu štrajkašku aktivnost. Prvi oblici radničkog otpora u Hrvatskoj javljaju se na prijelomu stoljeća i odraz su velikih zbivanja Prve internacionale, Pariške komune te kasnije Oktobarske revolucije. Prvi veći štrajk odvio se 1889. u predionici i tkaonici u Dugoj Resi, najvećem pogonu toga vremena. Počeci sindikalnog organiziranja vezani su pak uz osnivanje Saveza radnika odjevne industrije i obrta Hrvatske i Slavonije 1907. godine. U razdoblju između dva svjetska rata taj je savez više puta ukidan i obnavljan pod različitim nazivima i središnjim organizacijama. U istom se periodu osniva Centralni sekretarijat žena (1923.), Zagrebački sekretarijat žena (1924.) te Komisija za rad među ženama pri KPJ-u (1927.). ANKA BUTORAC i MARIJA GRŽETIĆ-MACA, tada tekstilne radnice, sudjelovat će u organizaciji nekih od ključnih štrajkova 1920-ih i 1930-ih.

U 1930-im godinama organizirane su brojne tarifne akcije i štrajkovi predvođeni komunistima koji su masovno ulazili u velike sindikate, Opći radnički sindikat i Ujedinjeni radnički savez Jugoslavije. Najuspješniji štrajkovi u to doba bili su u zagrebačkoj tvornici Hermann Pollack i sinovi i u varaždinskom TIVAR-u. Na izložbi su izloženi portreti i kratke biografije istaknutih sindikalnih aktivistica: Anke Butorac, Marije Gržetić-Mace, RUŽICE TURKOVIĆ i JELE PREDOVIĆ. Tu je i kronologija važnijih štrajkova u tekstilnoj industriji od 1900. do 1940.

Najveća tekstilna tvornica na području današnje Hrvatske na prijelomu stoljeća bila je ona u Dugoj Resi. Broj zaposlenih je već početkom 20. stoljeća iznosio 1200. Ova tvornica bila je jedno od žarišta radničkog otpora zato što se Uredba o osmosatnom radnom vremenu u njoj nije provodila, već je radni dan trajao i do 18 sati dnevno. Prekovremeni rad nije se plaćao, a nadnice su bile niske. Tamošnje radnice se još 1906. počinju sindikalno organizirati. Njih 200 bile su članice sindikata, koji krajem 1920-ih jača i okuplja 2000 zaposlenih. Sve dobiva novu dimenziju osnutkom Aktiva komunista 1935. u Dugoj Resi, a sljedeće je godine osnovano i 7 komunističkih ćelija.

Drugi dio izložbe govori o položaju tekstilnih radnica u socijalizmu, što je vrijeme intenzivne industrijalizacije. Događa se veliko povećanje proizvodnje i koncentracija manjih pogona u veće proizvodne jedinice. U prvom petogodišnjem planu proizvodnja je porasla za 70% u odnosu na predratno vrijeme. Posebno se razvila industrija konfekcije, kako za potrebe domaćeg, tako i stranog tržišta. Raste i broj zaposlenih u tekstilnoj industriji – 1954. godine na 25.513, 1970. na 58.222, da bi 1990. taj broj iznosio čak 95.000. Tekstilne tvornice sada su pružile ženama ekonomsku neovisnost, osigurale im zdravstvenu skrb i djelomično ih raste-retile od kućanskih poslova i brige o djeci kroz otvaranje društvenih servisa. Ne bi ovdje stalo pobrojati sve tekstilne tvornice iz perioda od 1945. do 1990. – tko se ne sjeća Arene, Čateksa, Dalmatinke, Jadrana, Kamenskog, MTČ-a, Otekse, Orljave, Siscije, Vesne i drugih?

U socijalizmu su aktivni i sindikati. Nakon uvođenja radničkog samoupravljanja 1950. godine radnice dobivaju mogućnost upravljanja tvornicama neposredno i pre-

ko radničkih savjeta. Težište rada sindikata usmjerava se na brigu za unapređenje kadrova, propagandu za stručne tečajeve, zaštitu stambenih prava, sanitarnu zaštitu, društvenu prehranu i sl. Najveći problem, tada zapažen i diskutiran, bila je slaba zastupljenost žena u upravljačkim strukturama. Naime, 'ženske' tvornice i dalje su vodili uglavnom muškarci. U svrhu poticanja uključivanja žena u upravljačke strukture te na aktivnije društveno-političko djelovanje, u tvornicama se osnivaju Konferencije za društvenu aktivnost žena, odnosno Aktivi žena.

Svrha rada Aktiva žena u smislu uključivanja većeg broja žena (radnica) u upravljačke strukture nikad nije bila u potpunosti ispunjena, ističu autorice izložbe. Po njihovom mišljenju, 'usprkos deklarativnom zagovaranju jednakih prava, upravljačke strukture u kojima su većinski bili zastupljeni muškarci nisu pokazivale dovoljno interesa za specifične probleme žena/radnica. Prijedlozi Aktiva žena često nisu nailazili na podršku uprave te njihova aktivnost s vremenom opada. Ipak, Aktivi žena uvelike su doprinijeli boljim uvjetima rada za žene u tvornicama te rasterećenju radnica od obavljanja dijela kućanskih poslova kroz zagovaranje otvaranja društvenih servisa unutar tvorničkih kompleksa'.

I TAKO žurno dolazimo do trećeg dijela izložbe, a on govori o tragediji pretvorbe i privatizacije u tzv. tranziciji koja dovodi do upropaštavanja velikog dijela pogona i današnje situacije u kojoj svakodnevno saznajemo o zatvaranju još poneke tvornice (od otvorenja izložbe to se npr. desilo Jadranu iz Zagreba). Ono što radnicama preostaje tih 1990-ih i 2000-tih, kojima se ovaj segment izložbe bavi, jest borba za egzistenciju.

Taj je period obilježen štrajkovima tekstilnih radnica, koje se, za razliku od svojih prethodnica, ne bore za bolje radne uvjete i veće plaće, već za zadržavanje radnih mjesta, isplatu zaostalih plaća i naknadu neisplaćenih bolovanja, pri čemu im vodeći sindikati ne pružaju odgovarajuću potporu. Većina tekstilnih radnica tijekom 1990-ih i 2000-tih ostaje bez posla i mogućnosti novog zapošljavanja. O razmjerima tragedije govori podatak kako se procjenjuje da je u periodu od 1991. godine do danas izgubljeno oko 100.000 radnih mjesta u tekstilnoj industriji u Hrvatskoj.

Stečajevi su počeli odmah 1990-ih. Najveći broj hrvatskih tekstilnih poduzeća koja su djelovala u vrijeme Jugoslavije danas je likvidirano, dio ih je u višegodišnjem (u pojedinim slučajevima i višedesetljetnom) stečaju, dio ih je promijenio djelatnost, a tek u je u malom broju slučajeva proizvodnja opstala. Period od otvaranja stečajnog postupka do likvidacije u većini slučajeva bio je dugotrajan. Velik dio radnica još uvijek nije ostvario neisplaćena prava.

Na izložbi su dokumentirani štrajkovi radnica Kamenskog iz 2010., štrajk radnica Orljave iz 2021. te aktualni slučaj Varteksa, sudbina kojeg je još uvijek neizvjesna. Na ulazu u izložbu stoji tabla na kojoj posjetioci mogu izraziti svoju solidarnost s radnicama.

I u ovom kratkom prikazu vidljivo je da je izložba vrlo dobro pripremljena i dokumentirana. Na relativno malom prostoru, zidovi galerije puni su teksta i fotografija pogona i radnica. Akcent je na informativnosti, tako da ima samo nekoliko muzejskih eksponata: košulje s ispisanim parolama radnica, makete nekih pogona, nekoliko izložaka šivaćih mašina i sl. U svakom slučaju, treba pohvaliti rad priređivačica Ane Rajković Pejić, Kosjenke Laszlo Klemar i Barbare Blasin. ■

BORIS AKUNJIN

Pomalo sam umoran od riječi

Nije moja odgovornost govoriti o ratu u Ukrajini – pisac sam, nisam politički komentator. Također, sve je o tome već puno puta rečeno. Dobri ljudi kažu toliko dobrih riječi, a zapravo učine tako malo. Zato sam umoran od priče o tome. Ako možeš, učini nešto

PROŠLOG je mjeseca na Vrisku, riječkom sajmu knjiga i festivalu autora, gostovao najtiražniji suvremeni ruski pisac BORIS AKUNJIN, pravog imena GRIGORIJ ČHARTIŠVILI. Autor je više od 80 knjiga, koje su samo u Rusiji prodane u više od 35 milijuna primjeraka. Od 2014. godine živi u Londonu, a krajem prošle godine uvršten je na PUTINOV popis 'terorista i ekstremista'.

Na Vrisku ste publici predstavljeni kao Boris Akunjin, s obzirom na to da su predstavljene i dvije knjige iz serijala o sestri Pelagiji koje su prevedene na hrvatski jezik i koje su potpisane tim pseudonimom. Kada govorite na promocijama i panelima, ali i u intervjuima poput ovog, govorite li kao Boris Akunjin ili pak kao Grigorij Čhartišvili?

Govorim kao ja, definitivno kao Grigorij, ali eto, ljudi izvan Gruzije preferiraju me zvati mojim pseudonimom jer nitko osim Gruzijaca ne može izgovoriti Čhartišvili.

Imali ste i druge pseudonime, kao što je Anna Borisova. Jeste li tada primijetili drukčiju recepciju od one koju ste dobivali kada ste pisali u muškom rodu, odnosno pod pseudonimima koje ste zamislili kao muškarce?

Nitko nije znao da sam ja Anna, to se držalo tajnom. Bilo je svakakvih spekulacija o tome tko bi to mogao biti, jer je evidentno nitko nije mogao intervjuirati. Mislim da sam zapravo možda radio jedan intervju mailom, ne mogu se sjetiti trenutno. Sumnjalo se da je Borisova netko iz moskovskog umjetničkog svijeta – ja sam naposljetku i ukazivao na ženu koja je htjela da se misli da je to ona.

Netko je Annu, dakle, htio utjeloviti, preuzeti zasluge?

Da, da. Prvi roman Anne Borisove je prošao poprilično dobro, drugi još bolje, ali kod trećeg romana već sam morao otkriti identitet,

pa to ipak nije bio baš čisti eksperiment. Sve su tri knjige različite, ali bilo je zanimljivo i stimulirajuće to raditi, posebice za prve dvije knjige kada nitko nije znao tko je Anna.

Osim Akunjina, više ne koristite pseudonime, a na promociji ste kazali kako više svoj stil pisanja ne mijenjate prema pseudonimima, već da ste sada stariji i mudriji te da imate drukčije metode. Koje su metode u pitanju?

Sada sam u drukčijoj dobi i mijenjam se. Ranije sam pokušavao biti netko drugi, a sada me privlači biti svoj i zanima me kako je to biti ja, pa umjesto da se rastežem, povlačim se unutra. Tražim nove oblike i forme pisanja koji bi najbolje reprezentirali ono što ja jesam, stoga više nema pseudonima. Borisa Akunjina možda zadržim iz humanitarnih razloga, jer bi mi na neki način bilo žao ljudi

Tražim nove oblike i forme pisanja koji bi najbolje reprezentirali ono što ja jesam, stoga nema više pseudonima. Akunjina možda zadržim iz humanitarnih razloga, jer bi mi na neki način bilo žao ljudi koji bi dolazili u knjižare i pitali: Imate li novi roman Čhartišvilija?

koji bi dolazili u knjižare i pitali: Imate li novi roman Čhartišvilija? To bi bilo okrutno. Tako da mislim da ću ostati Boris Akunjin – zalijepilo se za mene. Ali već pišem drukčije, prestao sam, metaforički rečeno, nositi *ready-made* odjeću, prestao sam koristiti žanrove koji već postoje. Sada pokušavam skrojiti nešto što bi pristajalo samo mojoj figuri. Prije par godina sam objavio knjigu koja se zove 'Rus u Engleskoj'.

To je svojevrsni *self-study* priručnik za fikciju?

Tako je, to je *self-study* priručnik za pisanje fikcije, koji nije zapravo priručnik, već knjiga koja se sastoji od nekoliko slojeva: uputa za pisanje, također i eseja, također i fikcije, ali i mojih ideja i misli o pisanju i književnosti. Svi dijelovi onoga što jesam nalaze se u toj knjizi. Radi se o specifičnoj formi i naravno da ne očekujem da će puno ljudi pročitati ovu knjigu i automatski prestatu raditi svoju 'domaću zadaću'. Takvim se stvarima trenutno bavim jer proživljavam vrlo zanimljiv i nedovoljno proučen dio života – starenje. Jako malo znamo o starenju, a jako je fascinantno – postoji puno skrivenih blaga i zadovoljstava, a ja ih želim sve otkriti.

Svi smo mi iseljenici

Pretpostavljamo da je vaša selidba u Englesku utjecala i potakla vas na pisanje ovakve knjige?

'Rus u Engleskoj' nije ni o Rusiji ni o Engleskoj, već je o bivanju piscem, jer je to simbol koji živi u svima nama, ne samo u piscima. Svi smo mi netko tko živi na stranom tlu i privikava se na to, a knjiga govori o tom osjećaju otuđenosti od okruženja i pronalaženju kontakata i veza s njime. To je značenje naslova, a svatko od nas je onda na neki način Rus koji živi u Engleskoj. Svi mi živimo na ovom planetu kao privremeni gosti. Svi smo mi ovdje iseljenici.

U jednom od intervjua koje ste dali po dolasku u Hrvatsku opisali ste carsku Rusiju kao 'kolonijalnu silu koja ugnjetava vlastiti narod držeći ga u neznanju, siromaštvu i poniženju'. Također ste rekli da biste bili revolucionar da ste živjeli u to vrijeme.

Da, ne bih imao izbora. Da sam živio u 19. stoljeću i pripadao obrazovanoj klasi, postao bih revolucionar kao i svi drugi mladi ljudi, jer je bilo toliko nepravde oko njih da su zbog samopoštovanja morali nešto napraviti. To u potpunosti shvaćam, jedino se nadam da ne bih postao terorist. Ipak, to sam naposljetku nekima i postao.

Kritizirate taj period ruske povijesti, kao i njezinu sadašnjost jer se, kako ste rekli i na promociji u Rijeci, stalno vraća diktaturi i totalitarizmu. Zašto se onda u svojem radu toliko vraćate carskom periodu?

Zbog književnosti. To je bila epoha u kojoj je ruska literatura bila na svom vrhuncu. Općenito osjećam nostalgiju za tom epohom u kojoj je književnost zapravo puno značila, za razliku od današnjice. To je bilo vrijeme kada je ruska književnost dala najbolje od sebe i za svijet i za Rusiju, mislim više nego bilo koja druga vrsta umjetnosti.

Smatrate li da su zbog toga ruski realizam i klasici postigli toliku globalnu popularnost?

Zapravo ne, smatram da je njihov uspjeh više bio rezultat općenite neslobode u carskoj Rusiji, državi u kojoj je pisanje fikcije bio jedini oblik izražavanja mišljenja o filozofiji, pravdi, čemu god. Rusija je bila specifična u tom pogledu. Da su ti autori živjeli u Britaniji ili Francuskoj, mogli su primjerice napisati 'Kapital' ili članak u novinama. S obzirom na cenzuru u Rusiji, jedini ljudi koji su mogli tematizirati stvari od društvenog značaja bili su pisci, što im je donijelo puno odgovornosti, ali ih je isto tako učinilo velikima.

Vidite li svoj rad kao nastavak te tradicije ili pak kao odstupanje od nje?

U bitno sam drukčijoj situaciji. Kao i svi mi, jer je književnost prestala biti toliko važna, što je zapravo i olakšanje. Kada pišem, ne pišem za radnike ili seljake ili revolucionare ili bilo koju konkretnu društvenu skupinu, već za obrazovane čitatelje. Razgovaram sa onima jednakima sebi, koji imaju slobodu da donose svoje zaključke, odluke i izbore. Na svoje čitatelje ne gledam visoka, dapače, ponekad mi kažu da sam isuviše prislan. Možda i jesam, no moje su knjige sada zabranjene u Rusiji. Nema više njihovog tiskanja, nema ih ni u tamošnjim knjižarama. Međutim, u ostatku svijeta postoji mnogo ruskih knjižara, jer Rusi žive posvuda. Budući da moja stara izdanja nisu više dostupna, sada radim s jednim bostonskim izdavačem koji želi ponovno izdati sve moje knjige kako bi se njima popunile knjižare izvan Rusije. Zbog toga moram ponovno urediti sve knjige iz serijala o Erastu Fandorinu – smatrao sam da bi ih bilo dosadno samo ponovno tiskati, pa ću im dodati novu vrijednost. To će reizdanje biti dopunjeno uputama za dekodiranje: na koricama će biti vrpca s natpisom 'dekodirano', a nakon romana će uslijediti moje pojašnjenje kako je napisan, tko su bili stvarni povijesni protagonisti itd. To će reizdanju dati smisao i činiti ga zanimljivijim.

Spominjali smo da su vaše knjige danas zabranjene u Rusiji, a osim toga ste, kako ste ranije natuknuli, proglašeni teroristom. Zanima nas vaš stav o zabranjivanju knjiga općenito – mislite li da postoje neke koje bi ipak trebale biti zabranjene?

Bilo zabranjene ili otkazane, mislim da ne. Smatram da svaka odrasla osoba ima pravo na sve vrste informacija. Inače to nije demokracija. Zašto bi netko drugi odlučivao što ja mogu ili ne mogu čitati? Nisam pobornik otkazivanja, poštujem pravo ljudi da imaju drugačija uvjerenja i pristup svim informacijama. Zato ne bih zabranio čak ni 'Mein Kampf'.

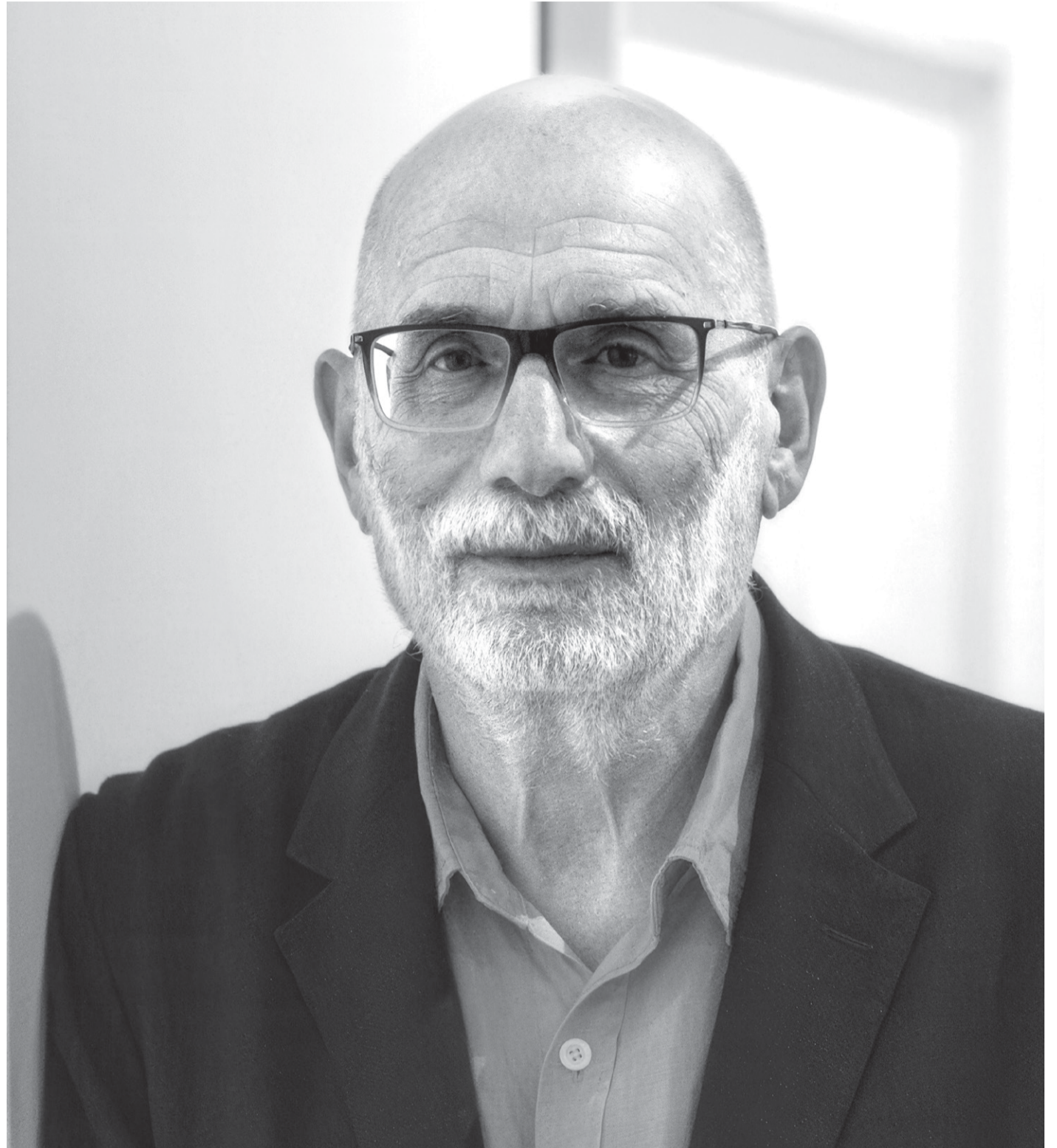
Svemoć i nemoć pisca

Erast Fandorin će dakle doživjeti doradeno reizdanje, a serijal o sestri Pelagiji se nakon treće knjige, koja još nije prevedena na hrvatski, zapravo završava. Sada kada je za vas zaokružena priča o Pelagiji, čija je radnja smještena u ruralnu Rusiju, mislite li da je serijal uspio metaforički decentralizirati književnost, odnosno barem žanr krimića? Ima li književnost moć decentralizacije?

Ne mogu govoriti o rezultatu, već samo o namjeri, a kao pisac mogu namjeravati što god hoću. Mogu vratiti mrtve u život, i to sam napravio puno puta jer sam veliki fan starih groblja, na koja odlazim gledati stare nadgrobne ploče. Jako često odaberem ime s jedne od njih i vratim tu osobu nazad u život – moji brojni likovi nose imena sa starih groblja. Ukratko, kao pisac možeš napraviti što god poželiš, ti si Bog i ništa nije nemoguće. No, potpuno je druga stvar hoće li ljudi u to povjerovati ili ne.

U knjigama o Pelagiji ističe se kritika Ruske pravoslavne crkve, a jednom ste izjavili kako ste pokušali o njoj pisati utopistički. Kako bi prema vama trebala izgledati Ruska pravoslavna crkva i mislite li da ju je moguće približiti tom idealu?

Ruska pravoslavna crkva prilično je zastra-

Mislim da je uspjeh ruskih realista i klasika više rezultat općenite neslobode u carskoj Rusiji. S obzirom na cenzuru, jedini ljudi koji su mogli tematizirati stvari od društvenog značaja bili su pisci

šujuća organizacija. Reakcionarna, vrlo podložna vlastima – oduvijek je takva, barem zadnjih 300 godina. Ništa zapravo vrijedno poštovanja. No, osobno sam poznao neke svećenike koji su, unatoč svemu tome, bili nevjerovatni, nevjerovatno duhovni ljudi. Iako nisam vjernik, moram priznati da su me fascinirali. Jer, ovih dana u Rusiji biti slobodouman i neovisan svećenik zahtijeva puno hrabrosti. Dešavalo se da takvi sveće-

nici budu ubijeni. Međutim, postoji nešto u Ruskoj pravoslavnoj crkvi što je drugačije od, recimo, katoličanstva ili protestantizma. Nešto dragocjeno – kako da kažem, u svojoj biti je mekša. Na primjer, u Ruskoj pravoslavnoj crkvi nema čistilišta. I nitko nije osuđen na pakao zauvijek, za vječnost. Postoji nada za svakoga i postoji taj djelić Bizanta, koji ima dugu tradiciju, što je privlačno. Zato sam želio stvoriti neku vrstu ruske crkve koja bi bila bezgrešna.

Često vas se pita o Putinu i ratu u Ukrajini i Rusiji. Osjećate li veliku odgovornost govoriti o ovim temama i smatrate li uopće da one jesu vaša odgovornost?

Nije moja odgovornost govoriti o tim stvarima – pisac sam, nisam politički komentator. Kada me pitaju, odgovorim, ali se nikada ne nudim sam. Vrlo sam direktan u vezi onoga što mislim i to me dovelo do ovoga gdje sam sada. Također, sve je o tome već puno puta rečeno, od samog početka. Sve sam već rekao. I pomalo sam umoran od riječi. Dobri ljudi kažu toliko dobrih riječi, a zapravo učine tako malo. Zato sam umoran od priče o tome. Ako možeš, učini nešto.

Vi zapravo i jeste učinili nešto, skupa sa Mihailom Barišnjikovim i Sergejom Gurijevim osnovali ste neprofitnu organi-

zaciju True Russia, koja se protivi ratu u Ukrajini i pomaže onima koji su se našli u emigraciji zbog rata i Putinovog režima. Da, učinili smo nešto što je bilo potrebno. Nije mnogo, ali je barem nešto. Bilo je situacija u kojima se stvarno moglo pomoći onima kojima je pomoć bila potrebna, a osim toga sve je samo priča i priča – Rusi toliko puno pričaju... Mi smo bili diletanti, bili smo nespretni, neučinkoviti, ali postiglo se barem nešto i pomoglo ruskim emigrantima da osjete kako mogu sudjelovati u nečemu.

Naposljetku bismo se dotakli vaše izjave da gajite veliku nadu za čovječanstvo. Možete li nam reći zašto i daje li vam uopće išta nadu i optimizam za ljudsku vrstu?

Mislim da živimo u srednjem vijeku, da još uvijek živimo u vrlo barbarskoj epohi i da čovječanstvo ima još dug, dug put prije nego što postane nešto više. Ako nas vanzemaljci promatraju, mislim da nema sumnje da misle da je previše rano da uspostave kontakt s nama jer smo previše divlji, previše necivilizirani. To sam htio reći – ako sve prođe dobro i ne padnemo s ovih civilizacijskih stepenica i slomimo vrat, što se isto može dogoditi, svakako ćemo se morati penjati, naši unuci i praunuci će se morati penjati tim stepenicama. Nemam nikakvih iluzija oko toga. ■

Ivan Ergić i Filip Grujić, Jezik kopačke (r: Borut Šeparović)

(ZKM)

Glumački ansambl demonstrirao je visoku umješnost kolektivne igre (Foto: Jelena Janković/ZKM)

PIŠE Bojan Munjin

U nogometnom stroju

Orvelijanska slika onoga u što su se nogomet i svijet pretvorili

NOGOMET je oduvijek bio jedan od okidača za angažirani teatar BORUTA ŠEPAROVIĆA. Tako njegova najnovija predstava 'Jezik kopačke', prema tekstu FILIPA GRUJIĆA i IVANA ERGIĆA, govori o tome kako danas u nogometu ima toliko novca koji uopće ne možemo zamisliti, ali ključno u ovoj izvedbi jest da je današnje stanje u ovom superprofesionalnom sportu samo pokazna vježba našeg potonuća u sveopću prosječnost i robovsko služenje jeftinim uzbuđenjima. Šeparović nam na sceni koja funkcionira kao svlačionica, dvorana za trening, obiteljski dom, psihijatrijska ordinacija i noćni klub, na pladnju donosi taj 'najblještaviji posao na svijetu' u kojem se miješaju sport, seks, i skandali, tapšanje po ramenu, lažna prijateljstva i treniranje do smrti. Jer, nogometni stroj nikada ne smije stati i uvijek mora biti podmazan profitom i histeričnim hukom armije navijača. Jedan od autora predstave, Ivan Ergić, bivši je nogometaš koji smatra da profesionalni nogomet od ljudi pravi funkcionalne idiote, dok Filip Grujić kaže da je danas vrijeme kada se mora govoriti o onome što je nekada bio tabu. Zaista, osim knjige bivšeg njemačkog golmana TONIJA SCHUMACHERA 'Sudački zvižduk' iz 1980-ih, u kojoj je razotkrio puno toga šta se događalo iza zatvorenih vrata svlačionice, zbog čega je izbačen iz njemačke nogometne reprezentacije, malo toga do danas znamo o tajnama profesije pred kojom kleče milioni ljudi. Prikazujući jedan dan života mladog igrača iz Hrvatske u nekoj nogometnoj momčadi negdje u Njemačkoj, od teretane, preko izgubljene utakmice do pijanjanja i seksa za jednu noć, Šeparović nam to današnje profesionalno nabijanje lopte prikazuje kao multinacionalnu kompaniju u kojoj je nešto što je još u vrijeme PELÉA bila igra sada postalo teško rintanje. Utakmica se tretira kao rat – piša se krv ili se dobiva otkaz. Scenom neprestano prolaze igrači u dresovima, treneri,

liječnici, menadžeri, fizioterapeuti, psihijatri, pridruženi novinari i pjevaljke, koji predstavljaju pokretni spektakl prije no što utakmica uopće počne. Sve mora biti savršeno; igrači se kupuju i prodaju, odlaze u klubove za koje nikad nisu čuli, treniraju do iznemoglosti i nakon što im usta zapuše svežnjevima novčanica i mozak isperu slavom i glamurom, kada štoperica otkuca kraj, te ljude nogometni stroj u pravilu ispljuje kao staru krpu. Gledamo trening u realnom vremenu i trenera koji ne dopušta nikakvo kreativno iskakanje, sirotog oca menadžera negdje sa Balkana i razgovor preopterećenog igrača sa psihijatricom kao nekom vrstom umjetne inteligencije za umirivanje. Taj mladić polako kopni i gasi se njegova vjera u nogomet koji je kao dijete toliko obožavao. U predstavi 'Jezik kopačke', Šeparović nam se u trosatnoj izvedbi polako uvlači pod kožu, slikajući današnju nogometnu patologiju življenja u rasponu od sjaja do očaja i konačnog mračnog osvještenja. U završnom monologu, u pratnji dječaka zaljubljenog u svoju prvu nogometnu loptu, glavni junak će reći sve; da ispod tog blještavila nešto jako smrdi iznutra, da se mora raditi kao u logoru i trčati na utakmici do iznemoglosti, da se više nema vremena misliti, ne samo na ljepotu igre nego ni misliti uopće. Strast za nadigravanjem loptom, ako još nije umrla, umrijet će ubrzo.

Glumci ZKM-ova ansambla – BERNARD TOMIĆ, UGO KORANI, RAKAN RUSHAI DAT, LUCIJA ŠERBEDŽIJA, NIKOLINA PRKAČIN, ANĐELA RAMLJAK, HRVOJKA BEGOVIĆ, BARBARA PRPIĆ, ZORAN ČUBRILO, VEDRAN ŽIVOLIĆ, IVAN PAŠALIĆ, TOMA MEDVEŠEK – i polaznici Učilišta ZKM-a demonstrirali su visoku rezoluciju umješnosti kolektivne igre, a čitava predstava sa potpisom Boruta Šeparovića tužna je, orvelijanska slika onoga u što se ne samo nogomet nego i današnji svijet ustvari pretvorio. ■

Kinds of Kindness (r: Yorgos Lanthimos)

(2024.)

Emma Stone u jednoj od triju uloga

PIŠE Damir Radić

Uboga ostvarenja

Dvije od tri priče u filmu demonstracija su nedostatka potentnih ideja

NAKON 'Miljenice' i 'Ubogih stvorenja', dvaju velikih uspjeha ostvarenih bez scenarističkog učešća EFTHIMISA FILIPPOUA, YORGOS LANTHIMOS vratio se suradnji s tim svojim dugogodišnjim koscenaristom, gotovo podjednako zaslužnim za afirmaciju tzv. grčkog čudnog vala čija je Lanthimos bio perjanica. Zajedno su napisali sve Lanthimosove filmove od probojnog 'Očnjaka', preko 'Alpa' i 'Jastoga' do 'Ubojstva svetog jelena', no povratak suradnji nije se pokazao naročito uspješnim. 'Kinds of Kindness', kako je u Hrvatskoj nepreveden naslov tog novog filma, jest bio u konkurenciji za ovogodišnju Zlatnu palmu i odlični JESSE PLEMONS u Cannesu je nagrađen kao najbolji glumac, ali sasvim je sigurno da invaziju na Oscare i mnoštva drugih nagrada i priznanja koju su ostvarili 'Miljenica' i 'Uboga stvorenja' neće ponoviti. Uostalom, kritika je rekla svoje: ne računajući neshvaćeno remek-djelo, Lanthimosov samostalni dugometražni debi 'Kinetta', 'Kinds of Kindness' najslabije je primljen autorov rad. I nema tu razloga za neslaganje – doista, novi Lanthimosov ostvaraj, za razliku od 'Kinette', nije nepoznati dragulj nego osrednji film kojim su se dvojica kreativno vrlo svježih sineasta većinski predstavila u nepovoljnom svjetlu. Većinski zato što je riječ o omnibusu sastavljenom od triju priča vrlo labavo povezanih istim glumcima u različitim ulogama te marginalnim likom nazvanim R. M. F. koji se jedini pojavljuje u sve tri priče, pri čemu je prva priča više-manje odlična, na razini visoke reputacije svojih tvoraca, no druge dvije znatno su slabije, toliko da bi netko neupućen mogao pomisliti da su ih radili ne previše nadareni Lanthimosovi i Filippouovi imitatori. Ono što također povezuje tri priče jest motiv ljubavi kao odnosa moći, manipulacije, iskorištavanja, zlostavljanja, što navješćuje davni (i sjajni) hit Eurythmicsa 'Sweet Dreams (Are Made of This)', pušten već na predpočetku filma sa zaštitnim

znakovima kompanija koje su ga proizvele. Hit koji, ne zaboravimo, slatke snove vidi sastavljene od iskorištavanja i zlostavljanja, uključujući mogući užitek iskorištavanja i zlostavljanja. Upravo o tome radi se u 'Kinds of Kindness'.

Prva priča govori o Robertu (Plemons), zaposleniku bogatog i moćnog Raymonda (WILLEM DAFOE), koji ispunjava sve pomaknute zahtjeve tog svog izvora blagostanja što mu je podario raskošnu kuću i izabrao suprugu, i spram kojeg Robert gaji potpunu, ljubavljvu motiviranu odanost. No kad Raymond zatraži od njega da izazove prometnu nesreću u kojoj bi drugi čovjek mogao smrtno stradati, za Roberta je to crta koju ne želi prijeći. Tada počinje njegov pokušaj emancipacije koji će završiti porazno, emotivnim slomom i potpunom moralnom degradacijom. Priča je unutar svog svijeta uvjerljiva, intrigantna, uzbuđljiva, režija je izvanredna, kao i Plemons, neobično nalik na MATTA DAMONA, u ulozi Roberta. Međutim, naredni segment omnibusa, o policajcu (Plemons) koji je uvjeren da žena (EMMA STONE) koja mu se vratila nakon stradanja na znanstvenoj ekspediciji nije njegova voljena supruga, tanka je i prozaična poput neke neuspjele epizode 'Zone sumraka'. Treća priča o dvoje pripadnika (Stone i Plemons) sekte koja traži ženu što može oživljavati mrtve, nešto je bolja, ali u konačnici, ponajprije zahvaljujući raspletu na razini adolescent-skih pokušaja, iznova razočaravajuća. U sve tri priče tzv. uža režija, dizajn i gluma na visokom su nivou, ali idejno-scenaristički druga i treća podbačaji su kojima su se Lanthimos i Filippou zapravo izblamirali. Autori tog ranga naprosto si ne bi smjeli dozvoliti takvu vrstu 'opuštenosti' koja rezultira eklatantnom demonstracijom nedostatka potentnih ideja i pristajanjem na najlakša moguća rješenja. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Nubya Garcia:
Odyssey

(Concord Jazz)

SOURCE', hvaljeni debitantski album britanske saksofonistice NUBYA GARCIE iz 2020. godine istodobno je odražavao njeno formativno iskustvo na london-skoj jazz sceni i afrokaripske zvukove koji su joj poslužili kao inspiracija. Njen drugi album 'Odyssey' jednako je eklektično, ali zahvaljujući raskošnim, slojevitim aranžmanima, još ambicioznije ostvarenje. Garcia i njen sad već višegodišnjim nastu-

pima uigran bend kreirali su album koji impresionira bogatstvom ideja i utjecaja. Kontrabas DANIELA CASIMIRA i bubnjevi SAMA JONESA miksani su agresivno i prominentno poput hip-hop instrumentala, no to istodobno nimalo ne zamagljuje slojevite, eliptične orkestralne dionice čijem je aranžiranju Garcia posvetila barem jednaku pažnju kao i saksofonskim dionicama. Rane recenzije ovog albuma uspoređuju ga sa suvremenim jazz klasičkom 'The Epic' KAMASIJIA WASHINGTONA. Poveznice su očigledne, budući da oba ostvarenja maksimalno koriste gudače, i to ne samo kao pozadinski ukras, nego aktivni, često i noseći element kompozicije. No dok je Washington primarno zainteresiran za vrlo specifičan stil aranžmana i referenci, Garcia i njen bend se ne libe prepuštiti kontroliranom kaosu raspršenih elemenata i neobičnim momentima poput usporenog duba završne 'Triumphance'.

Nala Sinephro:
Endlessness

(Warp)

DRUGI album harfistice i klavijaturistice NALE SINEPHRO hrabro briše razlike između ambijentalne glazbe i jaza. Sve skladbe na albumu zovu se 'Continuum' i označene su rednim brojem. Premda to upućuje na zaključak da se radi o jednoj skladbi 'razbijenoj' na više dijelova, stvari nisu tako jednostavne. Sinephro tijekom cijelog albuma ponavlja varijacije na jednu vrlo upečatljivu sintesajzersku liniju, ali aranžmani sagrađeni oko nje čine album doista zanimljivim. Dok bi većina glazbe koja ovako započinje bila oslonjena prije svega na repetitivnost, ovdje se zapravo sve neprekidno mijenja. Sinephro i njeni su-

radnici zamislili su album kao Rubikovu kocku u kojoj sve boje imaju sličnu, ali suptilno različitu nijansu. Krajnji rezultat je fascinantno album koji nudi bezbroj zvukova skrivenih ispod površine, kao i niz mikroskopskih intervencija u tempo i atmosferu zbog kojih se čini da glazba istodobno stoji na mjestu, ali i da ni sekunde ne miruje. Zbog takve osobine 'Endlessness' djeluje kao odličan kandidat za pozadinsko slušanje, ali i višekratno proučavanje.

Nicole Mitchell
& Ballaké Sissoko:
Bamako*Chicago
Sound System

(FPE)

BAMAKO*CHICAGO Sound System' je suradnja između NICOLE MITCHELL, flautistice iz Chicaga, i malijskog majstora kore BALLAKÉA SISSOKOA. Dvojcu su se pridružili svirač balafona FASSERY DIABATÉ, vokalistice FATIM KOUYATÉ i MANKWE NDOZI, gitarist JEFF PARKER, basist JOSHUA ABRAMS i perkusionistica JOVIE ARMSTRONG. Album predstavlja organsku fuziju jaza i zapadnoafričke glazbe unutar koje svaki instrument nalazi svoj specifični frekventcijski džep. Mitchell je poznata po gustim, ostrim i često nadrealnim afrofuturističkim radovima s Black Earth Ensembleom, inspiriranim radom SF-autorice OCTAVIJE BUTLER. Ovaj album pak predstavlja potpuno drugačije, ali podjednako posvećeno čitanje afričke tradicije. Američki dio muzičara

većinski je suzdržan i prepušta kreiranje atmosfere Sissokovoj kori, specifičnoj zapadnoafričkoj mješavini lutnje i harfe koja stvara reski i prodorni, ali nikako i neugodni zvuk. Diabatéov balafon, instrument sličan ksilofonu, ima ugodan drvenasti zvuk te uz flautu stvara pjevnu liniju na koju se nadograđuju prozračni vokali. Povremene izmjene dinamike pogonjene su Parkerovim gitarističkim barazama koje funkcioniraju kao kontrapunkt inače idiličnom ostatku zvučne slike. Sve navedeno tvori vrlo zanimljivo, zabavno i posve bešavno slušateljsko iskustvo, što nije uvijek slučaj kod ovakvih fuzijskih ostvarenja.

■ Karlo Rafaneli

Selektorice i urednice programa
Revije malih književnosti

IVANA DRAŽIĆ I LARA MITRAKOVIC
Queer književnost
gradi mostove na BalkanuIvana Dražić
(Foto: Marko Radoš)

Dvadeseta Booksina Revija malih književnosti, posvećena temi queer Balkana, održat će se od 7. do 10. listopada. Predstavite nam program.

Kako se ove godine Revija održava 20. put, htjele smo na neki način obilježiti tu lijepu i okruglu brojku, pa zašto se ne vratiti na početak, tamo odakle je Revija i krenula: na Balkan. Na Reviji ćemo predstaviti antologiju 'QUEER BALKAN', čije smo urednice, a pisce i spisateljice uvrštene u antologiju ugostit ćemo svakog dana Revije na kraćem razgovoru i čitanju na materinskim jezicima, uz još poneki program. To otprilike znači sljedeće: Reviju ćemo otvoriti 7. listopada u 19 sati programom 'Štefica Cvek na Reviji malih književnosti', na kojem ćemo ugostiti većinu ovogodišnjih dobitnica književnog priznanja 'Štefica Cvek', kao i dio žirija, uz moderaciju IVANE DRAŽIĆ; u 20 sati slijedi razgovor s ARBĀROM SELMANIJEVIĆEM iz Kosova i VAGIJOM KALFA iz Grčke, koji će moderirati TOMISLAV AUGUSTINČIĆ; 8. listopada u 20 sati razgovor s JORDANOM SLAVEJKOVIM iz Bugarske, STEFANOM ALJEVIKJEM iz Makedonije i VESNOM LIPONIK iz Slovenije moderirat će LARA MITRAKOVIC; 9. listopada u 18 sati Udruga Domino održat će svoj program 'Etiketiraj me nježno: O queeru u sebi i hrvatskom izdavaštvu' sa SRĐANOM SANDIĆEM i IVOM UŠĆUMLIĆ, a u 20 sati slijedi razgovor i čitanje TIJANE RAKOČEVIĆ iz Crne Gore i KRISTIJA PINDE-RIJA porijeklom iz Albanije, uz moderiranje KAROLINE HRGA. Reviju ćemo zatvoriti razgovorom i čitanjem NÓRE UGRON iz Rumunjske i SELME ASOTIĆ iz BiH, koji će moderirati MARIJA SKOČIBUŠIĆ. Svih dana Revije Udruga Domino održat će mali sajam svojih izdanja 2 sata prije svakog programa.

Lara Mitraković (Foto: Marko Radoš)

predstavljene na njenih prvih deset izdanja, ovoga puta pod zajedničkim nazivnikom *queer* književnosti. U antologiji 'QUEER BALKAN' okupile smo različite književne glasove, autorice i autore mlađe i srednje generacije i neupitne književne kvalitete, čije se književno, političko i aktivističko djelovanje isprepliću i nadopunjuju. Književnost je to koja propituje ustaljene norme roda i seksualnosti, omogućujući još uvijek marginaliziranim glasovima da dođu do izražaja, a istovremeno između deset balkanskih država sudionica gradi svojevrsan most pokazujući kako dijelimo slične probleme, borbe, izazove, nade i težnje. Istražujući osobna i kolektivna iskustva, klasne razlike, rodna pitanja, društvene nepravde, pitanja ekologije, feminizma, antipatrijarhata i antikapitalizma, autori i autorice razbijaju stereotipe i otvaraju nove (književne) horizonte.

Ove godine obilježava se i Booksinih 20 godina. Kako vidite Booksinu ulogu u regionalnom književnom kontekstu u tom periodu?

Ljudi koje volimo, naša publika i zajednica iz cijele regije, kažu da je Booksa drugačija, inkluzivna, važna i ustvari nezamjenjiva. Nemamo ništa za dodati!

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Beogradski Remont, jedna od najvažnijih umjetničkih organizacija u Srbiji, objavio je da se povlači sa scene nakon 25 godina djelovanja. Iz Remonta ukazuju na korumpiranost, nacionalizam i klijentelizam lokalne kulturne politike, ali i rigidnost inozemnih donatora. 'Na ovakve trendove i uslove rada, ne možemo i ne želimo da pristane-mo', zaključuju.

■ L. P.

Pozdrav Remontu (Foto: Remont/Facebook)

Odmetnik sa savješću

Kristofferson u široj javnosti nikad nije doživio mitski status Johnnija Casha ili reputaciju neumornog interpretatora Velike američke pjesmarice poput Willieja Nelsona. Ipak, kao autor, često društveno angažiran, ostavio je neizbrisiv trag u country, pop i rock glazbi

AMERIČKI kantautor, pjevač i glumac KRIS KRISTOFFERSON preminuo je 28. rujna u 88. godini života u svom domu na Havajima. Posljednjih godina povukao se iz javnosti, a novijim je generacijama bio poznatiji kao Bladeov mentor Whistler nego kao autor nekih od najpoznatijih pjesama sedamdesetih. Njegov posljednji studijski album originalnog materijala 'Feeling Mortal' objavljen je sad već davne 2012. Kao i većina najboljih country glazbenika, Kristofferson je o smrti često mislio i često pisao, a kako i ne bi kad je kroz godine vidio nebrojene kolege i prijatelje kako pre-

rano odlaze – od njegovih outlaw country suboraca iz supergrupe The Highwayman nakon njegovog odlaska ostao je još samo neuništivi WILLIE NELSON.

Kristofferson u široj javnosti nikad nije doživio mitski status JOHNNYJA CASHA, reputaciju neumornog interpretatora Velike američke pjesmarice poput Nelsona, a nije postao ni personifikacija outlaw country pokreta koji je promijenio country glazbu u sedamdesetima i donio joj tada prijeko potreban dašak kontrakture, kao što je to bio WAYLON JENNINGS. Ipak, Kristofferson je kao autor ostavio neizbrisiv trag u country, pop i rock glazbi.

Rođen u obitelji vojnika, kao dijete se često selio zbog očeve službe. Pohađao je Pomona College u Kaliforniji i dobio Rhodesovu stipendiju za Sveučilište u Oxfordu, stekao je magisterij iz engleske književnosti i pokušao učiti u glazbenu industriju. No nije bio uspješan pa se vratio u SAD, krenuo očevim stopama i postao pilot helikoptera. Nakon što je 1965. napustio vojsku, Kristofferson se preselio u Nashville kako bi se ponovno okušao u glazbi. Radeći kao čistač u Columbia Recordsu polako je stekao reputaciju tekstopisca. Njegov prvi, eponimni studijski album objavljen 1970. po izlasku je smatran komercijalnim promašajem budući da se te godine prodao u samo 30 tisuća primjeraka. No album sadrži klasike poput 'Me And Bobby McGee', 'Help Me Make It Through the Night', 'For the Good Times' ili 'Sunday Morning Coming Down', koji su svi postali hitovi u interpretacijama drugih izvođača kao što su Johnny Cash, LINDA RONSTADT, GLADYS KNIGHT, AL GREEN i, naravno, JANIS JOPLIN s posthumnim Billboardovim singlom broj jedan.

Tadašnja kritika Kristoffersonu je često zamjerala monotono pjevanje i fokusiranje na pripovijedanje nauštrb melodije. Utjecajni kritičar ROBERT CHRISTGAU je čak tvrdio kako je Kristofferson najgori pjevač kojeg je ikad čuo. 'Nije stvar u tome da je izvan tonaliteta, već to što nema nikakvu vezu s tonalitetom. Fali mu i fraziranje, dinamika, energija, autoritet, dramska sposobnost i kontrola nad gornjim dvjema trećinama svog šestotonskog raspona', napisao je svojedobno. Jedan dio ove brutalne kritike definitivno stoji, što pokazuje činjenica da su njegove pjesme i tada i kasnije postajale popularne u izvedbama drugih, vještijih vokalista, no slično se može reći i za druge (ne)pjevače poput LEONARDA COHENA ili BOBA DYLANA. Baš poput njih, i Kristofferson nastanjuje svoje pjesme marginalcima, osjećajima žaljenja i gubitka te nizom pjesničkih slika i sitnih detalja koje te osjećaje približavaju slušatelju opipljivo i životno, gurajući narative dovoljno bogate za cijele romane u trominutni format.

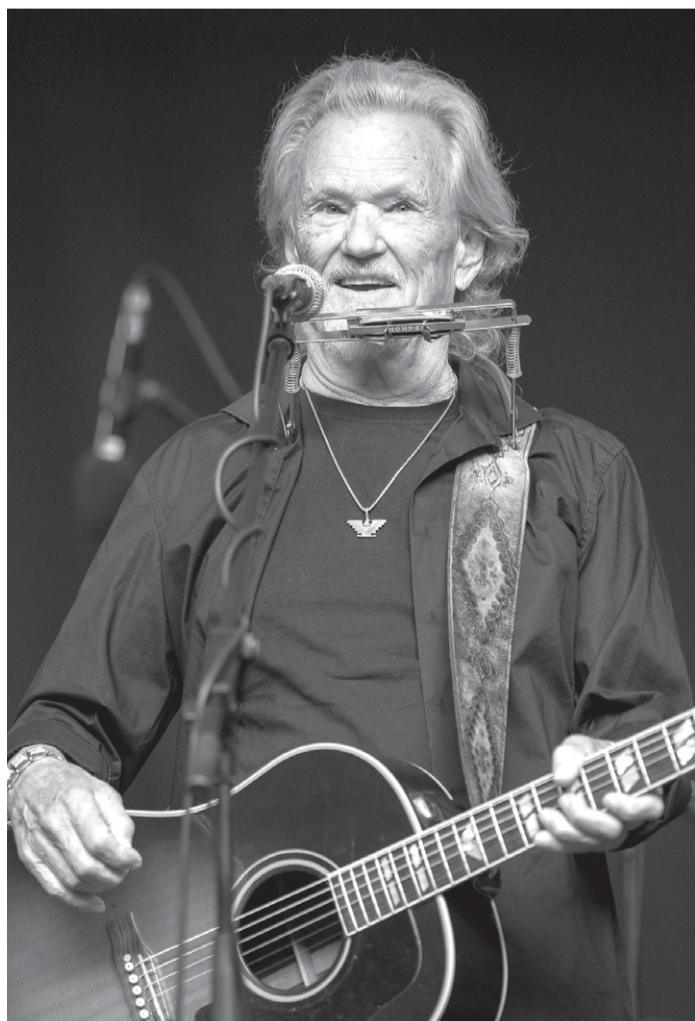
Kao i drugi outlaw izvođači, i Kristofferson je obraćao pažnju na događaje u rock

glazbi. Uostalom, njegov prvi album otvara 'Blame It on the Stones' koja ismijava tendenciju establišmenta da probleme društva svaljuje na kontrakulturu. U svom osvrtu kritičar The New York Timesa JON CARAMANICA ističe kako je Kristofferson bio 'savjest country glazbe' te je neumoljivo pomaknuo žanr od uglađenih i dotjeranih pjevača u sa-koima prema trnovitijem teritoriju bližem folk *revivalu* šezdesetih. No isto tako treba istaknuti da unatoč svim 'oštrim rubovima' i kontrakturnoj estetici, tzv. odmetnici nisu odustali od klasične američke imaginacije velikih prostranstava i snova, već su je prilagodili novom vremenu antivesterna i društvenog angažmana.

Relativno rano u svojoj karijeri tekstopisca Kristofferson je napisao proratnu pjesmu 'Vietnam Blues', koju je dao country pjevaču DAVEU DUDLEYJU. U dokumentarcu 'Kris Kristofferson – His Life and Work' iz 1993. opisuje razliku između perspektive koju je imao kad je kao aktivni vojnik 1965. napisao pjesmu, uvjeren da je Vijetnamski rat obrana protiv 'komunističke opasnosti', i potpuno suprotne spoznaje o stradanjima Vijetnamacima i američkih vojnika koja je došla nešto godina kasnije. Ovakvo priznanje zavedenosti ratnom propagandom Kristoffersona je do samog kraja karijere izdvajalo iz country *mainstreama*. Na kasnijim albumima poput 'Repossessed' iz 1986. i 'Third World Warrior' iz 1990. našao se niz aktivističkih pjesama, poput iznimne 'Shipwrecked in the Eighties', u totalnoj suprotnosti s reganovskom 'ramboidnom' politikom tog doba. Teško je zamisliti da postoje country pjesme koje slave JESSEJA JACKSONA ili sandiniste, ali ih je Kris Kristofferson napisao i objavio. Bio je jedan od rijetkih country izvođača koji su se suprotstavili američkoj invaziji na Irak, što je dovelo i do vrlo vjerojatno preuveličane priče o sukobu sa ratnohuškački nastrojenim country superstarom TOBYJEM KEITHOM na proslavi 70. rođendana Willieja Nelsona 2003. godine.

Kristofferson je tijekom sedamdesetih redovito objavljivao albume, no istodobno je razvio i zapaženu filmsku karijeru. Glumio je u filmovima 'Cisco Pike', 'Pat Garrett i Billy the Kid', 'Alice više ne stanuje ovdje', 'Konvoj' i drugima. Suradivao je s redateljima poput SAMA PECKINPAHA i MARTINA SCORSESEA, ali i s MICHAELOM CIMINOM, redateljem 'Lovca na jelene', na epskom vesternu 'Vrata raja', često nazivanim i filmom koji je 'ubio razdoblje novog Hollywooda'. Možda najveću pažnju privukao je kao partner BARBRE STREISAND u verziji filma 'Zvijezda je rođena' iz 1976. godine. Za tu je ulogu nagrađen Zlatnim globusom, a BRADLEY COOPER je lik Jacksona Mainea iz svoje verzije očigledno utjelovio inspiriran njegovim manirizmima. O njegovim filmskim ulogama DAVID FEAR u Rolling Stoneu piše kako je njegov tipični junak u sedamdesetima 'član kontrakture umoran od svijeta, stoički hipster koji pokušava zadržati svoje dostojanstvo, netko kome nisu strani ni privremeno blaženstvo ni trajni cinizam. Drugim riječima, tip koji je upravo izašao iz pjesme Krisa Kristoffersona. Sljedećih pedesetak godina darovao je filmovima jednostavnu iskrenost, osjećaj teško stečene autentičnosti i hrapavu ozbiljnost koja je oblikovala njegove lutalice, bradate sanjare, buntovnike, a kasnije autoritativne figure koje su, ovisno o tome na kojoj strani su se našle, bile očinske ili psihotične'.

Još za života, Kristofferson je uvršten u Kuću slavnih tekstopisaca, Kuću slavnih tekstopisaca Nashvilea i Kuću slavnih country glazbe. Svojim je djelovanjem ostavio neizbrisiv trag u popularnoj kulturi, portretirajući 'slobodu onih koji nemaju što izgubiti' kao životni stil jednako aspirativan i svojstven Americi kao što su filmovi FRANKA CAPRE, bejzbol ili pita od jabuka. ■

Autor koji se izdvajao iz country *mainstreama* – Kris Kristofferson (Foto: Stefan Brending/Wikimedia Commons)

TV RAŠETANJE

Vrh vrhova

PIŠE Boris Rašeta

Maja Tokić i Nataša Kraljević Kolbas snimile su drugu sezonu 'Planina', serije o najboljem slabo poznatom dijelu Hrvatske. U svakoj epizodi po jedna poznata osoba provodi nas, prema oprobanoj formuli – malo fizički uspon, malo duhovno putovanje – jednom planinom. Uz 'Sretne gradove', serija bi mogla biti HRT-ova uzdanica jesenje sheme

Pressing, N1,
24. rujna, 20:05

Svi vide milijune, manekenke, vile na Tuškancu ili u Madridu, a nitko ne misli koliki je rizik, recimo, pokušati zabiti gol 'škaricama', pasti na leđa i slomiti kičmu. Nitko ne vidi hektolitre znoja i kaljenja u Zrinskom ili Dinari iz Unešića, daleko od kamera. Svijet voli pobjednike, voli zlatno znamenje, ali tko vidi legije neuspješnih, frustriranih, slomljenih dječaka koji nisu postali nogometne zvijezde? Na tu je temu u odličnom 'Pressingu' progovorio IVAN ERGIĆ, šibčanin (rođen 1981.) koji je s deset godina s obitelji izbjegao u Srbiju, postao nogometaš Juventusa i reprezentativac Srbije, a potom nastavio karijeru kao nijedan njegov kolega.

Nogoloptač s dušom pjesnika, koji voli MILJKOVIĆA i RADU DRAINCA, postao je dramski pisac. 'Jezik kopačke' u režiji BORUTA ŠEPAROVIĆA nedavno je premijerno izveden u ZKM-u, a reakcije publike – vox populi – bile su, malo je reći, ekstatične. 'Umirovljeni fudbaler' pozabavio se teretom 'velikih očekivanja' koja počinju već odmalena. 'Nitko me nije pripremio na taj svijet', rekao je Ergić, koji je kao nogometaš Basela zbog depresije tri mjeseca proveo na psihijatriji. 'S 19 sam godina potpisao za Juventus. To mi je bio veliki, pozitivan emotivni šok, koji se pretvorio u nešto drugo. Jako brzo sam se susreo s ljudima koje sam idealizirao. Bio sam totalno impresioniran. Nažalost, nisam slušao oca koji je tada bio u pravu. Onda se dogodila posudba Baselu. Primijetio sam odmah da nešto nije u redu i onda se dogodila afera namještanja utakmica. A potom mi se, između ostalog i zbog ozljede i bolesti, dogodila depresija i anksioznost. Završio sam na liječenju. Bio sam na dnu i htio sam odustati. Međutim, imao sam psihijatra koji me uvjerio da trebam nastaviti. Basel me podržao. Juventus nije, i zato sam odlučio ostatu u Baselu i tamo završiti karijeru. Onda sam o svemu počeo razmišljati, pa počeo pričati stvari koje se događaju iznutra', ispričao je Ergić. 'U nogometu je talent najvažniji. Cilj je da netko sa samog dna dođe do vrha. S druge strane, nitko se ne bavi djecom koja završe na margini i nikad se ne ostvare kao igrači, a podjednako su radila i uložila vjerojatno jednaku količinu talenta', kazao je. 'Što se tiče zarada, tu nema kraja. Međutim, ironično je to što bilo gdje u svijetu tko god ima toliki novac, ima i moć i simbolički kapital, a mi kao da smo jedini koji zarađuju toliki novac, ali smo ipak samo najamni radnici', zaključio je. Nogometaš – proleter? Pa da! Moramo odgledati i predstavu.

Otvoreno, HRT,
25. rujna, 22:15

ODAVNO smo prestali gledati 'Otvoreno', nekoć živahnu i prestižnu debatnu emisiju, koju je svaka dolazeća vlada malo-pomalo kastrirala, da bi je na kraju od Hyde Park Cornera pretvorili u negledanu scenu za političke performere, od ZEKANOVIĆ-ZEKE do Mike, Pere, Laze, kako bi rekao pokojni ČIRO. No, šaltajući programe u srijedu navečer, jedan je gost 'Otvorenog' sugerirao korištenje kočnice. VLADIMIR

Maja Tokić i Nataša Kraljević Kolbas (Foto: Matija Habljak/PIXSELL)

PAAR! Ugledni znanstvenik, čovjek poznat po provokativnim teorijama ('ljudi se moraju spremati za ledeno doba, to je nemoguće izbjeći'), natjerao nas je da zastanemo – a onda i ostanemo – na 'Otvorenom'. Jer, pitanje klime je globalno najvažnija tema, uz moguću (i sve vjerojatniju) nuklearni rat. Pažnju nam je privukao i IVAN GÜTTLER, glavni ravnatelj DHMZ-a, Paarov učenik, elokventan i zanimljiv gost, koji je uz Paara 'Otvoreno' nakratko vratio na stare staze slave. Uz puno poštovanje prema Učitelju, Güttler nam je na razumljiv način objasnio efekat (pozitivni i negativni) emisije stakleničkih plinova u atmosferu (da nema te emisije, Zemlja bi se smrzavala u vječnom ledu, ali kako ih ima previše, pregrijavamo se), dok je Paar – premda smo očekivali da će i dalje zagovarati zahladnjenje – zapravo kazao kako u znanosti vlada 'deterministički kaos', dakle kakofonija ozbiljnih teorija o mogućem razvoju događaja, među kojima se ni jedna ne izdvaja kao neprijeporna. Ipak je podsjetio kako su, otopljanjem, na Grenlandu ispod leda izvirili ostaci starih farmi, koje su izgrađene dok je ondje bilo toplo, da bi erupcije islandskih vulkana zacrnile nebo i dovele do mini ledenog doba, koje je prestalo tek krajem XIX. stoljeća (guglali smo farme na Grenlandu, Paar je znao što govori). Ipak, Güttlerova teorija nam se čini uvjerljivija – ako i bude zahladnjenja, doći će za par tisuća godina, tada više ničeg neće biti, osim možda HDZ-a.

Bijeli put, HRT,
30. rujna, 21:15

NOVA, šestodijelna kriminalistička serija 'Bijeli put' (autori EMIR IMAMOVIĆ PIRKE i TOMISLAV RUKAVINA) kreće od zagonetnog ubojstva šefa policije Petra Mikulandre (SINIŠA POPOVIĆ) u policijskoj postaji, iza kojega se vrti priča o pronalasku trupla djevojke koju je policija proglasila mrtvom, pa je navodno čak i pokopana u Meksiku, gdje joj živi brat, šef narkokartela. Policija je osnovala Odjel za spec-istrage i borbu protiv org-kriminala, sastavljen od pouzdanih policajaca koje vodi inspektor Marko Jurić. On dovršava istragu protiv Željka Matića Željca (ELVIS BOŠNJAK), nekadašnjeg gangstera koji sad pere lovu u zakonitim poslovima. Polako se pokazuje da je policija bez Željčeve suradnje nemoćna... Napeta serija, kojom dominiraju GORAN BOGDAN, ELVIS BOŠNJAK i NINA VIOLIĆ, plastično pokazuje zašto je

'organizirani kriminal jedina organizirana djelatnost u ovoj zemlji', kako je primijetio BORIS DEŽULOVIĆ, a Pirke tu tezu preselio na ekran. HRT-u preporuka – brendirati Jadran, onako kako su to učinili Talijani. I van sezone fotogeničan je do bola!

Planine, HRT,
2. listopada, 21:15

MAJA TOKIĆ I NATAŠA KRALJEVIĆ KOLBAS snimile su drugu sezonu 'Planina', serije o najboljem slabo poznatom dijelu Hrvatske. U svakoj epizodi po jedna poznata osoba provodi nas, prema oprobanoj formuli – malo fizički uspon, malo duhovno putovanje – jednom planinom. Odgledali smo dvije epizode. U prvoj nas je Zadranka ZRINKA GRANCARIĆ popela na južni Velebit, krećući od Paklenice do vrha. Usput je razgovarala s vodičima i ljudima koji se redovito penju. Voditeljica IRENA, doznali smo, dva puta tjedno ide ovom stazom, izmjenjujući se s mužem. Sa zagrebačkog FER-a vratila se na Velebit. 'Možda ja tu ne tučem velike pare, ali imam zadovoljstvo jer je moj posao vezan za nešto što volim, za prirodu i planinu, u kojoj bivam, i taj osjećaj ništa ne može zamijeniti', kazala je i nastavila: 'Planina daje puno za tvoj duh, ali za tijelo jako malo. Posao je težak, ali ono što ti napuni dušu je više nego sva ta težina.' Neki pasaži Velebita nisu ružniji od Schwarzwalda, djeluju suro, oporo, ali su krajnje zavodljivi. Zrinka Grancarić svestrana je novinarka, odmjerena nastupa, pa je uspon na Velebit s njom bio zadovoljstvo, dok nam je duhoviti VEDRAN MLIKOTA – ovjenčan slavom Vlaja s Himalaja – približio ljepote Biokova (u Zagvozdu kažu 'Biakova'), s čije je stražnje strane odrastao. Mlikota je odmalena sanjao o usponu na planinu, čiji je vrh, Sv. Jure, visok 1762 metra, a doba godine u kojem je s HRT-om snimio epizodu bilo je idealno, početak zime i prvi snijeg, što s vrha s kojeg puca pogled na Hvar i Brač na zapadu, a Velež i šehar Bosnu na istoku, Soviće i Mlikote, djeluje čarobno. I za uspon na Velebit i na Biokovo treba vam pet sati; oni koji su uspjeli, vele da se trud i muka višestruko isplate. Uz 'Sretne gradove', ova bi serija mogla biti HRT-ova uzdanica jesenje sheme (vidjet ćemo još Bijele stijene i Bjelolasicu, Žumberačko gorje, Vidovu goru i Grobničke Alpe). Od srca preporučujemo. ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZBAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ